

T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KENTLEŞME VE ÇEVRE SORUNLARI BİLİM DALI

TÜRKİYE’DE ÇEVRE POLİTİKASININ DÖNÜŞÜMÜ:
1980-2006

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sıla AKBAYIR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

Ankara-2010

T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KENTLEŞME VE ÇEVRE SORUNLARI BİLİM DALI

TÜRKİYE’DE ÇEVRE POLİTİKASININ DÖNÜŞÜMÜ:
1980-2006

YÜKSEK LİSANS TEZİ

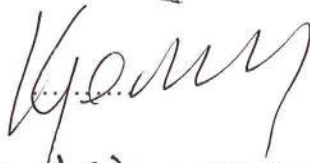
Hazırlayan
Sıla AKBAYIR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

Ankara-2010

ONAY

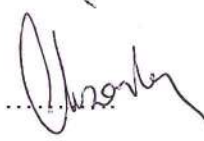
Sıla Akbayır tarafından hazırlanan "Türkiye'de Çevre Politikasının Dönüşümü 1980-2006" başlıklı bu çalışma, 21.05.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Kemal Görmez (Başkan)

Yard. Doç. Dr. Bülent Bayat (Üye)

Yard. Doç. Dr. İlhan KEE (Üye)

ÖNSÖZ

Son yıllarda, doğal kaynakların hızla tahrip edilmesi ve çevre sorunlarının her geçen gün artması, çevre sorunlarını günümüzün en önemli sorunlarından biri haline getirmiştir. Bu durum ise çevre bilincinin artmasına neden olmuş ve tüm dünyada olduğu gibi Türkiye gündeminde de çevreyle ilgili politikalar önemli bir yer teşkil etmeye başlamıştır.

“Türkiye’de Çevre Politikasının Dönüşümü: 1980-2006” başlıklı bu çalışmada belirtilen yıllar arasında Türkiye’de uygulanan çevre politikalarının genel bir değerlendirmesi yapılmış, çevre politikalarının yaşadığı gelişmeler değerlendirilmiş ve yaşanan dönüşüm incelenmiştir.

Hazırladığım bu çalışma boyunca, değerli önerileri ile bana yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ’e ve yüksek lisans öğrenimim boyunca verdiği destek için aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	iii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ÇEVRE VE ÇEVRE POLİTİKASI

1. ÇEVRE VE ÇEVRE POLİTİKASI KAVRAMI	4
1.1.Çevre Kavramı	4
1.2. Çevre Politikası Kavramı	5
1.2.1. İçerik Yönünden Çevre Politikası	8
1.2.2. Yöntem Açısından Çevre Politikası Kavramı	9
2. ÇEVRE KORUMA BİLİNCİNİN VE ÇEVRE POLİTİKALARININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	12
3.ÇEVREYLE İLGİLİ ULUSLARARASI ALANDA YAPILAN ANTLAŞMALAR VE TÜRKİYE’NİN BU ANTLAŞMALARA KATKILARI.....	13
3.1. Stockholm İnsan ve Çevre Konferansı	13
3.2. BM Ortak Geleceğimiz Raporu (Brundlant Raporu)	15

3.3. BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Konferansı).....	16
3.4. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sözleşmesi.....	17
3.5.Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme.....	18
3.6. Avrupa Mimari Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme	18
3.7. Kültürel Gelişmenin Dünya On Yılı Programı (1988-1997).....	19
3.8. Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES)	20
3.9. Birleşmiş Milletler Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi.....	21
3.10.Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansları Vancouver- İstanbul (HABİTAT I-II).....	22
3.11. Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi	24
3.12. Gündem (Agenda) 21.....	25
3.13. Akdeniz Eylem Planı.....	26
3.14. Ramsar Sözleşmesi.....	28
3.15. Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern Sözleşmesi).....	29
3.16. Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Johannesburg Zirvesi).....	29

3.17. Aarhus Sözleşmesi.....	31
3.18. Kyoto Protokolü.....	31
3.19. Türkiye'nin Uluslararası Alanda İzlediği Çevre Politikaları ve Taraf Olduğu Sözleşmelerin Genel Değerlendirilmesi.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI DÖNEMDE ÇEVRE POLİTİKALARININ DÖNÜŞÜM SÜRECİ

1. CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN 1980'LERE KADAR ÇEVRE POLİTİKALARI	35
2. 1982 ANAYASASI VE ÇEVRE	37
3. ÇEVRE KANUNU VE DİĞER KANUNLAR VE ÇEVRE	40
3.1.Çevre Kanunu	40
3.2.Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu	46
3.3. Boğaziçi Kanunu	48
3.4. Kıyı Kanunu	49
3.5. Milli Parklar Kanunu	51
3.6. İmar Kanunu	52
3.7. Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu.....	54

3.8. Turizm Teşvik Kanunu.....	54
3.9. Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu	56
3.10. Hayvanları Koruma Kanunu	57
3.11. Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu	58
3.12. Mahalli İdare Birlikleri Kanunu	59
3.13. Özel Çevre Koruma Bölgeleri Kurulması Hakkında KHK.....	59
4. YÖNETMELİKLER VE ÇEVRE.....	62
4.1. Su Kirliliği Yönetmeliği	62
4.2. Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği	63
4.3. Gürültü Kontrol Yönetmeliği	64
4.4. Tıbbi Atık Yönetmeliği	64
4.5. Tehlikeli Atık Yönetmeliği	65
4.6. Katı Atık Yönetmeliği	66
4.7. Ambalaj ve Ambalaj Atıkları Yönetmeliği	68
4.8. Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği	69
4.9. Çevre Denetimi Yönetmeliği	69
4.10. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği	71
5. KALKINMA PLANLARI VE ÇEVRE POLİTİKALARI.....	75
5.1. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983).....	76

5.2. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).....	77
5.3. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).....	78
5.4. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	79
5.5. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2004).....	81
6. ÖZEL İHTİSAS KOMİSYON RAPORLARI VE ÇEVRE.....	83
6.1. Su Havzaları Kullanımı ve Yönetimi Özel İhtisas Komisyon Raporu.....	83
6.2.Konut Özel İhtisas Komisyon Raporu... ..	84
6.3. İçme Suyu, Kanalizasyon, Arıtma Sistemleri, Katı Atık Denetimi Özel İhtisas Komisyon Raporu.....	85
6.4. İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyon Raporu.....	87
6.5. Küreselleşme Özel İhtisas Komisyon Raporu.....	88
6.6.Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyon Raporu.....	89
7. HÜKÜMET PROGRAMLARI VE ÇEVRE.....	90
8. ULUSAL ÇEVRE EYLEM STRATEJİSİ VE EYLEM PLANI (UÇEP) VE ÇEVRE.....	97
9. ULUSAL GÜNDEM 21 VE ÇEVRE.....	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN ÇEVRE POLİTİKALARINI YÜRÜTEN KURULUŞLARIN DÖNÜŞÜMÜ

1. YÖNETİM ÇEVRE İLİŞKİSİ	101
2. TÜRKİYE’DE ÇEVRE YÖNETİMİNDEN SORUMLU VE YETKİLİ KURULUŞLAR.....	102
2.1.Çevre ile İlgili Kamu Kuruluşları	102
2.1.1.Çevre ve Orman Bakanlığı	102
2.1.2.Yerel Yönetimler	106
2.2. Çevre ile İlgili Bilimsel Kuruluşlar	108
2.3. Çevre ile İlgili Gönüllü Kuruluşlar.....	110
SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	116
SONUÇ.....	128
KAYNAKÇA.....	130
EKLER.....	141
ÖZET.....	165
ABSTRACT.....	167

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ARGE	: Araştırma Geliştirme
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BOTAŞ	: Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BŞB	: Büyükşehir Belediyesi
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇEKÜL	: Çevre ve Kültür Derneklerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
DHKD	: Türkiye Hava Kirlenmesiyle Savaş ve Doğal Hayatı Koruma Derneği
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri
ESPOO	: Birleşmiş Milletler Sınır Aşan Çevresel Etki Değerlendirmesi Sözleşmesi
IUCN	: Dünya Koruma Birliği
İDÇS	: İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname

KP	: Kyoto Protokolü
MAP	: Akdeniz Eylem Planı
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı (Anlaşması Örgütü)
NEPA	: Ulusal Çevre Politikası Yasası
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
ORKÖY	: Orman-Köy
OSB	: Organize Sanayi Bölgeleri
REC	: Orta ve Doğu Avrupa için Bölgesel Çevre Merkezi
RG	: Resmi Gazete
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TÇV	: Türkiye Çevre Vakfı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TURMEPA	: Çevre Koruma ve Ambalaj atıklarını Değerlendirme Vakfı, Deniz Temiz Derneği

UBSEP : Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı

UÇEP : Ulusal Çevre Araştırma Eylem Planı

UNDP : Uluslararası Kalkınma Programı

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim, Kültür ve İletişim Teşkilatı

GİRİŞ

Günümüzün en önemli sorunlarından biri kuşkusuz çevre sorunlarıdır. 20. yüzyılda bilimsel ve teknolojik alanda yaşanan gelişmeler ve özellikle sanayi devrimi sonrasında yaşanan hızlı sanayileşme süreci doğal kaynakların aşırı tüketimine sebep olmuş ve çevre sorunlarını hem arttırmış hem de hızlandırmıştır. Ayrıca devletlerin sürdürdükleri politikalar ve gerekli hukuksal önlemlerin alınmaması gibi olumsuzlukların da bir araya gelmesi çevre tahribatını ve kirliliğini arttırmıştır. Çevresel bozulmanın her geçen gün artması, çevre sorunlarının insanlığın geleceğini tehdit edecek boyutlara ulaşması bilim adamlarını ve çevrecileri çevre sorunlarının nasıl önlenebileceği ve giderilebileceği konusunda çalışmaya sevk etmiş ve çevreye olan duyarlılığı arttırmıştır.

Çevre ile ilgili birçok tanım yapılmaktadır. En genel tanımı ile çevre; Canlı varlıkların hayati bağlarla bağlı oldukları, etkiledikleri ve etkilendikleri yaşam ortamıdır (USLU, 1995: 18). Çevre kavramı fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel unsurları da içerisinde barındıran geniş bir kavramdır. Çevre politikası, ulusal veya uluslararası düzeyde çevre konusundaki hedeflerin ve benimsenen ilkelerin bütünüdür. Çevre politikalarının hem kendi içinde hem de ekonomik ve toplumsal politikalarla tutarlı olması önemli bir noktadır. Bu noktada çevre politikalarını incelemenin önemi ortaya çıkmaktadır. Çevreye ilişkin politikalarda temel amaç çevrenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması, su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi, ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunmasıdır.

Çevre politikalarının hayata geçirilebilmesinin ve devamlılığının sağlanabilmesinin esas şartı, sorunların doğru tespit edilmesidir. Doğru tespit edilen sorunlara, doğru müdahale yöntemleri belirlenerek çevreyle ilgili politikalar oluşturulup hayata geçirilecektir. Çevre sorunlarının ekonomik büyüme politikaları ve toplumsal çıkarlarla yakından ilgili olması, çevrenin

siyasal hayatla iç içe olması sonucunu doğurmakta, böylece çevre, toplumsal gündemin ilk sıralarını işgal etmeye başlamakta ve çevre konusu politik alanda yer almaktadır. Çevre politikaları sürekli bir değişim ve gelişme kaydetmektedir. Anayasa ile belirli esaslara bağlanan çevre korumanın önemi gerek ulusal düzeyde gerekse uluslararası düzeyde önemi gittikçe artan bir konu olarak her geçen gün kendini hissettirmektedir. Türkiye'deki Çevre Kanunu, bugünkü gelecek kuşakları sağlık, yaşam ve uygarlık düzeylerinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemelerin ve alınacak önlemlerin, ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belli hukuki ve teknik esaslara göre gerçekleştirilmesini ön görmüştür. Çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi konusunda alınacak tedbirlerin bir bütünlük içerisinde tespiti ve uygulanması gerekmektedir.

Çevreyle ilgili olarak Türkiye'de 1980'li yıllara kadar politika olarak isimlendirebileceğimiz çalışmalardan bahsetmek pek mümkün değildir. Ama 1980'li yıllardan itibaren çevreyle ilgili birçok düzenleme yapılmıştır. 1982 Anayasası çevre konusunda doğrudan düzenlemeler yapmış ve çevre politikalarının temel ilkelerini belirlemiştir. Çevre korunmasına yönelik açık bir hüküm içeren 56. madde: "Herkes sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir." demektedir. Çevreyi geliştirmek çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların görevidir. Bu maddeyle devlete çevre konusunda yeni görevler verilmiştir. 1983 yılında çıkarılan Çevre Kanununa göre, bütün vatandaşların ortak varlığı olarak kabul edilen çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve doğal kaynakların korunması üzerinde durulmuştur. Kalkınma planları açısından çevre politikalarının belirlenmesi çalışmaları, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlatılmış, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planından itibaren çevre bir alt başlık olarak düzenlenmiş ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile şekillenmiştir. Kalkınma planlarındaki düzenlemelerin yeterli olmaması, çevre sorunlarının çözümünde daha etkili stratejiler belirlenerek kirliliğin önlenmesi ve azaltılmasını sağlanması amacıyla DPT'nin önderliğinde Türkiye Ulusal Çevre Eylem Planı (UÇEP)

hazırlanmıştır. 1980-2006 yılları arasındaki tüm hükümet programlarında çevre konusu yer almış, çevre ve ekonomik gelişme arasındaki dengenin korunması gerektiği, sürdürülebilir bir kalkınma politikası izlenmesi gerektiği ve temiz enerji politikalarından bahsedilmiştir. Son olarak 2006 yılında çıkarılan 5491 sayılı yeni Çevre Kanun'unda ÇED daha geniş yer almış, çevrenin korunması için birçok yeni düzenleme hazırlanmış, adli ve idari cezalar arttırılmıştır. Ekonomik faaliyetlerin faydası ile doğal kaynaklar üzerindeki etkisi, sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde uzun dönemli olarak değerlendirileceği ve karar alma süreçlerinde sürdürülebilir kalkınma ilkesinin gözetileceği, atık oluşumunu kaynağında azaltan ve atıkların geri kazanılmasını sağlayan çevreyle uyumlu teknolojiler kullanılacağı belirtilmiştir. Kısacası 1982 Anayasası ile başlayan çevreyle ilgili olumlu gelişmeler ve çevre politikalarının dönüşüm süreci 2006 yılında çıkarılan yeni Çevre Kanunuyla en üst seviyeye ulaşmıştır. Bu sebepten dolayı tez konusu olarak 1980-2006 yılları arası belirlenmiş ve incelenmiştir. Çalışma bu tarihler arasındaki dönemle sınırlandırılmıştır. Türkiye'de çevre politikalarında yaşanan bu dönüşüm, sadece çevre politikalarının belirlenmesi ve oluşturulması aşamasında gerçekleşmiştir. Bu yüzden tezde belirlenen politikaların uygulamaya aktarılması aşamasında da bir dönüşümün yaşanıp yaşanmadığı konusu değil, sadece alınan kararlar ve hazırlanan düzenlemeler çerçevesinde yaşanan dönüşüm incelenmiştir.

1980–2006 yılları arasında Türkiye'nin çevre politikalarını Anayasa, kanun, yönetmelik, kalkınma planları ve çevre örgütlenmesi çerçevesinde ele alıp, çevre politikalarında meydana gelen değişiklikleri ortaya koyarak genel bir değerlendirme yapmak ve uygulamadaki aksayan yönlerle ilişkin çözüm yollarının bulunmasına yardımcı olabilmek çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Türkiye'nin çevre politikaları hakkında kapsamlı bir literatür taraması yapılarak tezin amacına uygun değerlendirmelere yer verilmiştir. Konu ile ilgili olarak yayınlanmış kitap, dergi, makale, konferans bildirileri ile tebliğlerin incelemeleri yapılmış, ayrıca konuyla ilgili kanun ve yönetmeliklerden de yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE; ÇEVRE VE ÇEVRE POLİTİKASI

1. ÇEVRE VE ÇEVRE POLİTİKASI KAVRAMI

1. 1. Çevre Kavramı

Çevre; insanların ve diğer canlıların hayatları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır. Bir başka ifade ile çevre, bir organizmanın var olduğu ortam ya da şartlardır ve yeryüzünde ilk canlı ile birlikte var olmuştur (Kurgun, Tarkay, Aydın, 2008: 7). Bir başka tanıma göre çevre, biyosferdeki tüm canlı varlıkları çepeçevre kuşatan olaylar, maddeler ve eylemler bütünüdür. Biyosfer içinde yaşayan tüm canlılar, onların içinde bulundukları ortam, birbirleriyle ve bu ortamla karşılıklı ilişkileri çevrenin ana unsurunu ortaya koymaktadır. İnsan açısından çevre, insanoğlunun ihtiyaçlarını karşılamak, neslini devam ettirmek için, sürekli üretim ve tüketim faaliyetlerinde bulunduğu, dinlendiği doğal, kültürel ve yapay ortamların bütünü olarak tanımlanabilir (Ünlü, 1995: 15).

Çevre, doğal ve yapay olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmektedir. Bunlardan doğal çevre, insan müdahalesinin olmadığı için değişikliğe uğramamış çevre olarak tanımlanırken, yapay çevre, insanlığın varoluşundan beri gelişen bir süreç içinde müdahalesi ile oluşturduğu çevreye denilmektedir. Son zamanlarda, çevre fiziki ve kültürel özellikleri ile algılanmakta ve tanımlanmaktadır. İnsan merkezli çevrede insanın biyolojik ve kültürel ihtiyaçları karşılanmaktadır. Onun için çevreyle ilgili, “Canlılar, özellikle de insanı etkileyen ve ondan etkilenen dış şartların tamamı” şeklinde bir tanım yapmak daha anlamlı olabilir (Görmez, 2003: 15).

1.2. Çevre Politikası Kavramı

En geniş anlamıyla politika, belli bir sorunun çözümü için geleceğe yönelik olarak alınması gereken önlemlerin ve benimsenen ilkelerin bütünüdür (Keleş, Hamamcı, 2005: 243). Çevre Politikası en genel tanımla, ulusal veya uluslararası düzeyde çevre konusundaki tercihlerin ve hedeflerin belirlenmesi olarak tanımlanabilir. Ulusal çevre politikası, bir ülkenin çevre ile ilgili amaçlarının ve tercihlerinin belirlenmesidir. Ülkelerin ulusal çevre politikası stratejilerinin belirlenmesinde soysal, kültürel, ekonomik ve coğrafik özellikleri etkili olmaktadır (Budak, 2000). Uluslararası çevre politikası ise; çevreyle ilgili uluslararası alanda sürdürülen politikalardır. Ülkelerin uygulamakta oldukları çevre politikalarının başarılı olması için ulusal çevre politikaları kadar uluslar arası çevre politikaları da önem teşkil etmekte ve bu iki politikanın birbirleri ile uyumlu olması gerekmektedir.

İyi bir çevre politikası oluşturulması ve yürütülmesi için çevre planlamasına gereken önem verilmesi gerekmektedir. Çevre politikalarının hayata geçirilmesinde en önemli araçlardan birisi olan çevre planları, ekonomik ve sosyal hedeflerle çevresel hedeflerin birbirleri ile uyumlu ve bütüncül bir şekilde ele alınmasını sağlayacak uygulama araçlarıdır. Planlamada ilk önce amaç ve hedefler tespit edilmeli, daha sonra belirlenmiş olan sosyal ve ekonomik hedeflerle doğal kaynak kullanımı arasında uyum sağlanmalıdır. “Bunun içinde her ülke önceliklerini ve temel hedefleri belirlemek amacıyla mülki ve yerel yönetimler bilim ve meslek kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ve vatandaş işbirliği ile çevreyle ilgili çeşitli planlamalar yapmak durumundadır. Planlama yapılırken plan hiyerarşisi ve karar alma süreci açık yetkinin belirlenmesi gerekir. Ayrıca kıyı yönetimi, ırmak yönetimi ve göl yönetimi konusunda sistemler geliştirilmeli ve planlama teknikleri olarak klasik tekniklerin yanında uzaktan algılama, coğrafi bilgi sistemi, yerinde inceleme ve örnekleme gibi modern tekniklerinde devreye sokulması gerekmektedir (Yıldız, Sipahioğlu, Yılmaz, 2005: 258). Çevrenin korunması

ancak yapılacak iyi bir planlama ve iyi bir çevre yönetim sistemiyle mümkündür.

Çevre politikalarının belirlenmesinin ve uygulanmasının temel koşulu, tanılamadır.(teşhis) Bu aşamada, toplumun çevreye vermekte olduğu değerin ölçülmesi önem taşır. Halkın değer yargıları, politikaların yöneldiği hedeflerin belirlenmesi için birer araçtır. İkinci aşamada ise, türlü müdahale (karışma, düzenleme) yöntemlerinin incelenmesi, karşılaştırılması ve aralarından en uygun görünenlerin seçilmesi gelir. Son aşamada ise, genel olarak belirlenen politikaların, karar mekanizması içinde uygulanmasının sağlanmasıdır (Keleş, Hamamcı, 2005: 328).

Her ülkenin kendi özelliklerine göre gelişen farklı çevre hedefleri ve stratejileri olmasına karşın, çevrenin ve doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi, kişilerin sağlıklı bir çevrede yaşamalarının sağlanması gibi genel kabul gören ortak hedefler de vardır. Bir ülkenin çevre politikasına esas oluşturabilecek ilkeler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Yıldız, Sipahioğlu, Yılmaz, 2005: 255):

- Ekolojik ve ekonomik kararların birbiriyle uyum ve bütünlük içinde ele alınması sağlanmalıdır.
- “Temiz bir çevrede yaşamak kişilerin doğal anayasal hakkıdır” ilkesi, temel hareket noktası olmalıdır.
- Doğal kaynakların korunmasının ve geliştirilmesinin gelecek kuşaklara karşı borcumuz olduğu daima hatırlanmalıdır.
- Çevrenin bozulmasını ve kirlenmesini önleyici önlemleri almanın, devletin temel görevlerinden biri olduğu kabul edilmelidir.
- Çevreyi korumanın sanayileşmeye karşı çıkmak olmadığı, ancak sanayi kuruluşlarının da çevreyi kirletmeye haklarının bulunmadığı kabul edilmelidir.

- Çevreyi korumak ve çevre sorunlarının etkilerini gidermek amacıyla hukuki düzenlemeler yapmanın ve değişen ihtiyaçlara göre bunları geliştirmenin önemi dikkate alınmalıdır.
- Uluslararası çalışmalara katılmanın, bunları izlemenin ve değerlendirmenin hem ülke yararlarını korumak hem de gelişmelere ayak uydurmak açısından önemi bilinmelidir.
- Çevre sorunlarının önemli bir nedenini oluşturan nüfus artış hızının azaltılabilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.
- Modern çağın sorunları olan çevre sorunlarının, bürokrasinin katı ve dar kalıpları arasında daha da çözülmez hale getirmeden, gerekli idari düzenlemeler yapılmalıdır.
- Baskı grubu olabilecek ve kamuoyu yaratabilecek gönüllü kuruluşların çalışmaları desteklenmelidir.
- Çevrenin korunması, geliştirilmesi, kirlenmenin önlenmesi ve giderilmesi için yerel yönetimlere parasal, hukuki ve teknik açıdan destek verilmelidir.
- Çevre ve ekonomi politikalarının bütünleştirilmesinde; pratik, o ülkenin koşullarına uygun ilkeler ve ekonomik esaslar belirlenmelidir.
- Enerji politikaları gözden geçirilerek temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı teşvik edilmelidir.
- Çevre eğitime özel bir önem verilmeli, örgün ve yaygın eğitim kurumlarından yararlanarak bilimsel, teknik ve mali araçlarla desteklenmelidir.
- Çevre politikalarında açıklık konusu izlenmeli; toplumun, çevrenin korunmasına ve sorunların çözümüne ilgisini ve katılımını sağlayıcı düzenlemeler yapılmalıdır.

Ülkelerin çevre politikaları, sosyo-ekonomik yapıları ile çok yakından ilgilidir. Çevre sorunlarının olumsuz etkileri toplumun refahını azalttığı gibi, çevre sorunlarının önlenmesi için yapılan harcamaları da toplum refahını olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısı ile çevre sorunlarının önlenmesi

sonucu elde edilecek faydalarla, yapılacak harcamalar arasında bir fayda maliyet analizi yapılarak optimum kaynak tahsisinin sağlanması gerekir. Bunun için uygulanacak çevre politikaları, ülkenin genel durumu ile birlikte düşünülmeli ve kaynak tahsisi bu politikalara göre yapılmalıdır (Yıldız, Sipahioğlu, Yılmaz, 2005: 225). Kısacası çevre politikaları oluşturulurken ekonomik, siyasal ve toplumsal konular göz önüne alınıp, ülke içindeki tüm politikalar arasında koordinasyon sağlanmalıdır. Ulusal düzeyde öncelikleri ve temel hedefleri belirlemek için devlet, yerel yönetimler, bilim ve meslek kuruluşları ile gönüllü kuruluşların katkısıyla çevre konusunda toplumun genel eğilimlerini yansıtacak “Ulusal Çevre Yönetim Planı” hazırlanması (Yıldız, Sipahioğlu, Yılmaz, 2005: 225) ulusal çevre politikası açısından önemli bir gelişme olacaktır.

Tüm dünyada genel geçerli bir çevresi politikasının var olduğunu söylemek mümkün değildir. Çevre politikaları ülkenin siyasal rejimlerine göre değişiklik gösterdiği gibi, çevre uzmanları, bilim insanları, yazarlar, düşünürler ve çevreyi korumayı amaçlayan siyasal örgütlerin bakış açılarına göre de değişiklikler göstermektedir. Ancak genel olarak çevre politikaları; İçerik (Öz) Yönünden Çevre Politikaları ve Yöntem Açısından Çevre Politikaları olarak iki ana gruba ayrılarak incelenmiştir (Keleş, Hamamcı, 2005: 327-336).

1.2.1. İçerik (Öz) Yönünden Çevre Politikaları

Ruşen Keleş ve Cam Hamamcı çevre politikalarını içerik açısından düzeltim (reform) yanlısı olanlar ve düzeltim (reforma) karşı olanlar olarak iki gruba ayırmaktadırlar.

Düzeltilim Yanlısı Politikaları savunanlar, çevre sorunlarına aktif bir politikayla çözüm aranması gerekliliğine inanırlar. Bu politikaları savunanların bir bölümü liberal felsefeyi benimsemişlerdir. Çevre sorunlarının ayırım yapmaksızın tüm insanlığın ortak sorunu olduğunu, insanların çözüm arayışları için bir araya getireceklerini ve bu şekilde de çözüme ulaşılacağını

savunurlar. Topluma eğitim ile çevre bilincinin kazandırılarak düzeltimci politikaların hayata geçirilebileceğini savunurlar. İkinci grup düzeltim yanlıları ise, sol eğilimli olanlardır. Bu gruptaki köktenci eylemciler, çevre politikalarına toplumsal ve siyasal eylemlerle tabandan yön verilmesi gerektiğini savunurlar. Onlara göre yerel yönetimlerin, merkezi yönetimlerin ve siyasi partilerin, yerel halkı örgütlenmesi gerekmektedir. Ancak bazı sol eğimli düzeltim yanlıları tabandan gelecek düzeltimin gecikebileceğini düşünmektedirler. Onlara göre düzeltim önce siyaset ve kültür alanındaki seçkin kişilerce kavranacak, daha sonra da onlar tarafından halka benimsetilip maledilecektir (Keleş, Hamamcı, 2005: 331-332).

Düzeltilim Karşıtı Çevre Politikalarını benimseyenler ise, çevre konusuna özel ilgi gösterilmesinin gereksiz olduğunu ve hükümetlerin, yalnızca geçici dengesizlikleri gidermek için önlemler almak haricinde devletin çevre sorunlarına karışmaması gerektiğini savunan azınlık bir gruptur. Bu grup, toplum yaşamına ve ekonomiye karışılmaması gerekliliğini inanan, özel sektör ve sağlıklı bir rekabet ile çevrenin güvence altına alınacağını savunan ve liberal kapitalizmi benimseyenlerden oluşur. Onlara göre sanayileşme, teknolojik ilerleme, maddi büyüme ve piyasa ekonomisi sayesinde her türlü kaynak sorununu çözebilir ve kirlenme toplumsal açıdan kabul edilebilir boyutlara çekilebilir. Düzeltilim Karşıtı Çevre Politikaları benimseyenler içerisinde yer almakta olan Ortodoks Marksistlerin oluşturduğu bir grup ise üretim ilişkilerinin değiştirilmesiyle çevre sorunlarının çözüleceğini savunmaktadır (Keleş, Hamamcı, 2005: 330-331).

1.2.2. Yöntem Açısından Çevre Politikaları

Yöntem Açısından Çevre Politikaları sınıflandırılırken ekonomik ve teknolojik etmenler göz önüne alınmıştır. Yöntem Açısından Çevre Politikalarını Ruşen Keleş ve Cam Hamamcı Onarımcı Politikalar ve Önleyici Politikalar olmak üzere iki gruba ayırırken Hasan Ertürk üç gruba ayırmıştır.

Hasan Ertürk, çevre politikası stratejilerinin oluşturulmasında, belirleyici etmenin de ekonomi ve ekoloji arasındaki ilişkiler olduğuna dikkat çekmekte ve ekonomi-ekoloji ilişkisinin dikkate alınarak çevre politikasının belirlenmesinde üç farklı stratejinin olduğunu belirtmektedir. Bu stratejilerin sırasıyla ekonomi önceliğinden ekoloji önceliğine yönelen; tepkiye dayalı onarma stratejisi, tahmine dayalı önleme stratejisi ve sürdürülebilirliğe dayalı doğal dengeyi koruyarak kalkınma stratejisidir (Ertürk, 1998: 277).

Onarımcı Politikalar; çevre üzerindeki zararlar oluştuğundan sonra, bu zararları tedavi etmeyi ve/veya ortadan kaldırmayı amaçlayan geçmişe dönük politikalar. Bu politikalarda; çevresel zararın giderilmesi için iki ayrı yöntem uygulanabilmektedir. Birinci yöntem, maliyetlerin “kirleten öder” prensibine uygun olarak kirletene ödettirilmesidir. Bazı koşullarda tazminat yerine, faaliyeti durdurma v.b. cezai yaptırımlarında uygulandığı görülmektedir. Bu politikaların uygulanmasında yararlanılan başlıca araçlar, ödence (tazminat) alınması, ceza yaptırımları uygulanması ve kirlenmenin yürütme örgütlerince doğrudan doğruya denetlenmesidir (Ertürk, 1998: 278). Gürültü çıkaran kaynaklardan ödence alınmasında ya da denizi kirleten sanayi kuruluşlarından atıkların kaldırılabilmesi için belli bir paranın zorla alınmasında olduğu gibi. Kirlenmenin doğrudan doğruya denetlenmesi durumunda ise, teknolojiye yararlanarak, üretim süreçlerinin ve ürünlerin çevre üzerindeki zararlı etkileri giderilmeye çalışılır. Çöplerin yakılmasında yeni yöntemler kullanmaya zorlama ve “desülfürizasyon” gibi önlemler bunlar arasındadır (Keleş, Hamamcı, 2005:333-334). Kısacası bu politikalarda, teknolojiye faydalanarak, faaliyetlerin çevrede meydana gelmiş bozulmanın giderilmesi için çalışılmaktadır.

Çevre sorunlarının ulusal ve uluslararası düzeyde bütüncül bir biçimde ele alınmasıyla birlikte onarıcı politikaların yanında önleyici politikalar da uygulanmaya başlamıştır. Önleyici politikalar ile onarımcı politikalardaki kısa dönemli ekonomik yararların yerini, daha uzun dönemli toplumsal ve ekonomik yararlar almaktadır (Yıldız, Sipahioğlu, Yılmaz, 2005: 254).

Önleyici Politikalar, çevre kirlenmesi henüz ortaya çıkmadan, gelecekteki olası kirlenmeler göz önüne alınarak, çevrenin zarar görmesini engellemek amacıyla sahip politikalarlardır. Onarımcı politikalara oranla daha az bir maliyete sahip olan önleyici politikalara göre, yatırım kararları verilirken çevrenin korunması ve geliştirilmesi için yararlı yöntem ve teknolojilerin seçilmesi, çevreye zarar verebilecek yöntemlerin değiştirilmesi gereklidir. Kentleşmenin sağlıklı ve dengeli bir biçime sokulması, enerji tasarrufu sağlayan yöntemlerin geliştirilmesi, sanayi atıklarının yeniden değerlendirilmesi, trafik ve ulaşım sistemlerinin değiştirilmesi ve ulaşım kitle ulaşımını yaygınlaştıran yöntemlere ağırlık verilmesi önleyici politikalara örnek olarak gösterilebilir.

Çevre sorunlarının sadece kirlenmeden doğan sorunlar olmadığı, bunun yanında çevre ile kalkınma arasındaki etkileşimden kaynaklanan kullanma-koruma ve yönetme sorunları olduğunun kabul edilmesiyle beraber çevre-kalkınma etkileşiminin belirleyiciliği esasına dayanan anlayış daha da gelişerek sürekli ve dengeli kalkınma politikalarının temelini oluşturmuştur (Yıldız, Sipahioğlu, Yılmaz, 2005: 254). Sürdürülebilir Kalkınma (Doğal Dengeyi Koruyarak Sürekli ve Dengeli Kalkınma Stratejisi) doğadaki dengeyi bozmadan ekonomik kalkınmanın sağlanması ve sürdürülmesi amacını taşıyan gelecek nesillerin faydalarının da göz önüne alındığı, uzun dönemli bir kalkınma stratejisidir. Bugünün ihtiyaçlarını karşılarken gelecek neslin gereksinimlerini karşılayabilme olanağını ortadan kaldırmaksızın gerçekleştirilen kalkınma olarak tanımlanan sürdürülebilir kalkınma anlayışına göre, kaynakların kullanımı, yatırımların ve teknolojik gelişmenin yönlendirilmesi önem taşımaktadır. Sürdürülebilir bir nüfus düzeyini garantiye almak, iş, yiyecek, enerji, su temini, sağlık v.b temel gereksinimleri karşılamak, kaynak tabanını koruyup geliştirmek, teknolojiyi yeniden yönlendirmek, kararlarda çevre ve ekonomiyi birleştirmek, büyümeyi canlandırmak ve büyümenin niteliğini değiştirmek (Ertürk, 1998: 279) sürdürülebilir kalkınma stratejisinde belirlenen amaçlardandır.

Türkiye’deki çevre politikalarında hangi çevre politikası modelinin benimsendiğine dair açık bir hüküm bulunmamakla birlikte, genel olarak kirlenmenin önlenmesi ve eski haline getirilmesi amacını taşıyan onarımcı politikaların ağırlıklı olarak uygulandığı göze çarpmaktadır. Çevre Kanunu’nun 6. bölümünde yer alan Kirletenin Sorumluluğu başlığı altında yer alan kirleten öder yaklaşımı onarımcı politikaların uygulamalarına örnek olarak verilebilir. “Çevre politikasının temel kaynağı olması gereken Çevre Kanunu’nda önleyici çevre politikası modeli benimsenmiş olduğunu gösteren bir açıklığa rastlamak olanağı yoktur. Sadece yasada, 10. maddede sözü edilen ÇED raporu hazırlama zorunluluğuna bakarak, dolaylı olarak, önleyici tutuma öncelik tanınmak istendiği sonucu çıkarılabilir. Ancak Çevre Kanunu’nda yer alan, çevreyi ekonomik kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine olumsuz etki yapmamak koşuluyla hesaba katmak ilkesi” (Keleş, 1992: 178) sürdürülebilir kalkınma anlayışına ters düşen bir yaklaşımdır. Bu yüzden Türkiye’deki çevre politikalarında sürdürülebilir kalkınma prensibinin benimsendiğini söylemek pek mümkün değildir.

2.ÇEVRE KORUMA BİLİNCİNİN VE ÇEVRE POLİTİKALARININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde, savaşın yaralarının onarılması için toplumsal ve ekonomik alanda yeniden yapılanmaya gidilmiş, sanayi üretiminde ciddi bir artış meydana gelmiştir. Silahsızlaşma, savaş karşıtı hareketler ve yükselen kadın hareketlerinin gündeminde çevre sorunlarının da yer bulmaya başlamasının etkisi ile 1960’lı yılların son döneminde başlayan ekolojik bilinçlenmenin, 1970’li yıllarda kitlesel harekete dönüştüğü söylenebilir (Önder, 2003: 97-98). Yine bu yıllarda hızlı kentleşme, nüfus artışı ve sanayileşme gibi nedenlerle çevresel bozulma ve doğal kaynaklar üzerindeki olumsuz etkiler her geçen gün artmaya başlamış, bunun sonucunda da dünyada çevre bilinci ve duyarlılığı oluşmaya başlamıştır.

Başta Birleşmiş Milletler olmak üzere birçok uluslararası kuruluş, çevre alanında çalışmalarına bu yıllarda başlamıştır.

Roma Kulübü tarafından 1972'de yayınlanan "Büyümenin Sınırları" adlı çalışma; çevre sorunsalının karmaşıklığını ve ciddiyetini ilk kez büyük toplulukların gözleri önüne seren, çevre sorunlarının ekonomik ve sosyal sorunlara bağlılığını açığa çıkaran ilk çalışmalardan biridir (Turgut, 1998: 10). Raporda ekonomik büyüme, sanayi üretimi, nüfus, tarımsal üretim, doğal kaynaklar, çevre kirlenmesi ve bozulması gibi temel öğeler irdelenmiş, mevcut büyümenin sürdürülmesi durumunda bazı doğal kaynakların kısa zamanda tükeneyeceği ve insanlığın geleceğinin tehlikeliye düşeceği belirtilmiştir. Gereğinden fazla kötümser olduğu yönünde eleştiriler almış ve şok etkisi yaratmış olan Büyümenin Sınırları Raporu'nun yayınlanmasının bir süre sonra, yine Roma Kulübü'nce ilk raporun yarattığı etki ve tepkiler ışığında "Dönüm Noktasındaki İnsanlık" adındaki ikinci rapor hazırlanmıştır. Birinci rapordaki gibi 'büyümeyi durdurma' ya da 'büyümeme' yerine, 'organik büyüme' ya da 'farklılaşmaya dayalı büyüme' yaklaşımı benimsenmiştir. Büyümenin gerçek sınırlarının, sosyal, siyasal ve yönetsel olduğunun altı çizilmiştir (Görmez, 2003: 82). Roma Kulübü tarafından yayınlanmış, çevre konusuna olan ilgi ve duyarlılığı arttırmış olmaları bakımından önemli olan bu raporlar, çevre ile ilgili çalışmaların hız kazanmasında da etkili olmuşlardır. Bu raporların yayınlanmasının ardından çevre uluslararası alanda gündeme gelmeye başlamış ve çevreyle ilgili birçok anlaşma yapılmaya başlanmıştır.

3. ÇEVREYLE İLGİLİ ULUSLARASI ALANDA YAPILAN ANTLAŞMALAR VE TÜRKİYE'NİN BU ANTLAŞMALARA KATKILARI

3.1. Stockholm İnsan ve Çevre Konferansı

Çevre konusundaki uluslararası düzenlemeler Birleşmiş Milletler tarafından 5-16 Haziran 1972 tarihinde Stockholm'de 100'den fazla ülke temsilcisinin katılımıyla gerçekleştirilen İnsan Çevresi Konferansı ile

başlamıştır. Bu konferansın ardından 26 maddelik ilkelerin yer aldığı bir bildirge yayınlanmıştır. Yasal açıdan bağlayıcı olmamakla birlikte hukukî öneme sahip olan konferans ve bildiri hem çevre sorunlarının ilk kez uluslararası platforma taşınması açısından hem de her yıl 5 Haziran'ın, Birleşmiş Milletler kararıyla "Çevre Günü" olarak kutlanmaya başlanması açısından son derece önemlidir. Bildiri'nin ilk maddesinde "İnsan, onurlu ve iyi bir yaşam sürmeye olanak veren, nitelikli bir çevrede, özgürlük, eşitlik ve yeterli yaşam koşulları temel hakkına sahiptir" ilkesi yer almıştır. Bu ilkenin önemi, ilk kez bir bildiride sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının ifade edilmesidir. Çevre hakkına göre, herkes sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevre hakkı; bireye hürriyet, eşitlik ve refah içerisinde yaşayabileceği bir çevrenin gerçekleştirilmesini devletten istemek hakkını vermektedir (Taner Ürkmez, Çevre Hakkı Kavramının Tarihsel Gelişimi, www.cekud.org/site/page.asp?dsy_id=904, 20.12.2009). Uluslararası alanda yaygın bir işbirliğinin gerekliliğini vurgulayan bildiride, gelişmekte olan ülkelerin bütün çabalarını kalkınmaya yöneltmeleri, fakat bu arada çevreyi koruma ve geliştirmenin hem bir hak, hem de bir zorunluluk olduğunu akıldan çıkarmamaları prensibi azgelişmiş ülkeler açısından kuşkusuz en önemli kazanım olmuştur (Güney, 2003: 224-225).

Çevre Deklarasyonu sanayileşme ve kalkınma çabaları nedeniyle giderek çözümsüz noktalara ulaşan çevre kirlenmesinin önlenmesinde, tek tek ülkelere değil, tüm hükümetlere dünya çapında bir işbirliği görevi yüklemiştir. Bu nedenle de çevre konusunda uluslararası yeni bir dönemeç olarak kabul edilmiştir. Deklarasyon çevrenin korunması ve geliştirilmesinin bütün dünya insanların acil isteği ve bütün hükümetlerin görevi olduğu saptaması yapmıştır (Ekinci, 1994: 56-57). Kısacası çevre sorunlarının tüm ülkeleri ilgilendiren evrensel bir konu olduğunun ortaya konması ve her ülkenin kendisini çevre açısından sorumlu hissetmesini sağlamak konferansın en önemli amaçlarını oluşturmaktadır.

3.2. Birleşmiş Milletler Ortak Geleceğimiz Raporu (Brundtland Raporu)

Çevre sorunları ve çevrenin korunması konusunda uluslararası düzeyde gerçekleştirilen çalışmalardan birisi de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1983 yılında aldığı bir kararla Norveç Başbakanı G. Harlem Brundtland başkanlığında kurulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun hazırladığı ve Ortak Geleceğimiz isimli Brundtland Raporu'dur. Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkânından ödün vermeksizin karşılamak şeklinde tarif edilen sürdürülebilir kalkınma kavramı uluslararası alanda ilk kez bu raporda tanımlanmış (Görmez, 2003: 87) ve bu tarihten itibaren çok yaygın kullanılan bir kavram olmuştur. Sürdürülebilir kalkınma çalışmaları, dünyadaki yoksulların temel gereksinimlerinin öncelikle ele alınıp yoksulluğun ortadan kaldırılması çalışmaları, doğal kaynaklardan elde edilen faydaların dağılımında eşitlik ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi gibi konular Raporun temel noktalarını oluşturmaktadır.

Ortak Geleceğimiz başlıklı Raporda çevre sorunları yoksulluk-eşitsizlik ekseninde ele alınmıştır. Yoksulluğun ve eşitsizliğin olduğu bir dünyanın her zaman için ekolojik krizlere eğilimli olacağını ifadesinin yer aldığı rapor geniş çevrelerde yankı uyandırmış ve tartışılmıştır (Ethem Torunoğlu, Sürdürülebilir Kalkınma Paradigması Üzerine Ön Notlar, www.tubitak.gov.tr, 03.01.2010). Ayrıca Raporda, gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere yardımcı olmaları ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümelerini uzun dönemli ve çevre dostu uygulamalarla gerçekleştirmeleri gerekliliği öne sürülmüştür. Kalkınma ile çevre koruma amaçlarının bir arada yürütülmesi gerektiği bir başka deyişle ekonomik büyümenin çevre dostu bir şekilde gerçekleştirilmesinin önemi raporda vurgulanmış ancak konu ayrıntılı olarak irdelenmemiş ve somut örnekler verilmemiştir.

3.3. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Konferansı)

Çevre konusunda somut ve etkin kararların alındığı Rio Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, 3-14 Haziran 1992 tarihinde Brezilya'nın Rio de Janerio kentinde 172 ülkenin katılımıyla gerçekleşmiştir. Konferansta 1972'den bu yana geçen süre içinde yaban hayatının korunması, yenilenemeyen kaynakların korunması, deniz kirlenmesinin önüne geçilmesi, nükleer silahların ortadan kaldırılması ve çevre eğitiminin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması gibi konular görüşülmüştür (Güney, 2003: 225). Stockholm İnsan ve Çevre Konferansında belirlenen ilkelerin teyit edildiği konferansta çevre ve kalkınma konusundaki temel hedeflerin altı çizilmiştir.

Rio Konferansı, ulusal ve uluslararası çevre politikalarının belirlendiği bir dönüm noktası olmuştur. Bu konferansta çevrenin, ekonomik gelişmenin hem kaynağı hem de sınırı olduğu, bu nedenle çevre koruma politikalarının ve kalkınma hedeflerinin bütünleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Yıldız, Sipahioğlu, Yılmaz, 2005: 254). Konferans sonrasında yayımlanan Rio Deklarasyonu, çevre ve kalkınma konusunda temel ilkeleri belirlemeye çalışan ve yeni kavramları tartışan bir belgedir. Belgede, çevrenin yeni bir ekonomik sistem üzerine oturtulmasında uzlaşmaya varmak, çevre ekonomi ilişkisini günümüz gerçeklerine göre kurmak gerekliliği üzerinde durulmaktadır (Güney, 2003: 226). Çölleşmenin önlenmesi, orman tahribatının mutlak suretle durdurulması ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik ortak politikalar benimsenmiş ve bu politikalara yönelik 27 prensip ortaya konmuştur (Doğan, 2008: 26). Bu ilkeler çevre ve kalkınmanın bütünleştirilmesine yönelik hedefleri sıralamaktadır. Konferans sonucunda ayrıca, Ormanların İlkeleri, Gündem 21, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve İklim Değişikliği Sözleşme'leri de kabul edilmiştir.

3.4. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

Atmosferde tehlikeli bir boyuta varan insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının, iklim sistemi üzerindeki olumsuz etkisini önlemek ve başta karbondioksit olmak üzere sera gazı emisyonlarını 1990 yılı seviyesinde tutmak amacıyla hazırlanan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) 1992 yılında Rio'da yapılan Çevre ve Kalkınma Konferansında kabul edilmiş ve 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin temel ilkelerini şöyle sıralamak mümkündür (Şahin, 2008: 20-21):

- İklim sistemindeki eşitlik temelinde, ortak fakat farklı sorumluluk ilkesine uygun olarak korunması
- İklim değişikliğinden etkilenecek olan gelişme yolundaki ülkelerin ihtiyaç ve özel koşulları dikkate alınması
- İklim değişikliğinin önlenmesi için alınacak politika ve önlemlerin ulusal kalkınma programlarına entegre edilmesi

Türkiye İDÇS'nin eklerinde gelişmiş ülkeler arasında değerlendirildiği için sera gazı salınımlarını ve geliştirmekte olan ülkelere mali ve teknolojik yardım gibi yükümlülükleri yerine getiremeyeceği gerekçesiyle İDÇS'ni Rio'da imzalamamıştır. Türkiye sözleşmenin Ek I ve Ek II listesinden çıkmak koşu ile İDÇS'ne taraf olmak düşüncesindeydi. 2000 yılında Türkiye ortak ama farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi altında kendi özel durumu dikkate alınarak Ek II'den çıkmayı ve Ek I olarak sözleşmeye taraf olma önerisinde bulunmuştur. Bu öneri 29 Ekim-6 Kasım tarihleri arasında Marakeş'te yapılan VII. Taraflar Konferansı'nda bu kabul edilmiştir. Birleşmiş İDÇS'ye yasal olarak taraf olmak amacıyla, 24 Şubat 2004 tarihinde BM'ye resmi başvuruda bulunan Türkiye 24 Mayıs 2004'te İDÇS'ye 188. taraf ülke olarak kabul edilmiştir (Türkeş, 2007: 20-21).

3.5. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Genel konferansı 17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanan 17. oturumunda “Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeyi” onaylamıştır. Kültürel ve doğal mirasın herhangi bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının, bütün dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşma teşkil ettiğini” saptayan Paris sözleşmesi, bu tür mirasın, bütün uluslararası toplum tarafından işbirliği ile korunması gereken evrensel bir miras olduğunu kabul etmektedir. Sözleşmeye göre, her devlet, sözleşmeye taraf olan diğer devletlerin topraklarında bulunan kültürel ve doğal mirasa doğrudan doğruya veya dolaylı olarak zarar verebilecek kısıtlı önlemleri almakla yükümlüdür (Ekinci, 1994: 59-60). Türkiye'nin yaklaşık 10 yıl sonra taraf olduğu; 14.02.1983 gün ve 17959 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren bu sözleşme ile İstanbul'un tarihi alanları, Göreme ve Kapadokya Milli Parkı, Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası, Hattuşaş (Boğazköy), Nemrut Dağı, Xanthos-Letoon, Pamukkale, Hierapolis, Safranbolu Şehri ve Truva Arkeolojik Kenti Dünya Kültürel Mirası listesine alınmıştır (Kurgun, Tarkay, Aydın, 2008: 93).

3. 6. Avrupa Mimari Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (1985)

3.10.1985 tarihinde, Strazburg'da imzalanan, Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, Sözleşmenin “Tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği ile doğal değerlerin birleştiği alanlar.” şeklindeki SİT tanımıyla taraf ülkelerin yükümlülüklerinin kapsamı bakımından tarihi çevre korunmasına yeni ve çağdaş bir boyut getirmiştir. Bu tanımla, tarihi ve doğal çevrenin salt bir miras olarak değil, uygarlığın gelişmesi açısından korunması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu da her şeyden önce emeğe saygılı bir tarih bilinci ve kalkınma politikası içinde korumanın verimli sonuçlar getirebileceği anlamına

gelmektedir (Ekinci, 1994: 61). Türkiye’de Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi 22.07.1989 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye’nin mimari miras açısından Dünya’nın sayılı zengin ülkeleri arasında yer alması; ayrıca Avrupa Topluluğu’na girmesi yönündeki çabaları ve buna ek olarak Türkiye’deki kültür varlıkları ile Avrupa kültürleri arasında tarihsel bağların ve etkileşimlerin bulunması, bu sözleşmenin önemini arttıran faktörler olarak sayılabilir (Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, www.avrupakonseji.org.tr/antlasma/aas_121.htm, 02.01.2009). Sözleşme ile tüm ülkeler gibi Türkiye’de çevre ile ilgili planlar yaparken mimari mirasının korunmasına yönelik tedbirleri alacağını taahhüt etmiştir.

3.7. Kültürel Gelişmenin Dünya On Yılı Programı (1988-1997)

Kültürel Gelişmenin Dünyanın On Yılı Programı 8 Aralık 1986’da Meksika’da yapılan Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda onaylanmıştır. Türkiye’nin 16.5.1990 tarihinde onayladığı programda, kültürel işbirliği, genişleyen bir kültür katılımı, uluslararası teşvik ve zenginleştirici kültürel kimlikler olmak üzere dört ana hedef belirlenmiştir (United Nation General Assembly, www.un.org/documents/ga/res/41/a41r187.htm, 02.02.2010). Belgede günümüzde sanayi toplumlarında, olumlu her türlü gelişmenin çevreye ve yaşam kalitesine saygıyla atbaşı gitmesi gerektiğini önemle vurgulamaktadır. Ayrıca; halkların kültür mirasının, geçmiş uygarlıklardan devralınan, elle tutulur sanat yapıtları ya da mimarlık biçimleriyle sınırlı olmadığı, aynı zamanda diller, manevi, ahlaki ya da estetik değerler, beslenme, giyinme alışkanlıkları gibi, yaşanan kültürü de kapsadığını saptayarak, yine kalkınma adına, çevreyle birlikte o çevrenin yarattığı kültürel zenginliğinde yok edilmemesi gerektiğini belirtmektedir (Ekinci, 1994: 62-63). Kısacası 1988-1997 yıllarını arasındaki on yıllık dönemi kapsayarak yürürlüğe konan belge kalkınma için çevrenin feda edilmesi yaklaşımına karşı çıkarak, ülkelerin kalkınma sürecinde çevre değerlerini ve kültürel

zenginlikleri yok etmeyecek hatta onları geliştirecek politikaların benimsenmesi öngörmektedir.

3.8. Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan Ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES)

İlk kez 1963 yılında Dünya Koruma Birliği (IUCN) toplantısında kabul edilip, hazırlanması tasarlanan CITES Sözleşmesi, 03.03.1973 tarihinde Washington'da imzaya açılmış ve 01.03.1975 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin amacı, bilinçsizce yapılan uluslararası ticaret sebebiyle nesilleri tehlike altına girmiş olan bitki ve hayvan türlerinin nesillerinin devamının sağlanması için uluslararası ticaretlerini belirli kurallara bağlamaktır. (<http://www.cites.org/>, 30.12.2009).

Sözleşme; EK-I, EK-II ve EK-III listelerine sahip olup bu ek listelerinde yer alan türlerin ticaretini belirli esaslara dayandırmaktadır. Buna göre; kelaynakların ve deniz kaplumbağalarının örnek olarak verilebileceği EK-I listesinde bulunan türlerin nesilleri tükenme tehlikesi ile karşı karşıyadır ve ticaretleri yasaktır. Bukalemunlar ve ağaçkakanların örnek verildiği EK-II listesinde bulunan türlerin nesilleri mutlak olarak tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olmamakla birlikte ticaretleri belirli esaslara bağlanmıştır. EK-III listesi ise, en az bir ülkede koruma altına alınan türleri kapsar ve bu türlerin ticareti kontrol altında tutulmaktadır. (Çevre ve Orman Bakanlığı Yazıları, 2008: 30) Sözleşmeye imza atan tüm ülkeler bu listelerde yer alan bitki ve hayvan türlerinin hem ithalat hem de ihracatında bu sözleşme ile belirlenen yükümlülöklere uyacaklarını taahhüt etmişlerdir.

Sözleşme amaçlarının gerçekleştirilmesi doğrultusunda, taraf devletlerin yakın işbirliği yapmasını gerektirmekte, ayrıca her bir akit tarafın da kendi sınırları dâhilinde etkin bir kontrol mekanizması kurabilmek için ilgili kuruluşlar arasında eşgüdüm içinde çalışmasını zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin bu sözleşmeye taraf olma kararı 20 Haziran 1996 tarihli Resmi

Gazete’de yayımlanarak, 22 Aralık 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye’nin zengin biyolojik çeşitliliği göz önüne alındığında, yabani hayvan ve bitki türlerinin kaçakçılığının önlenmesi bakımından bu sözleşmeyle getirilen düzenlemelerin önemi daha iyi anlaşılacaktır (Algan, Dünder, 2005: 40). Türkiye uluslararası alandaki bu sözleşmeye imza attıktan sonra ulusal alanda da bazı düzenlemeler yapmış, Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan Ve Bitki Türlerinin Uluslar Arası Ticaretine İlişkin Sözleşmenin Uygulanmasına Dair Yönetmeliği, 27.12.2001 tarih ve 24623 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlamıştır. Türkiye gerek bu yönetmeliği çıkararak gerekse CITES Sözleşmesini onaylayarak nesli tehlikede olan bitki ve hayvanların korunması ve gelecek nesillere aktarımının sağlanması açısından önemli adımlar atmıştır.

3.9. Birleşmiş Milletler Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi (BMÇMS)

Çölleşme dünyanın her yerindeki kurak bölgeleri etkileyerek, ekonomilerin gelişmesini engellemekte, geniş alanlardaki nüfusun yoksullaşmasına ve bu nüfusun açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Ekilebilir alanları terk edilmiş topraklar haline getiren çölleşmenin önüne geçme, kurak bölgelerdeki toplulukların ve milletlerin karşılaştığı en büyük zorluklardan biridir. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, topraktaki bozulmalara ve çölleşmeye dikkat çekmiş ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’na Haziran 1994 tarihine kadar Uluslararası Müzakere Komitesi kurarak, Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi hazırlaması çağrısında bulunmuştur. Sözleşme 17 Haziran 1994 tarihinde Paris’te kabul edilmiş ve 190’den fazla ülke sözleşmeye taraf olmuştur (Emmanuel Chinyamakobvu, Birleşmiş Milletler Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi’nin Uygulanmasındaki Ekonomik Potansiyeller, Çeviren: Toprak Çoşkun Deniz, www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/Emmanuel-TR.pdf, 8.1.2010). Sözleşmenin imzalandığı gün olan 17 Haziran her yıl dünyada “Çölleşme ile Mücadele Günü” olarak kutlanmaktadır.

Türkiye coğrafi konum itibariyle gerek erozyon gerekse iklim değişikliği hassas bir bölgede bulunmaktadır. Bugün Türkiye topraklarının yüzde altmışında çölleşme ve erozyon riski bulunmaktadır. Bu yüzden çölleşme ve erozyonla mücadele Türkiye açısından önemli bir önem taşımaktadır. Türkiye sözleşmeye 15.10.1994 tarihinde imza atmış, 15.10.1998 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlayarak yürürlüğe koymuştur. 09.03.2005 tarihinde ise, Sözleşme hükümleri çerçevesinde Ulusal Eylem Programı hazırlanarak Resmi Gazete’de yayımlanmıştır (BM Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi Toplantısı Yazıları, 2008: 5).

3.10. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansları: Vancouver-İstanbul (HABİTAT I-II)

İnsan yerleşmeler ile ilgili ilk büyük konferans olan, Birinci Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansı (Habitat I), Birleşmiş Milletler bünyesinde 31 Mayıs- 11 Haziran 1976 tarihleri arasında Kanada’nın Vancouver kentinde düzenlenmiştir. Konferansta insan yerleşim koşullarının giderek bozulduğu, özellikle gelişmekte olan ülkelerde durumun vahim olduğu, yaşam koşullarını iyileştirmek için işbirliğinin yoğunlaştırılması gerektiği belirtilmiştir (IPA Report From Vancouver to Istanbul: Persistent Problems Common Goals, Shifting Approaches, www.theipa.org/publications/ipareport_VancouverToIstanbul.pdf,02.01.2010) . Habitat I, İnsan yerleşimleriyle ilgili problemleri uluslararası alanda ilk kez gündeme getirdiği için önemli bir konferanstır.

Ana gündem maddesi yerleşme ve konut olan konferansta, İnsan Yerleşmeleri Konusunda İlkeler Bildirgesi ve Eylem Planı olmak üzere iki temel belge geliştirilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerdeki insan yerleşmelerinin taşıdığı olumsuz koşulları incelemek ve çözüm üretmek amacıyla toplanan konferans’ın en temel sonucu, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1977 yılında Habitat ve Birleşmiş Milletler Yerleşme Komisyonu’nun kurulması kararının alınmasına yol açmış olmasıdır. Birleşmiş Milletler bünyesinde

oluşturulan daimi komiteler soruna ilişkin çalışmalarına devam etmişlerdir. (Görmez, 2003: 94).

3-14 Haziran 1996'da bütün insanlar için daha güvenli, daha sağlıklı, daha yaşanabilir insan yerleşimleri ve yeterli sayıda konut temi gibi amaçlarla ve birçok ülke temsilcisinin katılımıyla İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Konferansta; özellikle sanayileşmiş ülkelerdeki, tüketim ve üretim kalıplarına, hızlı nüfus artışı ve nüfus yığılmalarına, evsizliğe, fakirliğe, işsizliğe, sosyal dışlanmaya, aile dağılmalarına, yetersiz kaynaklara, temel planlama, altyapı ve hizmetlerin eksikliğine, çevresel bozulmalara, artan güvensizlik ve şiddet gibi soruna dikkat çekilmiştir.

Küresel çevre bozulmasına her ülkenin farklı katkılar yaptığı, ülkelerin ortak ancak birbirinden farklı sorumluluklarının olduğu prensibi onaylanan konferansta, uluslararası ölçeklerde finansal kaynaklardan, çok-taraflı, iki-taraflı, kamu ve özel tüm kaynaklardan yararlanılması gerektiği ve yerel otoritelerin en yakın ortaklar olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca konferansta ülkelerin küresel bir ortaklık ruhu ile hareket edip işbirliği yapmalarının gerekliliği vurgulanmış, ancak bu şekilde ekosisteminin dengesinin korunacağına altı çizilmiştir (The Vancouver Declaration on Human Settlements, <http://humanehabitat.org/the-vancouver-declaration-on-human-settlements/>, 02.01.2010). Konferansta ayrıca, kırsal alanlarda yaşam ortamlarının iyileştirilmesi, tarihi, kültürel, mimari ve doğal değerlere sahip yerleşim yerlerinin korunması, konut piyasasının desteklenip sektörünün daha etkin olarak çalışması gibi hedefler de belirlenmiştir.

Türkiye bu zirveye ciddi hazırlıklar yapmıştır. Bazı bakanlık, kamu kurumları, yüksek öğrenim kurumları, yerel yönetim örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve gönüllü kuruluşlarının temsilcilerinin yer aldığı bir Hazırlık Komitesi oluşturulmuş ve "Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı" hazırlanmıştır. Konferansın sonucunda "İstanbul İnsan Yerleşmeleri Deklarasyonu" yayınlanmıştır (Görmez, 2003: 95).

3.11. Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi

Hem türlerin çeşitliliğini hem de türler arasındaki genetik çeşitliliği ifade eden biyolojik çeşitlilik, insan aktivitelerinin tüm dünya üzerinde artmasına bağlı olarak her geçen gün kayıplar vermektedir. Habitat bozulması, kirlilik, aşırı kullanma ve iklim değişikliği gibi baskılar biyolojik çeşitlilik üzerinde olumsuz sonuçlara yol açmakta ve birçok türün sayısında azalmaya neden olmaktadır (Uysal, 2008: 32). 5 Haziran 1992 yılında imzaya açılan 29 Aralık 1992’de yürürlüğe giren 188 ülkenin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi www.milliparklar.gov.tr/hukuk/sozlesme/sozlesme.htm#biolog, 30.12.2009) ile Sosyal ve ekonomik değerlerin göz önüne alınarak, kalkınma sağlanırken biyolojik çeşitliliğin korunması için alınacak tedbirler ve uygulanacak politikaları belirlemektedir. Biyolojik çeşitliliğin korunmasının tüm ülkelerin ve insanlığının ortak sorumluluğu altında olduğunun altını çizilen sözleşme, biyolojik çeşitliliğin korunması, biyolojik kaynakları sürdürülebilir kullanımı ve bu kaynaklardan sağlanacak yararların adil paylaşımı ilkelerine dayanmaktadır.

Türkiye Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’ni, 21 Kasım 1996 tarihli ve 8857 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 27 Aralık tarih ve 22860 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Türkiye sözleşmeye imza atarak biyolojik çeşitliliğin ulusal ve uluslararası alanda korunması için çalışacağını taahhüt etmiştir. “Çevre Ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma Ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Tarım Ve Köy İşleri Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü sözleşmenin uygulanmasında odak noktası olan kuruluşlardır. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin ulusal düzeyde uygulanmasını sağlamak amacıyla 1998 yılında Türkiye ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından, üniversitelerden, meslek örgütlerinden ve sivil toplum kuruluşlarından 100’ün üzerinde temsilcinin katkısıyla Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı’nı (UBSEP) hazırlamıştır. Türkiye, biyolojik çeşitlilik bakımından Avrupa ve Ortadoğu’nun en zengin fauna ve flora

çeşitliliğine sahip ülkelerinden biridir. Biyolojik çeşitlilik açısından ada olmayan ülkeler arasında onuncu sırada yer alan Türkiye, Avrupa’da görülen bitki türlerinin % 75 ine sahiptir. Ülke florasının %33 ünü endemik türlerin oluşturduğu Türkiye, zengin bir ekosistem çeşitliliğine sahiptir. (Bakınız Ek) Bu yüzden biyolojik çeşitliliğin korunması ve biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanılması Türkiye’nin hassasiyetle üzerinde durması gereken bir konudur. UBSEP bu amaçla hazırlanmıştır.” (Mustafa Kemal Yalçınkılıç, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve Ulusal Uygulamaları, www.did-cevreorman.gov.tr/bcs.ppt, 09.01.2010) Özetle, gerek Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nde bulunduğu taahhütleri yerine getirme açısından gerek ülkedeki biyolojik çeşitliliğin korunması açısından UBSEP Türkiye için önemli bir gelişmedir.

3.12. Gündem (Agenda) 21

Rio Konferansı sonrasında tüm Birleşmiş Milletler üyesi ülkeler kendi Ulusal Gündem 21'lerini ve Yerel Gündem 21'lerini hazırlayacaklarını kabul etmişlerdir. Gündem 21, esas olarak Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, İklim Değişikliği Sözleşmesi, Ormanların İlkeleri, Rio Çevre ve Kalkınma Bildirisi’nde benimsenen ilkeleri hayata geçirmeyi hedeflemektedir. Gündem 21, başta çevre kalkınma ilişkisi olmak üzere temel konularda XXI. yüzyıla uzanan zaman dilimi için hazırlanan bir eylem planıdır. Bu eylem planının sosyal ve ekonomik, kalkınma, etkin kümelerin rolünü güçlendirme, uygulama mekanizmaları olmak üzere planın dört boyutu bulunmaktadır (Güney, 2003: 228). Gündem 21’in en önemli özelliği, yerel yönetimlerin etkin hale gelmesinin ve katılımcı bir yönetim anlayışının altını çizmesidir.

Gündem 21’e göre, temel gereksinimlerin karşılanması, yaşam standartlarının iyileştirilmesi, ekosistemlerin daha iyi korunması ve yönetimi ve daha güvenli bir geleceğe giden yolun yapı taşlarının döşenmesi ancak küresel ortaklık ile sağlanabilir. Bu ortaklık, çevre ile kalkınma sorunlarının birlikte ve dengeli bir yaklaşım kapsamında ele alınması gerektiğinin küresel

ölçekte kabulüne dayanmalıdır. Gündem 21, bir yandan günümüzdeki önemli sorunların üstesinden gelmeye çalışırken, öte yandan da dünyamızı yirmi birinci yüzyılın tehditlerine karşı hazırlamayı hedeflemektedir. Kalkınma ve çevre işbirliğinde küresel uzlaşmanın ve politik taahhütlerin en üst düzeydeki ifadesi olan Gündem 21 (Algan, Dünder, 2005: 16) uygulanmasının etkin şekilde işleyebilmesi için hükümetlerin, hükümet dışı kuruluşların ve halkın aktif katılımı gerekmektedir. Türkiye 2000 yılında Çevre Bakanlığı yönetiminde Ulusal Gündem 21 raporunu hazırlamıştır. Yerel Gündem 21 Programı ise UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) finansmanı ile proje olarak çeşitli yerel yönetimlerde 1997 yılından bu yana uygulanmaktadır.

3.13. Akdeniz Eylem Planı

Akdeniz'e kıyısı olan 16 ülke tarafından 28 Ocak - 4 Şubat 1975 tarihleri arasında Barselona'da yapılan uluslararası toplantıda kabul edilen Akdeniz Eylem Planı'nın (MAP) amacı; Akdeniz Bölgesinde deniz çevresinin kirlilikten korunması, kirliliğinin hafifletilmesi ve kirlilikle mücadele edilmesi için gerekli tedbirleri almak ve bölgesel düzeyde bir işbirliği başlatmaktır. Ancak, 1992 yılında düzenlenen Rio Zirvesinden sonra Akdeniz Eylem Planı ve bunun hukuki çerçevesini oluşturan belgelerde de değişiklik yapılarak MAP sadece deniz kirliliğini önleme boyutunu içeren bir belge olmaktan çıkarılmış ve Akdeniz Bölgesinde "sürdürülebilir kalkınmayı" hedefleyen bir araç haline gelmiştir (Güney, 2003: 224-225). Zaman içerisinde sözleşme tarafları, sözleşme dâhilinde yeni belgeleri kabul etmişlerdir. Bu protokoller şunlardır (Algan, Dünder, 2005: 116-117-118):

- Akdeniz'de Gemi ve Uçaklardan Yapılan Boşaltmalardan ya da Denizde Yakmadan Kaynaklanan Kirlenmenin Önlenmesi ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Protokol (Türkiye'de, 22.08.2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.)

- Fevkalade Hallerde Akdeniz'in Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Yapılacak Mücadele ve İşbirliğine Ait Protokol (Türkiye'de, 20.05.2003 tarih ve 25113 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.)
- Akdeniz'in Kara Kökenli Kirleticilerden Kaynaklanan Kirlenmeye Karşı Korunması Protokolü (Türkiye'de 18.03.1987 Tarihili ve 19404 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.)
- Akdeniz'de Kıta Sahranlığı ve Deniz Dibinin Keşfi ve İşletilmesinden Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesi Protokolü
- Akdeniz'de Tehlikeli Atıkların Sınır ötesi Taşınımından Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesi Protokolü (Türkiye'de, 14.01.2004 tarih ve 25346 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.)
- Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol (Türkiye'de 23 Ekim 1988 günlü Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.) 1995 yılında bu protokolü değiştiren Akdeniz'in Özel Çevre Koruma Alanları ve Biyo Çeşitliliğine ilişkin Protokol kabul edilmiştir. Protokol Türkiye'de 22.08.2002 tarihli gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Akdeniz'de Özel Çevre Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğe ilişkin Protokol, imzası bulunan ülkelere, Akdeniz bölgesindeki kültürel mirasın, doğal kaynakların ve sitlerin korunması amacıyla gerekli bütün önlemlerin alınacağı özel koruma alanları kurulması yükümlülüğü getirmiştir. Taraf olan ülkelerin, bu alandaki ekolojik özellikleri ve çevre zenginliklerini korumaları yanında iyileştirilmeleri de öngörülen koşullar arasında yer almaktadır (Ekinci, 1994: 59-60). Her bir taraf kendi egemenliği veya yargı yetkisi altındaki deniz ve kıyı bölgelerinde özel koruma alanları oluştururken uluslararası hukuka uygun olarak davranacak ve her bir özel koruma alanının karakteristiklerini hesaba katarak gerekli olan koruma önlemlerini alacaklardır. Taraflar, doğrudan veya yetkili uluslararası örgütler kanalıyla bu Protokol'ün uygulandığı alandaki biyolojik çeşitliliğin, tehlike altındaki bitki ve hayvan türlerini korunması ve sürdürülebilir kullanımı için işbirliği yapacaklardır (Akdeniz'de Özel Çevre Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğe ilişkin

Protokol,www.cevre.org.tr/Tcm/Sozlesmeler/Akdeniz%20ozel%20koruma.htm, 25.11.2009). Türkiye’de bu konuda çalışmalar yapmış, Özel Çevre Koruma Bölgeleri ilan etmiştir. Bakanlar Kurulu kararı ile oluşturulan Özel Çevre Koruma Bölgeleri’nin yönetimi içinse Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı kurulmuştur.

3.14. Ramsar Sözleşmesi

Kısaca Ramsar olarak bilinen “Özellikle Su Kuşları Yaşama Alanı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanların Korunması” Sözleşmesi, 1971 yılında İran’ın Ramsar kentinde imzaya açılmıştır. Türkiye 17 Mayıs 1994 tarihinde sözleşmeye taraf olmuştur. Bugüne kadar sözleşme listesine uluslararası öneme sahip sulak alanlarımızdan; Sultan Sazlığı, Manyas(Kuş) Gölü, Seyfe Gölü, Göksu Deltası, Burdur Gölü, Ulubat Gölü, Akyatan Lagünü, Gediz Deltası, Kızılırmak Deltası, Yumurtalık Lagünü, Meke Maarı ve Kızören Obuğu dâhil edilmiştir. Türkiye bu sözleşme ile başta listeye dâhil ettirdiği 12 sulak alan olmak üzere, sınırları dâhilindeki tüm sulak alanları korumayı, geliştirmeyi ve akılcı kullanmayı taahhüt etmiştir (Çevre ve Orman Bakanlığı Yazıları, 2008: 12). Sözleşme çerçevesinde Türkiye’de başta sözleşmede yer alan alanlar olmak üzere sulak alanlarda yönetim planları yapılmaya ve uygulanmaya başlamıştır.

Türkiye’deki bütün sulak alanlar Ramsar Sözleşmesi hükümleri doğrultusunda korunmakta ve yönetilmesi sağlanmaktadır. Sözleşmenin ulusal düzeydeki uygulamalarının koordinasyonu ve takibinden Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü sorumludur. 30 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe konan ve daha sonra 17 Mayıs 2005 tarihinde revize edilen “Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği” ile Sözleşmenin ulusal düzeyde uygulanması daha etkin hale getirilmiştir(Ceran, 2008. 46). Yönetmelikle, ülkedeki tüm sulak alanların korunmasının yanında konuyla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyon sağlanması da amaçlanmıştır.

3.15. Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern Sözleşmesi)

Yabani flora ve faunanın bazı türlerinin yok olma tehlikesine maruz kaldığı, yabani flora ve faunanın ve özellikle de göçmen kuşların korunması konusunun hükümetlerin ulusal çevre politikalarında dikkate almaları ve uluslararası alanda devletlerin işbirliği yapmaları amacıyla, 1979 yılında Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi bir diğer adıyla Bern Sözleşmesi imzalanmıştır (Bern Sözleşmesi, www.milliparklar.gov.tr/hukuk/sozlesme/sozlesme.htm#bern, 09.01.2010). Yabani flora ve faunanın estetik, bilimsel, kültürel, ekonomik ve özgün değerinde doğal bir miras oluşturduğu ve biyolojik dengelerin devamlılığında oynadığı temel rol gereği yabani flora ve faunanın korunmasının ve gelecek nesillere aktarılması gerekliliğini belirten sözleşmeye Türkiye 20 Şubat 1984 yılında sözleşmeye taraf olmuştur (Bern Sözleşmesi, <http://www.ockkb.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=118>, 09.01.2010). Türkiye dahil sözleşmeye imza atan tüm ülkeler, yabani flora ve fauna türlerinin özellikle nesilleri yok olma tehlikesi altında olanların doğal yaşama ortamlarının muhafazasını güvence altına almak için, ulusal politikalarına uygun, gerekli yasal ve idari önlemleri alacaklarını taahhüt etmişlerdir.

3.16. Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Johannesburg Zirvesi)

Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, bir diğer ismiyle Johannesburg Zirvesi, Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde 26 Ağustos - 4 Eylül 2002 tarihleri arasında düzenlenmiştir. Zirvede, 1992 Rio Konferansından sonraki 10 yıllık süre incelenmiş, Gündem 21, Biyolojik Çeşitliliğin Korunması, İklim Değişikliği, Çölleşme gibi uluslararası alanlardaki çevre anlaşmaları ile ilgili yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir.

Zirvede, Siyasi Bildirge, Uygulama Planı ve Yenilenebilir Enerji Bildirgesi olmak üzere üç temel belge kabul edilmiştir. 33 ilkeden oluşan Siyasi Bildirgede, sürdürülebilir kalkınma taahhüdü yinelenerek, bu amaca yönelik, eşitlikçi ve insancıl bir toplum oluşturulması için ortak yükümlülüklerin altını çizilmiştir (Algan, DüNDAR, 2005: 26-30). Yenilenebilir Enerji Bildirgesi'nde, yenilenebilir enerji kaynakları açıklanmış, tanıtılmış, ulusal ve uluslar arası alanda kullanımlarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için hedefler belirlenmiştir. Zirvenin en önemli sonuç belgesi olan Uygulama Planı ise, yoksullukla mücadele, su, enerji, balıkçılık, sağlık ve kapasite geliştirme gibi konularda hükümetleri taahhütler altına alan ve sürdürülebilir kalkınmanın daha kapsamlı bir yaklaşımla uygulanması için oluşturulan bir plan niteliğindedir (Keleş, Metin, Sancak, 2005: 224-226). Uygulama Planı kısaca, sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla uygulanması gereken faaliyetleri ortaya koyan belgedir. Ayrıca toplumsal, çevresel, ekonomik ve kültürel boyutları olan sürdürülebilir kalkınma kavramının hayata geçirilip, sürdürülebilir gelişme hedefine ulaşılmasında uluslararası dayanışma ve işbirliğinin önemi vurgulanmıştır.

Sadece devlet başkanları ve yöneticilerinin katıldığı uluslararası konferansların istenilen başarıya ulaşamamış olması nedeniyle, Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'ne toplumun tüm gruplardan aktif katılımının sağlanmasına özen gösterilmiştir. Türkiye'den de devlet adamları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, akademik kuruluşlar ve özel sektör temsilcileri zirvede yer almıştır. Johannesburg Planı'nın Türkiye'de uygulanması amacıyla hazırlanmış veya hazırlanmakta olan herhangi bir ulusal politika belgesi mevcut değildir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde sunulan Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Raporu'nda vurgulanan noktaları ulusal düzeyde gerçekleştirmesi için gerekli yapısal dönüşümleri gerçekleştirmelidir. Ancak halen bu iradenin oluştuğunu söylemek mümkün değildir (Algan, DüNDAR, 2005: 38).

3.17. Aarhus Sözleşmesi

1998 yılında Danimarka'da Birleşmiş Milletler tarafından Aarhus Sözleşmesi olarak bilinen “Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Çevresel Karar Verme Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi” hazırlanmıştır. Sözleşme adından da anlaşılacağı gibi herkesin çevreyle ilgili bilgilere ulaşma, çevreyle ilgili karar alma sürecine katılma ve yargı yoluna başvurma hakkının güvence altına alınmasını içermektedir. Bu amaca ulaşmak isteyen taraf devletler çevre ile ilgili verileri derleme ve bu verileri dileyen herkese sunmakla yükümlüdür. Türkiye bu sözleşmeyi imzalamamıştır. Ancak çevresel bilgiye erişmeye bir açılım olarak “Bilgiye Erişme Hakkı Kanunu” hazırlanmış ve 2004 yılı Nisan ayı itibariyle yürürlüğe girmiştir (Avrupa Birliği Kriterlerinde Bütünleşik Çevre, Haziran 2004 Kent Konseyi Sunuşu, www.deu.edu.tr/gundem21/sunu.ppt, 18.01.2010).

3.18. Kyoto Protokolü

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içinde yer alan iklim değişikliği ile mücadele konusunda düzenlemeler yapan Kyoto Protokolü Aralık 1997'de Japonya'nın Kyoto şehrinde görüşülmüş ve imzaya açılmıştır. Protokolü onaylayan ülkelerin 1990'daki emisyonlarının (atmosfere saldıkları karbon miktarının) yeryüzündeki toplam emisyonun %55'ini bulması ile yürürlüğe girmesi planlanan Protokol ancak 2005 yılında yürürlüğe girebilmiştir. Kyoto Protokolü'nün Aralık 1997'den 2005 yılı başına kadar yürürlüğe girmemesinde, ABD'nin protokolden çekilmesi ve Rusya'nın da protokole uzun süre taraf olmamasının önemli etkisi olmuştur. Rusya'nın 18 Kasım 2004'te anlaşmayı imzalaması ile %55 şartı sağlanmış olup, anlaşma Rusya'nın imzasından 90 gün sonra 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir (http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-7.pdfAralık, 08.01.2010). 2006 tarihinde toplam 169 ülke ve devletlere bağlı örgütler anlaşmaya imza atmış durumdadırlar.

Protokolde devletler iki genel sınıfa ayrılmıştır: gelişmiş ülkeler, bu ülkeler Ek 1 ülkeleri olarak anılacaktır ve gelişmekte olan ülkeler, bu ülkeler Ek 1'de yer almayan ülkeler olarak anılacaklardır. Ek 1 ülkeleri sera gazı salınımlarını azaltmayı kabul etmişlerdir. Ek 2 ise Ek 1'in alt kümesidir. Ek 2 ülkeler, Ek 1'de yer almayan (gelişmekte olan) ülkelerin masraflarını ödemekle yükümlüdürler. Ek 2'de yer almayan Ek 1 ülkeleri 1992'de geçiş ülkesi olarak tanımlanan ülkelerdir. Ek 1'de yer almayan ülkelerin sera gazı salınımları konusunda bir sorumlulukları bulunmamaktadır (Kyoto Protokolü, <http://www.iklim.cevreorman.gov.tr/kyoto.htm>, 08.01.2010). İnsan kaynaklı sera gazı salınımlarının 2000 sonrasında azaltmaya yönelik yasal yükümlülükleri düzenlemekte olan Protokole göre, Ek I taraflar (OECD ve AB ülkeleri) Ek-A'da listelenen sera gazlarını 2008-2012 döneminde 1990 düzeylerinin en az yüzde 5 altına indirmekle yükümlü kılınmıştır (Türkeş, 2007: 17). Protokolde Ek 1 listesinde yer alan gelişmiş ülkelerin sera gazı salınımlarını azaltmayı kabul etmeleri açısından önemlidir.

Kyoto Protokolü ve Türkiye'nin durumuna değinmek gerekirse, Türkiye Protokolü imzalayacağını 30 Mayıs 2008'de açıklamıştır. Türkiye'nin Kyoto Protokolüne taraf olmasına sağlayan 5836 sayılı Kanun 05.02.2009 tarihine TBMM'de kabul edilmiş ve 17.02.2009 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 28.05.2009 tarihinde ise Protokol'ün depositeri BM Genel Sekreteri'ne tevdi edilmiştir. Türkiye, Kyoto Protokolü'nün 25. maddesi uyarınca, Katılım Belgesi'nin tevdi tarihini izleyen doksanıncı gün olan 26 Ağustos 2009'da Protokol'e resmen taraf olmuştur. Bu tarihten itibaren Türkiye uluslararası platformda Sözleşme ve Protokol altında oluşturulan tüm çalışmalara katılabilecek, 2012 sonrasında oluşacak yeni anlaşmada 2001 yılında Marakeş'de alınan karar çerçevesinde ülkenin özgün şartlarına uygun düzenlemelerin yapılmasını müzakere edebilecek ve böylece 2012 sonrasında oluşacak yeni anlaşmada daha etkin söz sahibi olacaktır (Şahin, 2008: 24).

3.19. Türkiye'nin Uluslararası Alanda İzlediği Çevre Politikaları Ve Taraf Olduğu Sözleşmelerin Genel Değerlendirilmesi

1980-1990 yılları arasını kapsayan dönemde gerek Anayasal düzeydeki gelişmelerin, gerekse dünya ve Türkiye'de çevre bilincinin gelişmeye başlamasının etkisiyle, Türkiye çevreyle ilgili birçok uluslararası antlaşmaya taraf olmuş, birçok sözleşme ve bildiriye imza atmıştır. Çevre konusunun uluslararası boyutu göz önüne alındığında tüm bunlar önemli birer gelişmedir ancak, Türkiye'nin uluslararası alanda taahhütte bulunduğu çevresel yükümlülüklerini gerçekleştirmede aynı başarıyı gösterememiş olduğu, alınan ortak kararların uygulanmalara pek yansıtılmadığı ve genellikle kâğıt üzerinde kaldığı görülmektedir.

Türkiye'nin uluslararası çevresel yükümlülüklerini yerine getirememesinin ana nedenlerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Algan, DüNDAR, 2005: 108-109-110):

- Türkiye benzeri birçok gelişmekte olan ülkede görüldüğü gibi, 'kalkınma öncelikli' ulusal politikalar izlemesi, çevre ile kalkınma hedeflerini bütünleştirerek çevresel sürdürülebilirliğin temel hedef haline getirildiği bir anlayış doğrultusunda değiştirilememiş olması.
- Türkiye'de çevre yönetiminin kurumsal, mali, teknik ve politik açılardan yeterince gelişmiş olması ve çevresel bilgi sistemlerinin oluşturulamamış olması.
- Türkiye üyesi olduğu OECD ve Birleşmiş Milletler Batı Grubu gibi uluslararası örgütlerdeki sanayileşmesini tamamlayan gelişmiş ülkeler gibi gelişmişlikten kaynaklanan çevre sorunlarının önlenmesi ve giderilmesini amaçlayan düzenlemelerin yanında, gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı sorunlarla ilgili düzenlemelere de ihtiyaç duyması ve hatta bunlara öncelik vermesi.

Türkiye'nin özellikle, bildirge ve şart niteliğindeki belgeleri kabul etmede daha az tereddütlü davrandığı ileri sürülebilir. Bunun en önemli nedenleri ise şunlardır (Algan, Dünder, 2005: 108-109-110):

- Bu tür belgelerin uluslararası antlaşmalar gibi, Anayasa'nın 90. maddesi gereği onaylanarak yürürlüğe girdikten sonra yasa hükmünü alan belgeler olmamasıdır. Bu tür belgeler uluslararası hukuk açısından, teamül, örf, adet ve hukuk genel ilkeleri ile etik kuralları gereğince, kabul eden tüm ülkelerin uyması gereken yükümlülükler olarak nitelendirilebilir.
- Sanayileşmesini tamamlayan gelişmiş ülkelerin uluslararası bölgesel ve/veya küresel çevre sorunlarının ortaya çıkmasında en büyük sorumluluğa sahip olukları için, 'ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk' ilkesi gereğince, küresel çevre sorunlarının önlenmesi ve giderilmesinde daha büyük yükümlülükler üstlenmeleri gerekmektedir. Türkiye nedeni olmadığı sorunların giderilmesinden sorumlu tutulmamak için bu ilkenin yer almadığı düzenlemelere haklı olarak katılmak istememektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI DÖNEMDE ÇEVRE POLİTİKALARININ DÖNÜŞÜM SÜRECİ

1. CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN 1980'LERE KADAR ÇEVRE POLİTİKALARI

Türkiye Cumhuriyet'inin ilk Anayasa'sı olan 1921 Anayasası, Türkiye'nin içinde bulunduğu savaş ortamında hazırlanmış, 24 maddeden oluşan bir çerçeve anayasadır. Anayasa'da çevre ile ilgili düzenlemeler yer almamıştır. 1924 Anayasa'sında ise, sendika kurma ve grev hakkı dışındaki kişi hak ve hürriyetler yer almış ancak bu haklar geniş ve ayrıntılı bir şekilde düzenlenmemiş, çoğu kez bunların adını saymakla yetinilmiştir (Tunç, 1998: 82). Bu Anayasa temel hakların korunmasına önem verilmiş, ekonomik ve sosyal haklardan bahsedilmemiştir. Çevreyle ilgili düzenlemelere bu Anayasa'da da yer verilmemiştir.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında çevreyle ilgili çok sayıda düzenleme bulunmamaktadır. 1930 yılında 1580 sayılı Belediye Kanunu ve 1933 yılında 2290 sayılı Yapı Yollar Kanunu çıkarılmıştır. 1930 yılında çıkarılan 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile belediyelere sağlıkla ilgili görevler verilmiştir. 1937 yılında Orman Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla ilk defa bir orman tanımı yapılmış ve ormanlarda avlanma izne bağlanmıştır. 1956 yılında ise yeni bir Orman Kanunu çıkarılmıştır, eski kanun yürürlükten kaldırılmıştır (Görmez, 2003: 150). 1951 tarihinde, 5805 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun çıkarılmıştır. Daha sonra bunu, 7463 (1960), 1710 (1973), 1741 (1973) sayı ve tarihli yasalar izlemiştir (Keleş, Hamamcı, 1997: 264). Ülkenin doğal kaynaklarının koruma açısından ihtiyaç duyulan yer altı suları ile ilgili düzenleme 16.12.1960 tarihinde yapılmıştır. Kanunla yer altı suları devletin

tasarrufuna verilmiş ve bunların aranması, işletilmesi izne bağlanmıştır (Görmez, 2003: 150).

1961 Anayasası'nda çevrenin korunması ile ilgili doğrudan maddeler yer almamakla birlikte Anayasa'nın 50, 130 ve 131. maddelerinde çevreyle ilgili dolaylı hükümler yer almaktadır. 1961 Anayasa'sının 50. maddesinde; "devlet tarih ve kültür değeri olan eski eser ve anıtların korunmasını sağlar" (1961 Anayasası <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>, 2.12.2009) ifadesi yer almaktadır. Bu maddeden çevrenin bir bütün olarak görüldüğü, fiziki çevrenin yanında tarihi ve kültürel çevrenin korunmasına yönelik tedbirler alınmaya çalışıldığı söylenebilir. 130. madde Tabii Servet Kaynaklarının Aranması ve İşletilmesi ile ilgilidir. Madde de "Tabii servetler ve kaynakları, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır." ifadesi yer almaktadır (1961 Anayasası <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>, 02.12.2009). Ormanların Korunması başlığını taşıyan 131. madde de; "Devlet, ormanların korunması ve ormanlık sahaların genişletilmesi ve gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir. Devlet ormanları, kanuna göre Devletçe yönetilir ve işletilir. Devlet ormanlarının mülkiyeti, yönetimi ve işletilmesi özel kişilere devrolunamaz. Ormanlar, zaman aşımıyla mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamazlar. Ormanlara zarar verebilecek türden hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez" ifadesi yer almaktadır (1961 Anayasası www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm, 02.12.2009). Bu maddenin Anayasa'da yer alması, Devletin, ormanların korunması ve geliştirilmesi konusuna verdiği önemi göstermektedir.

20.7.1966 tarihinde 775 sayılı Gecekondu Kanunu çıkarılmıştır. Kanunla mevcut gecekonduların ıslahı, tasfiyesi, yeniden gecekondu yapımının önlenmesi ve bu amaçlarla alınması gereken tedbirler ortaya konmuştur. Gecekonduların çevre üzerindeki olumsuz etkileri düşünüldüğünde, Gecekondu Kanunun çıkarılması çevreyle ilgili yapılan düzenlemeler arasında sayılmaktadır.

1970'li yıllar Türkiye'de çevreye olan ilginin başladığı yıllar olmuştur. 1973 yılında 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun eski eserlerin devlet malı olması niteliğini korumuş ve eski eseri; "Tarihten önceki döneme ait olup, bilim, kültür, din veya güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde ve yer altında veya su içindeki bütün yapılar, taşınır- taşınmaz mallarla aynı nitelikteki her türlü belge" olarak tanımlamıştır (Görmez, 2003: 154). 12.8.1978 yılında, Bakanlar Kurulu kararıyla Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı kurulmuştur (16375 sayılı Resmi Gazete). Böyle bir teşkilatlanmaya gidilmesi çevre bakımından şüphesiz olumlu bir gelişmedir.

2. 1982 ANAYASA'SINDA ÇEVRE

Türkiye'de doğrudan çevreyle ilgili bir maddenin yer aldığı ilk Anayasa 1982 Anayasa'sıdır. Anayasa'nın çevreye ilişkin en önemli maddesi 56. maddedir. 56. maddeye göre "Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların ödevidir" (1982 Anayasası, <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>, 10.11.2009). Bu madde ile ilk kez çevre hakkı kavramından bahsedilmiş ve çevre hakkı anayasa güvencesine alınmıştır.

Çevre hakkı; küresel kirlilik ve felaketler sonucu oluşturulan ve üçüncü kuşak insan hakları içerisinde yer alan yeni bir haktır. Dayanışma hakkı olarak da adlandırılan üçüncü kuşak insan haklarının ortaya çıkmasında; bilimsel ve teknik ilerlemeye bağlı olarak artan çevre kirliliği, nükleer silahlara bağlı olarak oluşan savaş tehlikesi, ülkeler arasındaki gelişmişlik düzeyleri arasındaki dengesizlik gibi sorunlar etkili olmuştur. "Dayanışma Hakları 20. yüzyılın ikinci yarısının, ikinci çeyreği ile birlikte gelişen ve şekillenen, insanlar arasındaki dayanışma ve birlikte hareket etmeyi geliştirmeye yönelik haklardır. Bugüne kadar birçok dayanışma hakkı ileri sürülmüştür. Bunlardan

en iyi bilinen dördü; Barış Hakkı, Gelişme Hakkı, İnsanlığın Ortak Mal Varlığına Saygı Hakkı ve Çevre Hakkı olarak sıralanmaktadır.” (UYGUN, 2000: 24).

Çevre hakkına yer veren 56. madde dışında Anayasa'daki; Mülkiyet Hakkı, Kıyılardan Yararlanma, Toprak Mülkiyeti, Tarım, Hayvancılık ve Bu Üretim Dallarında Çalışanların Korunması, Konut Hakkı, Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması, Tabii Servetlerin ve Kaynakların Aranması ve İşletilmesi ve Ormanların Korunması ve Geliştirilmesi başlıklı maddeler de çevreyi koruyucu hükümler içermektedir.

“Kıyılardan yararlanma” başlığını taşıyan 43. madde de “Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir” hükmü yer almaktadır. Toprak Mülkiyeti başlığını taşıyan 44. maddeye göre; “Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önleme ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gereken tedbirleri alır.” (1982 Anayasası, www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm, 10.11.2009) Bu madde devlete toprağın korunması görevini vermektedir. 45. madde ise, Devlete “tarım arazileri ile çayır ve mer’aların amaç dışı kullanılması ve tahribini önleme....” görevini vermektedir. Konut Hakkı başlıklı 57. maddeye göre Devlet “şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.” (1982 Anayasası, www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm, 10.11.2009) Bu maddeden Devletin kentleşme ve konut politikalarını, çevre politikalarını göz önüne alarak belirleyeceği yargısına varılabilir. 63. madde ile devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını için gerekli destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alma görevini üstlenmiştir. “Ormanların Korunması ve Geliştirilmesi” başlığını taşıyan 169. maddeye göre tüm ormanların korunması, geliştirilmesi ve bunlarla ilgili gerekli tüm tedbirleri

alma görevi Devlete aittir. Hem ormanların hem de tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması konularında devlet yetkili kılınarak bu alanlar anayasal güvence altına alınmıştır (Görmez, 2003: 156).

4 Nisan 2003 tarih ve 4841 Sayılı Yasa ile Anayasası'nın bazı maddeleri değiştirilmiş, yeni hükümler eklenmiştir. Anayasa'nın ormanlarla ilgili olan 169. ve 170. maddeleri değişikliğe uğrayan maddelerdendir. Anayasa'nın 169. maddesinde "Ormanların yalnız devletçe yönetilip işletileceği" hükmü mevcut iken, yapılan değişiklikle maddeye "işletirilir" hükmü eklenmiştir. Bu değişiklik Devlet ormanlarının, devlet dışında da işletirilmesi yani özel sektörü ve özellikle yabancı şirketleri devreye sokması bakımından eleştirilmiştir (Atbaşoğlu, 2009). Yabancı şirketlerin ormanlara yerleşmesi halinde o ormanlarda yaşayan ve orman içi yayla ve meralarda hayvancılık yaparak geçimini ormandan sağlayan orman köylüsü ile sürtüşmelere neden olacağı öne sürülmektedir.

170. madde de ise, "31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini kaybetmiş olan yerlerin değerlendirilmesi ve yine bilim ve fen bakımından orman olarak muhafazasında yarar görülmeyen yerlerin tespiti, orman sınırları dışına çıkarılarak orman köylüsünün buralara yerleştirilmesi, halkın yararlanmasına tahsisinin kanunla düzenlenmesi, bu halkın işletme araç ve gereçlerinin sağlanması, orman içinden nakledilen köyler halkına ait arazilerin derhal ağaçlandırılması" hükümleri yanına "satış yanında- devir-terk-kiralama-ayni hak tesisi" gibi yeni hükümler eklemiştir. (Atbaşoğlu, 2009). Bu madde de birçok eleştiri almıştır. 1981'den günümüze kadar devam eden her dışarı çıkarma işleminin 31.12.1981'den önce "nitelik yitirmiştir" gerekçesine dayandırılacağı iddia edilmiştir. 2-B'ye konu olacak kesimler küçük bir alan ya da miktarı belli bir kesim değildir. Tüm Türkiye ormanlarına özellikle rantı yüksek İstanbul, Yalova, Karamürsel, Kocaeli, İzmir, Bursa, Antalya, Adana, Mersin, Bolu, Ilgaz, Toroslar'da yer alan ormanların içinde binlerce 'villa, işyeri, fabrika, otel, lokanta gibi yapıların bulunduğu ve buralarda yerleşenlerin toprak ihtiyacı ile gelen orman köylüsü

olmadıkları açıktır. Ormandan elde edilen bu yerler, ağaçlar, bitkiler kesilerek, yakılarak, sürülerek zorla ele geçirilmiştir. 6831 Sayılı Orman Yasası'nın 14. ve 17. maddeleri bu eylemleri suç saymış ve aynı yasanın 91, 92. ve 93. maddeleri bunlara karşı hapis ve para cezasını öngörmüştür. Hatta Orman Yasası ceza bölümünde yapılan değişiklikle orman suçlarında müebbet hapis ve ölüm cezası dahi öngörülmüştür (Atbaşoğlu, 2009). Bu Anayasa değişikliğiyle, Orman Yasasının cezai müeyyidelerinin yok sayılacağı ve suç işleyenlere ele geçirdikleri yerlerin verilerek ödüllendirilmiş olacakları iddia edilmekte ve eleştiriler yoğunlaşmaktadır.

3. ÇEVRE KANUNU VE DİĞER KANUNLARDA ÇEVRE

Türkiye'de çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi konularını düzenleyen esas kanun Çevre Kanunu olmasına rağmen, birçok kanun da çevre ile ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak düzenlemeler yapmıştır. Bu başlık altında tez konusunun sınırları gereği 1980-2006 tarihleri arasında çıkarılmış olan kanunlara değinilecektir.

3.1. Çevre Kanunu

Türkiye'de çevrenin korunması ve iyileştirilmesi çalışmalarında genel çerçeveyi Çevre Yasası belirlemektedir. 1982 Anayasa'sının 56. maddesine dayanılarak çıkartılan ve 11.8.1983 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren 2872 sayılı Çevre Kanunun amacını şu şekilde sıralamak mümkündür (ÇevreKanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspix?MevzuatKod=1.5.2872&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>, 15.10.2009):

- Çevrenin korunması, çevre kirliliğinin ve bozulmalarının önlenmesi,
- Oluşan kirliliğin giderilmesi, çevrenin iyileştirilmesi,
- Doğal kaynakların ve enerjinin verimli bir şekilde kullanılması,

- Her türlü faaliyet sırasında atık oluşumunu kaynağında azaltan ve atıkların geri kazanılmasını sağlayan çevre ile uyumlu teknolojilerin kullanılması,
- Bugünkü ve gelecek kuşakların sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşayabilmeleri için gerekli düzenlemelerin yapılması ve tedbirlerin alınması,

Kanunun amacı tüm canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır. Buna göre kanunda, çevre politikalarının oluşturulmasında çevre koruma anlayışı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin dikkate alınacağını vurgulanmakta ayrıca, çevrenin korunması ve kirlenmemesi için uygulanacak politikaların kalkınma çalışmalarını olumsuz yönde etkilememesi hususuna dikkat edileceği de belirtilmektedir.

Kanunla Merkez Çevre Kurulu ile Mahalli Çevre Kurulu oluşturularak, kirlетici faaliyetler yasaklanmış ve çevrenin korunması aracılığıyla koruma alanları oluşturulması, Özel Çevre Koruma Bölgeleri kurulması ve çevre sorunlarına yol açabilecek kurum ve işletmelerin” Çevresel Etki Değerlendirme Raporu” hazırlaması öngörülmüştür (Görmez, 2003: 158). Kanuna göre çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların görevidir. Herkes bu konuda alınacak tedbirlere ve belirlenen esaslara uymakla yükümlüdür. Ayrıca çevrenin korunması ve kirliliğın giderilmesi çalışmalarında her türlü Bakanlık ve yerel yönetimler, gerekli hallerde meslek odaları, birlikler ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yaparlar. Çevreyle ilgili politikaların belirlenmesinde ve sürdürülmesinde halk katılımı esastır.

Kanunun 6. bölümünde yer alan Kirlетenin Sorumluluğı başlığı altında “Çevreyi kirlетenler ve çevreye zarar verenler sebep oldukları kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan dolayı kusur şartı aranmaksızın

sorumludurlar”(Çevre Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspix?MevzuatKod=1.5.2872&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>, 15.10.2009) ifadesi yer almaktadır. Buna göre kirlenmenin önlenmesi ve kirliliğin giderilmesi için yapılan harcamalarının kirleten tarafından karşılanması esastır. Yapılan harcamalar kirletenden, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre tahsil edilir. Ancak kirleten, kirlenmeyi önlemek için gerekli her türlü tedbiri aldığını ispat ettiği takdirde bu cezayı ödemekten kurtulabilir. Çevrenin korunması ve iyileştirilmesi çalışmalarında temel ilkeleri belirleyen Çevre Kanunu’nun da politika aracı olarak standart belirleme, yasaklama, sınırlama, denetim vb. uygulamalardan oluşan direkt kontrol aracı kullanılmaktadır. Kuşkusuz bu aracın temelini standart belirleme oluşturmaktadır. Yasaklama, sınırlama, denetim, vb. uygulamalar belirlenen standartlar çerçevesinde gerçekleştirilecektir. Bu uygulamaların nasıl yapılacağı bugüne kadar çıkarılan yönetmeliklerde belirtilmiştir (Ertürk, 1998: 304).

2872 sayılı Çevre Kanunun, çevre koruma düzenlemelerinden ziyade kirlilik boyutuna önem vermiş olması, halk katılımı ve eğitimi konularına dair herhangi bir düzenleme içermemesi ve öngörülen müeyyidelerin yetersiz ve eksik oluşu gibi nedenler uygulamada bazı sorunlarla karşılaşılmasına sebep olmuştur (Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 20.10.2009). Ayrıca 1983 tarihinde çıkarılmış olan Kanun değişen zamana, koşullara ve ortaya çıkan sorunlara cevap veremez hale gelmiştir. Bu yüzden 2006 yılında Çevre Kanununda değişiklik yapılmıştır. 26.4.2006 tarihinde kabul edilen 5491 sayılı Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 13.05.2006 tarihli ve 26167 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 5491 sayılı Kanun’da 2872 sayılı Kanun’unda yer almayan birçok yeni düzenlemeye ve tanıma yer verilmiştir.

Sürdürülebilir çevre; gelecek kuşakların ihtiyaç duyacağı kaynakların varlığını ve kalitesini tehlikeye atmadan, hem bugünün hem de gelecek kuşakların çevresini oluşturan tüm çevresel değerlerin her alanda (sosyal,

ekonomik, fizikî vb.) ıslahı, korunması ve geliştirilmesi süreci olarak tanımlanırken, sürdürülebilir kalkınma ise; bugünkü ve gelecek kuşakların, sağlıklı bir çevrede yaşamasını güvence altına alan çevresel, ekonomik ve sosyal hedefler arasında denge kurulması esasına dayalı kalkınma ve gelişme olarak tanımlanmıştır. Kanun, arazi ve kaynak kullanım kararlarını veren ve proje değerlendirmesi yapan yetkili kuruluşların karar alma süreçlerinde sürdürülebilir kalkınma ilkesini gözeteceklerini de hükme bağlamıştır. (5491 sayılı Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/27010.html>, 03.01.2010). Sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma kavramları sayesinde BM çevre ve kalkınma kriterine uyum sağlanmıştır. 3.madde de sivil toplum kurumları, meslek odaları ve herkese çevre koruma hakkını kullanma, karar alma süreçlerine katılma hakları verilmiş ve Bakanlık ile yerel yönetimlerin anılan kurumlarla işbirliği yapması öngörülmüştür. Uygulamada, idareler tarafından sürekli engellenen ve Danıştay kararlarında da bir türlü istikrar bulamayan "çevre hakkı" böylece daha güçlü bir yasal dayanağa kavuşmuştur (Noyan Özkan, Yeni Çevre Kanunu: Bir Adım İleri İki Adım Geri, <http://www.rightsagenda.org>, 10. 12. 2009).

Biyolojik çeşitlilik, ekosistem, doğal kaynak, doğal varlık, katı atık, evsel katı atık, tehlikeli atık, tehlikeli kimyasallar, atıksu, atıksu altyapı tesisleri, arıtma tesisi, kirli balast, çevresel etki değerlendirmesi, proje tanıtım dosyası, stratejik çevresel değerlendirme, çevre yönetimi, çevre yönetim birimi/çevre görevlisi, çevre gönüllüsü, hassas alan, çevreye ilişkin bilgi, iş termin plânı, risk değerlendirmesi, sulak alan, iyonlaştırıcı olmayan radyasyon, elektromanyetik alan, koku, hava kalitesi gibi kavramlar ise 5491 sayılı kanunun 2. maddesinde yer alan diğer yeni kavramlardır.

5491 sayılı Kanunun getirdiği önemli değişikliklere şu şekilde sıralamak mümkündür: (2872 sayılı Çevre Kanunu, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/631.html, 18.01.2010)

- Kanun kapsamında Yüksek Çevre Kurulu oluşturulacaktır. Bu kurul, "Başbakanın başkanlığında, başbakanın bulunmadığı zamanlarda Çevre ve Orman Bakanı'nın başkanlığında, başbakanın belirleyeceği sayıda bakan ile bakanlık müsteşarı"ndan oluşacaktır. Yılda en az bir kez toplanacak Kurul, etkin bir çevre yönetiminin sağlanması için hedef, politika ve strateji belirleyecek, sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde ekonomik kararlara çevre boyutunun dâhil edilmesine imkân veren hukuki ve idari tedbirleri belirleyecektir.
- Bilgi edinme ve başvuru hakkı başlıklı 30. maddeye göre, çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkes ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını isteyebilir.
- Biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından nesli tehdit veya tehlike altında olanlar ile nadir bitki ve hayvan türleri korunacak ve mevzuata aykırı biçimde ticareti yapılamayacaktır.
- Kişilerin huzur ve sükûnunu, beden ve ruh sağlığını bozacak şekilde gürültü oluşturulmasının yanı sıra, "titreşim" oluşturulması da yasaklanmıştır.
- Kanun, sanayiciye atık üretimini asgariye nasıl indirgeyebileceğinin plan ve programını yapması, 3 yıllık atık yönetim planını hazırlayıp bulunduğu ilin valiliğine onaylatması, ürettiği atığın özelliğine ilişkin güvenlik tedbirini alması gibi sorumluluklar getirmiştir.
- Çevrenin korunması ve kamuoyunda çevre bilincinin geliştirilmesi amacıyla, okul öncesi eğitimden başlanarak Millî Eğitim Bakanlığına bağlı örgün eğitim kurumlarının öğretim programlarında çevre ile ilgili konulara yer verilmesi esastır. Yaygın eğitime yönelik olarak, radyo ve televizyon programlarında da çevrenin önemine ve çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik programlara yer verilmesi esastır. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ile özel televizyon kanallarına ait televizyon programlarında ayda en az iki saat, özel radyo kanallarının programlarında ise ayda en az yarım saat eğitici yayınların yapılması zorunludur. Bu yayınların %

20'sinin izlenme ve dinlenme oranı en yüksek saatlerde yapılması esastır.

- Kanuna göre tehlikeli kimyasallar, piyasaya süren kurum, kuruluş ve işletmelere toplattırılıp, imha ettirilecektir. Tehlikeli atıkların ithalatı da yasaklanırken, bunların üretimi, satışı, depolanması, kullanılması ve taşınması faaliyetlerini yürütenler, bir kaza dolayısıyla çevreye ve üçüncü şahıslara verebilecekleri zararlara karşı mali sorumluluk sigortası yaptıracaktır. Sigorta yaptırmaya zorunluluğuna uymayanlara, bu faaliyetleri için izin verilmeyecektir.
- Tehlikeli atıkları ülkeye sokanlara, tehlikeli atıkları ön bildirimde bulunmadan ihraç eden veya transit geçişini yapanlara 2 milyon YTL ceza verilecek. Öngörülen yasaklara veya sınırlamalara aykırı olarak tehlikeli atıkları toplayan, ayıran, geçici ve ara depolama yapan, geri kazanan, yeniden kullanan, taşıyan, ambalajlayan, bertaraf eden ve ömrü dolan tehlikeli atık bertaraf tesislerini kurallara uygun kapatmayanlara 1 milyon YTL, tehlikeli kimyasalları yasalara aykırı üreten, işleyen, ithal eden, taşıyan, depolayan ve satışa sunanlara 1 milyon YTL ceza uygulanacaktır.
- Atık alım, ön arıtma, arıtma veya bertaraf tesislerini kurmayanlar ile kurup da çalıştırmayanlar, yasak atıkları, yasalara ve standartlara aykırı olarak veya önlem almadan toprağa verenlere, yasaklara aykırı olarak denizlerde, doğal veya suni göller ve baraj gölleri ile akarsularda, katı atık, atıksu, petrol ve petrol türevleri, içme ve kullanma suyu sağlama amacına yönelik olmayan sulara atık boşaltanlara ceza verilecektir.
- Arıtma tesisi olmayan belediyelere cezalar öngörmüştür. Atıksu arıtma altyapı sistemlerini ve katı atık bertaraf tesislerini kurma yükümlüğü verilen kurum ve kuruluşların, bu yükümlülüklerini kanunda belirtilen süre içinde yerine getirmemeleri halinde, belediyelerde nüfusu 100 binden fazla olanlara 50 bin YTL, 100 bin ile 50 bin arasında olanlara 30 bin YTL, nüfusu 50 bin ile 10 bin arasında olanlara 20 bin YTL, nüfusu 10 bin ile 2 bin arasında olanlara 10 bin YTL idari para cezası verilecektir.

Organize sanayi bölgelerine 100 bin YTL, bunların dışında kalan ve atık su üreten her türlü tesise ise 60 bin YTL idari para cezası uygulanacaktır.

- ÇED sürecine başlamadan veya bu süreci tamamlamadan inşaata başlayan ya da faaliyete geçenlere, yapılan proje bedelinin %1'i oranında, ÇED sürecinde verdikleri taahhütnameye aykırı davrananlara her bir ihlal için 10 bin YTL idari para cezası verilecektir.

Kanunda genel olarak çevre koruma temel değerlerini yansıtan ve uluslararası sözleşmeler ile uyum sağlayan olumlu hükümler getirilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma politikalarının önemi vurgulanmıştır. ÇED kanunda daha geniş yer almıştır. 2872 sayılı Kanunda cezai müeyyidelerin az olması sorunu çözülmüş, ceza müeyyideleri arttırılmıştır.

3.2. Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

1070 sayılı Eski Eserler Kanunu'nun daha genişletilerek ve geliştirilerek hazırlanmış şekli diyebileceğimiz 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu 21.07.1983'de çıkartılmıştır.

Kanunun amacı "Korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmek" (2863 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, <http://www.hukuki.net/kanun/2863.15.text.asp>, 27.10.2009) olarak ifade edilmiştir.

Kanunun 10. maddesine göre; her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması için gerekli önlemleri alma, aldırma ve bunların her türlü denetimini yapma görevi, Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir. 5. Maddeye göre, "Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlar ve varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat

varlıkları Devlet malı niteliğindedir.” Anayasa’nın 63. maddesiyle düzenlenen ve anayasal güvence altına alınmış olan kültür ve tabiat varlıkları, bu kanunla da devlet malı olarak kabul edilmiştir.

Kanunun 7. maddesine göre, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti Kültür Bakanlığı tarafından doğrudan doğruya veya diğer ilgili kurum ve kuruluşların uzmanlarının yardımlarından faydalanılarak yapılır. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tescili ise koruma kurulu kararı ile olmaktadır. Ayrıca Korunma Alanı İle İlgili Karar Alma Yetkisi başlıklı 8. maddeye göre; korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tespiti ve bu alanlar içinde inşaat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar verme yetkisi de yine Koruma Kurullarına aittir. Yine 7. maddeye göre; “Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınır. Devletin imkânları göz önünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir” (2863 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, <http://www.hukuki.net/kanun/2863.15.text.asp>, 27.10.2009). “Buradaki -yeteri kadar eseri- deyiminin koruma olayı için özendirici olmadığı görülmektedir. Korunması gerekli kültür varlıklarının içinden örnek olarak bazılarının seçilmesi koruma düşüncesine ters bir durumdur. Koruma olayı çevresiyle bütünlük arz eden durumlarda gerçekleşir. Bu yüzden konuyla ilgili gerekli düzenlemelerin yapılması gereklidir (Keleş, Metin, Sancak, 2005: 302).

Kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili birçok olumlu düzenleme getiren kanunun bir takım sakıncaları da bulunmaktadır. Öncelikle Çevre Kanunu gibi Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun çok sık ve anlamsız değişikliklere maruz kaldığını belirtmek gerekir. Ayrıca ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunması 2872 sayılı Çevre Kanunun amacıdır ve bu görev Çevre Müsteşarlığına verilmiştir. Hâlbuki Kültür ve tabiat varlıklarının korunması bu kanunla yeniden ve ayrı olarak düzenlenerek bu görev Kültür Bakanlığı’na verilmektedir. Aynı çelişki Özel

Çevre Koruma Bölgelerinin yönetimi ile ilgili kanunla, Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu arasında da bulunmaktadır (Görmez, 2003: 166). Bu durum ise konuyla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında yetki yatışmasına neden olmaktadır. Bu yetki karmaşalarının çözülmesi gereklidir. 2863 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu 23.07.1983 tarihinde 3386 sayılı Kanun ve 14.07.2004 tarihinde 5226 sayılı Kanunlarla değişikliğe uğramakla birlikte 2863 sayılı kanunun özü değişmemiştir. Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma amacıyla hazırlanan planlarla imar planları dengeli ve tutarlı olmalıdır. Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda belirlenen yasaklara aykırı hareket edenler için kanun ağır para cezaları yanında hürriyeti bağlayıcı cezalarda öngörmüştür. Ancak denetim eksikliğinden ötürü kanun gereği şekilde uygulanmamaktadır. Eksik olan denetim mekanizmaları artırılmalı ayrıca doğal, tarihi ve kültürel kaynakların korunması konusunda merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları işbirliğinde halinde olmalıdır.

3.3. Boğaziçi Kanunu

1973 yılına kadar Boğaziçi yöresindeki yerleşmeler için gerçekleştirilen imar planları Boğaziçi'nin korunmasını amaç edinmediğinden Boğazda doğal ve tarihi değerlerin hızla tahribine ve yeşil alanların süratle elden çıkmasına neden olacak gelişmelere zemin hazırlamıştır (Keleş, Metin, Sancak, 2005: 331-332). Boğaziçi'nin tahribinin her geçen gün artması; yörenin tarihi, kültürel değerlerini ve doğal güzelliklerini koruma altına almanın gerekliliğini gözler önüne sermiştir.

22.11.1983 tarihinde ve 18229 Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Boğaziçi Yasası'nın amacı, "İstanbul Boğaziçi Alanının kültürel ve tarihi değerlerini ve doğal güzelliklerini kamu yararı gözetilerek korumak ve geliştirmek ve bu alandaki nüfus yoğunluğunu artıracak yapılanmayı sınırlamak için uygulanacak imar mevzuatını belirlemek ve düzenlemek" olarak ifade edilmiştir (2960 sayılı Boğaziçi Kanunu,

www.hukuki.net/kanun/2960.15.frameset.asp,28.10.2009).Koruma, geliştirme ve yoğunluk artışını önleme genel amacına uygun olarak kanun, Boğaziçi Alanı'nda bu kanuna ve imar planı esaslarına göre yapı yapılabileceğini, bunlara aykırı olarak yapılan yapıların ise derhal yıktırılacağını hükme bağlamıştır. Kanun nüfus ve yapı yoğunluğunu arttırıcı plan değişikliklerini de yasaklamıştır (Keleş, Hamamcı, 2005: 362). 6. maddeye göre; “Bu Kanun amaçları doğrultusunda Boğaziçi Alanında yerleşme ve yapılaşmanın planlanması, koordinasyonu, imar uygulamalarının yapılması ve denetlenmesi için Boğaziçi İmar Yüksek Koordinasyon Kurulu, Boğaziçi İmar İdare Heyeti ve Boğaziçi İmar Müdürlüğü kurulmuştur.” (2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, www.hukuki.net/kanun/2960.15.frameset.asp, 28.10.2009) Daha sonra 3194 sayılı İmar Kanunu ile kurulan bu organlar kaldırılmış, bu kuruluşların görev ve sorumlulukları İstanbul Büyük Şehir ve ilgili ilçe belediye başkanlıklarınca yürütüleceği hükme bağlanmıştır.

Mayıs 1985'te parlamentodan geçirilen 3194 sayılı İmar Kanunu Boğaziçi Yasasını değiştirmiştir. İmar yasasının özel bir bölümünü oluşturan 46.-48. maddeler, Boğaziçi Kanunun en önemli hükümlerini hemen hemen tümüyle yürürlükten kaldırmış, kanunu işlemez duruma getirmiştir. Anayasa Mahkemesi, İmar Yasasının Boğaziçi'yle ilgili 48. maddesinin (g) fıkrasında yer alan kuralı iptal etmiştir. Yüksek Mahkeme iptal kararını, kıyıların, devletin hüküm ve tasarrufu altında olması gerektiği ilkesine aykırı bularak almıştır.(R.G., 18.4.1987) (Keleş, Hamamcı, 2005: 367)

3.4. Kıyı Kanunu

01.12.1984 tarihine ve 18592 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 3086 sayılı Kıyı Kanunu; deniz, göl, akarsu kıyıları ve sahil şeritleriyle ilgili yasal düzenleme yapan ilk kanundur. Yasanın tümü, 1986 yılında, Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmiştir. (R.G., 10.07.1986, No:19160) Anayasa Mahkemesi, iptal kararının gerekçesinde, yasanın, kıyıların korunmasına yeterli olmadığı ifade etmiş ayrıca yasanın kıyı ve kıyı

kenar çizgisi tanımlarıyla, kıyılarda yapılaşmayı ilgilendiren hükümlerin Anayasa'nın 43. maddesine aykırı olduğunu belirtmiştir (Keleş, Hamamcı, 2005: 277).

3086 sayılı Kanunun iptalinden 4 yıl sonra 3621 sayılı Kıyı Kanunu hazırlanmış, 17.04.1990 tarihinde ve 20494 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 3621 sayılı Kıyı Kanunu, kıyılarda ve sahil şeridinde planlama ve uygulama yapılabilmesi için kıyı kenar çizgisinin tespiti zorunluluğu getirilmiştir. Sahil şeritlerinde yapılacak yapıların kıyı kenar çizgisine en fazla 50 metre yaklaşabileceği (Ek: 01.07.1992 - 3830/2 md.) ve yaklaşma mesafesi ile kıyı kenar çizgisi arasında kalan alanların, ancak yaya yolu, gezinti, dinlenme, seyir vb amaçla kullanılmak üzere düzenlenebileceği (Ek: 01.07.1992 - 3830/2 md.) hükmüne bağlanmıştır (3621 sayılı Kıyı Kanunu, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/790.html>, 10.1.2010). Yine 5. madde ile kıyı ve sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetileceği, kıyıların Devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu ve herkesin eşit ve serbest olarak yararlanmasına açık olduğu kanunun 5. maddesinde düzenlenmiştir.

3621 Sayılı Kıyı Kanunu'nun 3, 4, 5, 7, 9, 10 ve 11. maddelerinin Anayasa'nın 43, 46, 56, 127 ve 153. maddelerine aykırılığı aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açılmıştır. Mahkeme sonuç olarak 3,5,7,9,10,11. maddelere ilişkin istemin reddine karar vermiş, 4.maddenin ise 4. fıkrasının (a) bendinin ve son fıkrasının iptaline karar vermiştir. Mahkeme ayrıca 4. maddenin 4. fıkrasının (a) bendine ilişkin iptal kararının, kararın Resmi Gazete'de yayınlanmasından başlayarak 6 ay sonra yürürlüğe girmesine karar vermiştir. Anayasa Mahkemesinin bu kararı doğrultusunda 01.07.1992 tarihinde 3830 sayılı kanun çıkarılarak iptal kararına uygun olarak düzenleme yapılmış ve bugünkü düzenlemeye ulaşılmıştır (Şamil E. Cankurt, Kıyı Kanunu İle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararı, www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/kiyi_kanunu.htm, 10.01.2010).

3.5. Milli Parklar Kanunu

11.08.1983 tarihinde ve 18132 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun amacı, milli ve milletlerarası düzeyde değerlere sahip milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesine, özellik ve karakterleri bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin esasları düzenlemektir.

Kanunda Milli park, Tabiat parkı, Tabiat anıtı ve Tabiatı koruma alanı ile ilgili tanımlar şu şekilde yapılmıştır (2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/632.html>, 22.09.2009):

- Milli park; bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarıdır.
- Tabiat parkları; bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarıdır.
- Tabiat anıtı; tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip ve milli park esasları dâhilinde korunan tabiat parçalarıdır.
- Tabiatı koruma alanı; bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçalarıdır.

Kanunun 3. maddesine göre Milli Park karakterine sahip olduğu tespit edilen alanlar, Millî Savunma Bakanlığının olumlu görüşü, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı ile diğer ilgili bakanlıkların da görüşü alınarak, Çevre ve Orman Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar

Kurulu kararı ile milli park olarak belirlenir. (Değişik fıkra: 26.05.2004-5177 S.K./29.mad)

Yine kanunun 3. maddesinde, orman ve orman rejimine giren yerlerde, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanları Tarım ve Orman Bakanlığının onayı ile belirleneceği düzenlenmiştir. Orman ve orman rejimi dışında kalan yerlerde ise; tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanı belirlenmesine veya Tarım ve Orman Bakanlığınca belirlenmiş olanların işlemlerinin tamamlanması için gerekli yerlerin orman rejimine alınmasına ilgili bakanlıkların da görüşü alınarak Tarım ve Orman Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca karar verileceği hükme bağlanmıştır (2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/632.html>, 22.09.2009). Ancak Kanunda Milli Parklarda yasaklanan eylemlerin yaptırımları yer almamaktadır. Kanunda bu yaptırımlara yer verilmelidir. Kanunun 7. ve 8. maddelerinde yer alan çeşitli amaçlarla verilecek izin ve irtifak haklarının verilmesiyle ilgili düzenlemelere kaynak değerlerinin asla zarar görmemesi esası getirilmeli ayrıca planlamayla ilgili 4. maddesinde, planların ilan edilmesi ve itiraz hakkı tanınması, onay sürecinin kolaylaştırılması ve finansmanına ilişkin düzenlemelere yer verilmesi gereklidir (Kırımhan, 2005: 263). Türkiye’de 2009 yılı itibariyle; 40 adet Milli Park, 30 adet Tabiat Alanı ve 105 adet Tabiat Anıtı bulunmaktadır.

3.6. İmar Kanunu

Yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacıyla düzenlenen 3194 sayılı İmar Kanun’u 09.05.1985 tarihinde ve 18749 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve dışında kalan yerlerde yapılacak planlar ile inşa edilecek resmi ve özel bütün yapıların bu Kanun hükümlerine tabi olacağı kanunun 2. maddesinde yer almıştır. Ancak 4.

maddede kanunun uygulama alanlarına birtakım istisnalar getirilmiştir. 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, bu Kanunun ilgili maddelerine uyulmak kaydı ile 2960 sayılı İstanbul Boğaziçi Kanunu ve 3030 sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun ile diğer özel kanunlar ile belirlenen bu Kanunun özel kanunlara aykırı olmayan hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Ayrıca Türk Silahlı Kuvvetlerine ait harekât, eğitim ve savunma amaçlı yapılar için, bu Kanun hükümlerinden hangisinin ne şekilde uygulanacağı Milli Savunma Bakanlığı ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından müştereken belirleneceği de yine 4. madde de sayılan istisnalar arasındadır (3194 sayılı İmar Kanunu, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/711.html>, 21.10.2009).

Kanun belediye sınırları içinde kalan yerlerin nazım ve uygulama imar planlarını yapma görevini ilgili belediyelere, belediye ve mücavir alan dışında kalan yerlerde plan yapma görevini ise ilgili valiliklere vermiştir. Ayrıca Kanunun 7. maddesi ile son nüfus sayımında, nüfusu 10.000'i aşan yerleşmelerin imar planlarının yaptırılmaları mecburiyeti getirilmiştir (3194 sayılı İmar Kanunu, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/711.html>, 21.10.2009). 3194 sayılı İmar Kanun'unda ve bağlı yönetmeliklerde çevre, imar planlama düzeni içinde sadece gelişmelerin bazı alanlarda kısıtlanması olarak yer almıştır (Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 20.10.2009). Kanunda amaç, yapılaşmanın düzenlenmesi olarak belirlenmiş, çevreye değerleri göz önüne alınmamış, çevre ve ekolojik unsurlar imar sistemi içerisinde yer almamıştır. Oysa düzenli ve sağlıklı bir kentleşme politikası, etkili bir imar ve yapılaşma sistemi oluşturulması için İmar Kanununda yapıların düzenlenmesi konularının yanında yapıların çevreyle olan uyumu gibi çevre değerlerini içeren konulara daha çok verilmesi daha doğru olacaktır.

3.7. Milli Ağaçlandırma Ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu

4122 sayılı Milli Ağaçlandırma Ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu, 26.07.1995 tarihinde ve 22355 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun, Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki ormanlarda, arazilerde, göl ve akarsu kenarlarında, tüzel kişilerin mülkiyet ve tasarrufundaki arazilerde, orman sahasını ve ağaç servetini çoğaltmak, toprak, su ve bitki arasında bozulan dengeyi kurmak, geliştirmek ve çevre değerlerini korumak amacı ile hazırlanmıştır (4122 sayılı Milli Ağaçlandırma Ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/870.html, 20.11.2009). Ayrıca kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılacak ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmalarına ait esas ve usuller de yine bu kanunla düzenlenmiştir. Kanun doğrudan ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmalarını düzenlemesi açısından kuşkusuz önemli bir role sahiptir ancak erozyonla mücadele ve ağaçlandırma çalışmalarında başarılı olunabilmesi için, halkın bu konularda eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi, sivil toplum kuruluşlarının bu yöndeki çalışmalarına ağırlık vermeleri ve Devletin bu konulara daha çok mali kaynak ayırması gerekmektedir. Sürdürülebilir ağaçlandırma, erozyon kontrolü ve orman yönetimi sağlanmalıdır.

3.8. Turizm Teşvik Kanunu

Amacı; turizm sektörünü düzenleyecek, geliştirecek, dinamik bir yapı ve işleyişe kavuşturacak tertip ve tedbirlerin alınmasını sağlamak olan 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu 16.03.1982 tarihinde ve 17635 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 2003 yılında 4957 sayılı Kanun ile 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu’nda değişiklik yapılmıştır. (01.08.2003 tarih ve 25186 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.)

2634 sayılı Kanuna “Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri dışında, 6831 sayılı Orman Kanununa göre Devlet Ormanı

sayılan yerler ile 2873 sayılı Millî Parklar Kanunu ve 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname gereğince tespit ve ilân edilen yerlerde turizm yatırımı için arazi tahsisi Çevre ve Orman Bakanlığının uygun görüşü alındıktan sonra Bakanlıkça yapılır.” (Turizm Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, www.hukuki.net/kanun/4957.15.text.asp, 21.11.2009) maddesi eklenmiştir. 2634 sayılı Kanunda yapılan bir başka değişiklik de kanunun 7. maddesindedir. Bu değişiklik ile Bakanlık; kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri içinde her ölçekteki plânları yapmaya, yaptırmaya, re’sen onaylamaya ve tadil etmeye yetkili kılınmıştır. Ayrıca Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezlerinde diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılacak satış, tahsis, kiralama, sınır ilânı (Turizm Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, <http://www.hukuki.net/kanun/4957.15.text.asp>, 21.11.2009) ve değişikliği işlemleri ile çevresel etki yaratacak alt yapı ve üst yapı projelerinden önce Bakanlığın olumlu görüşünün alınması gereklidir.

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ormanların aleyhine düzenlemeler içerdiği gerekçesi ile birçok eleştiri almıştır. 2003 yılında yapılan değişikliklerle bu eleştiriler daha da artmıştır. Özellikle 8. maddenin orman katliamlarına sebep olacağı iddiaları birçok yerel gazetede gündeme gelmiştir. Turizm Teşvik Kanunu ile Turizm bakanlığı planlama konusunda yetkili kurum olarak belirlenmiştir. Bu durum planlamada yerel halkın ihtiyaçlarının gözetilmeden sadece turizmi teşvik edici düzenlemelerin planlarda yer alması ve turizmi geliştirmek için doğanın dışlanması sonucunu doğurmaktadır. Oysa ülkenin doğal kaynaklarını ve özellikle de ormanları tahrip etmeden Turizmin geliştirilmesi amaçlanmalıdır. Ayrıca Türkiye’nin en popüler, en çok ziyaret edilen turizm bölgelerinin kültür ve doğal güzelliklere sahip alanlar olduğu, tahrip edilmiş ve kirlenmiş bir çevrenin çekici bir turizm merkezi haline gelemeyeceği unutulmamalıdır.

3.9. Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu

Türkiye’de çevreye özgü yasal düzenlemeler yapılmadan önce Medeni Kanun hükümleri uygulanıyor, özellikle eşitler arası ilişkilerde “komşuluk hukuku” ile ilgili kurallar, çevre sorunları bakımından uygulama alanı buluyordu (Akıncı, 1996: 137). 17.12.1926 tarihli 743 sayılı Medeni Kanunun komşuluk ilişkilerini düzenleyen 661-662-665-675-676. maddeleri, ormanlarla ilgili düzenlemeler yapan 742. maddesi ve madenlerle ilgili düzenlemeler yapan 743. maddesi çevre ile ilgili hükümler içermektedir. 2001 yılında Medeni Kanunda değişiklik yapılması karara bağlanmıştır. 8 Aralık 2001 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 4722 sayılı Türk Medenî Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun’da da yine eski kanunda olduğu gibi çevreyle ilgili düzenlemelere yer verilmiştir.

Medeni Kanun’un Komşuluk hakkı başlıklı 737. maddesine göre, “Herkes, taşınmaz mülkiyetinden doğan yetkileri kullanırken ve özellikle işletme faaliyetini sürdürürken, komşularını olumsuz şekilde etkileyecek taşkınlıktan kaçınmakla yükümlüdür. Özellikle, taşınmazın durumuna, niteliğine ve yerel âdete göre komşular arasında hoş görülebilecek dereceyi aşan duman, buğu, kurum, toz, koku çıkartarak, gürültü veya sarsıntı yaparak etrafa rahatsızlık vermek yasaktır.” (4722 sayılı Türk Medenî Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4722.html>, 05.01.2010) Bu madde ile çevre kirliliğine sebep olacak girişimler, komşuluk hakkı çerçevesinde yasaklanmıştır.

754. Maddeye göre, taşınmaz mülkiyeti hakkının kamu yararı için kısıtlanması, özellikle yapı, yangın, doğal afetler ve sağlıkla ilgili kolluk hizmetlerine; orman ve yollara, deniz ve göl kıyılarındaki ana ve tali yollara sınır işaretleri ve nirengi noktaları konulmasına; toprağın iyileştirilmesine veya bölünmesine, tarım topraklarının veya yapıya özgü arsaların birleştirilmesine; eski eserler, doğal güzellikler, manzaralar, seyirlik noktaları ve ender doğa anıtları ile içmeler, ılıcalar, maden ve kaynak sularının

korunmasına ilişkin mülkiyet kısıtlamaları, özel kanun hükümlerine tâbidir. (4722 sayılı Türk Medenî Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4722.html>, 05.01.2010). Bu madde ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Özel Çevre Koruma Bölgeleri aracılığı ile koruma altına alınmış olan doğal ve kültürel varlıklarla ilgili konularda bu kanunların uygulanacağı, kamu yararı prensibi ile Medeni Kanun hükümlerinin uygulanmayacağı düzenlenmiştir.

Toprağın iyileştirilmesi başlıklı 755. madde de, “Suyollarını düzeltme, sulama, bataklık yerlerini kurutma, yol açma, orman yetiştirme, arazileri toplulaştırma gibi iyileştirme işleri, ancak ilgili maliklerin ortak girişimleriyle yapılabileceği (4722 sayılı Türk Medenî Kanunu’nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun, www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4722.html, 05.01.2010) ifadesi yer almış, özel mülkiyette bulunan suyolları, bataklık ve ormanlarla ilgili yapılacak düzenlenmelerden dolayı olarak bahsedilmiştir.

Medeni Kanun gibi Borçlar Kanununda da çevreyle ilgili düzenlemelerin yer aldığı maddeler vardır. Kanunun 56-59 ve 279. maddeleri çevreyle ilgili hükümler içermektedir. 56-57. maddelerle bir hayvanın çevresel değerlere vermiş olduğu zarardan sahibinin sorumlu tutulacağı düzenlenmiştir. Yapı sahibinin sorumluluğunu düzenleyen 58-59. maddelerde, çevre etkileri yaratan eylemlerin sorumluluğunu belirlemiştir. 279. madde de ise kiracı yol, geçit, hendek, set, çit, çatı ve suyollarının muhafazasını yapmakla, kullanım kaynaklı eksilme durumlarında yerine yenisini koymakla yükümlendirilmiştir (818 sayılı Borçlar Kanunu, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/407.html>, 05.01.2010).

3.10. Hayvanları Koruma Kanunu

Hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini

sağlamak amacıyla hazırlanan 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu 01.07.2004 tarihinde ve 25509 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5199.html>, 19.12.2009). Kanunda konu ile ilgili düzenlemeler yapma, eşgüdüm sağlama, önlemler alma ve denetim yapma görevi Çevre ve Orman Bakanlığına verilmiştir. Kanunda yabani ve sahipsiz hayvanlara yönelik hazırlanan düzenlemelerin yanında evcil ve süs hayvanlarıyla ilgili düzenlemelere de yer verilmiştir. Ayrıca kanunla her ilde il hayvanları koruma kurulu, valinin başkanlığında, sadece hayvanların korunması ve mevcut sorunlar ile çözümlerine yönelik olmak üzere toplanacağı da yine kanundan düzenlenmiştir. Hayvanların kanun ile hukuki alanda haklarının korunmaya başlanmış olması kuşkusuz Türkiye’deki hayvanların korunmasına ve haklarının gelişmesine katkı sağlayacaktır.

3.11. Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu

15.04.2000 tarihli ve 24025 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu’nun amacı organize sanayi bölgelerinin kuruluş, yapım ve işletilmesi esaslarını düzenlemektir.

Organize Sanayi Bölgeleri (OSB); Sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, çarpık sanayileşme ve çevre sorunlarını önlemek, kentleşmeyi yönlendirmek, kaynakları rasyonel kullanmak, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, sanayi türlerinin belirli bir plan dâhilinde yerleştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla; sınırları tasdik edilmiş arazi parçalarının imar planlarındaki oranlar dâhilinde gerekli idari, sosyal ve teknik altyapı alanları ile küçük imalat ve tamirat, ticaret, eğitim ve sağlık alanları, teknoloji geliştirme bölgeleri ile donatılıp planlı bir şekilde ve belirli sistemler dâhilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan mal ve hizmet üretim bölgeleridir (4562 Sayılı Organize Bölgeleri Kanunu, www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4562&sourceXmlSearch=

[&Mevzuatlliski=0](#), 19.10.2009). Organize sanayi bölgelerinin ve üst kuruluşlarının oluşumunu, organlarını, işleyişini, yönetim ve denetimini düzenleyen hükümler ile bunlarla ilgili kişi ve kuruluşların görev, yetki ve sorumluluklarını belirleyen hükümleri kapsayan Kanunun uygulanmasından sorumlu kurum Sanayi ve Ticaret Bakanlığıdır.

Düzenli bir çevre ve planlı bir kentleşme sağlamada bir yöntem olarak kullanılan organize sanayi bölgeleri ilk kez Bursa'da kurulmuştur. 45 yıldır Türk sanayinin planlı gelişmesi için hizmet veren organize sanayi bölgeleri Artvin dışında her ilde mevcuttur. Halen 37 organize sanayi bölgesinin tam donanımlı arıtma tesisleri faaliyet göstermektedir (Kadioğlu, 2008: 15). Organize Sanayi Bölgeleri'nden özellikle yerleşim yerlerine yakın olan veya tarımsal üretim alanlarını etkileyen organize sanayi bölgelerinden salınan sıvı, gaz ve katı haldeki atıklar çevre sağlığını önemli ölçüde tehdit etmektedir. Çoğu organize bölgesinde yer alan tesislerin özelliklerine göre ön arıtmaları ve bölgeye ait ortak atık su arıtma tesisi bulunmasına karşın bu tesislerin yeterli verimlilikte çalıştığını söylemek mümkün değildir (Kırımhan, 2005: 296). Oysa sanayi atıklarının çevreye verdikleri zararı en aza indirilmesi için arıtma tesislerinin düzenli olarak çalışması üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konudur. Ayrıca sanayi bölgelerinin planlı gelişmesi amacıyla çıkarılmış olan Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu'nun eksiksiz olarak uygulanması çevreye verecek zararlarının en aza indirilmesi açısından dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biridir.

3.12. Mahalli İdare Birlikleri Kanunu

Mahalli İdare Birlikleri Kanunu Mahallî idare birliklerinin hukukî statüsünü, kuruluşunu, organlarını, yönetimini, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usûl ve esaslarını düzenlemek amacıyla çıkarılan 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu, 11.06.2005 Tarihli ve 25842 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (5355 Sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1498.html, 19.10.2009).

Kanun; su, atık su, katı atık ve benzeri altyapı hizmetleri ile çevre ve ekolojik dengenin korunmasına ilişkin projelerin zorunlu kılması halinde, mahallî idarelerin Bakanlar Kurulu'nun izniyle kurulmuş olan birliğe katılabileceklerini ya da birliklerden ayrılabilceğini düzenlenmiştir. Ayrıca kanunla mahallî idarelerin tüm görevlerini kapsayacak nitelikte genel amaçlı ve kuruluş amacı açıkça belirtilmemiş birlik kurulamayacağı da düzenlenmiştir.

3.13. Özel Çevre Koruma Bölgeleri Kurulması Hakkında KHK

Kanunlara ilave olarak Kanun Hükmünde Kararnameler ile de çevre konusu düzenlenmiştir. 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 9. maddesinde yer alan "Bakanlar Kurulu, ülke ve dünya ölçeğinde ekolojik öneme haiz olan, çevre kirlenme ve bozulmalarına duyarlı alanların, doğal güzelliklerinin gelecek nesillere ulaşmasını emniyet altına almak üzere, gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi amacıyla Özel Çevre Koruma Bölgesi tespit ve ilan etmeye, bu alanlarda uygulanacak koruma ve kullanma esasları ile plan ve projelerin hangi Bakanlıkça yürütüleceğini belirlemeye haizdir" ifadesine dayanılarak; 13.11.1989 tarih 20341 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 383 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile (383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/10038.html>, 14.10.2009) Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı kurulmuştur. Kurumun teşkilat ve görevlerine ilişkin esaslar da yine bu K.H.K ile düzenlenmiştir.

Bu KHK ile "Özel Çevre Koruma Bölgesi" olarak ilan edilen ve edilecek alanların sahip olduğu çevre değerlerini korumak ve mevcut çevre sorunlarını gidermek için tüm tedbirleri almak, bu alanların koruma ve kullanma esaslarını belirlemek, imar planlarını yapmak ve re'sen onaylamak vazifesi Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığına verilmiştir (383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/10038.html>, 14.10.2009).

383 sayılı KHK ile kurulan Başbakanlık Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, 444 sayılı KHK ile 21.08.1991 tarihinde kurulan Çevre Bakanlığına bağlanmıştır. Daha sonra 01.05.2003 tarih ve 4856 sayılı Kanun ile Çevre ve Orman Bakanlıkları'nın birleşmesi nedeniyle kurum, Çevre ve Orman Bakanlığına bağlanmıştır. Kamu tüzel kişiliğine sahip özel bütçeli bir kamu kuruluşu olarak çalışan kurum, Kanun Hükmünde Kararnamenin amacı doğrultusunda bölgenin korunması için her türlü icraatta bulunmak, araştırma ve incelemeleri yapmak ve yaptırmak, gerektiğinde tüm kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili dernekler ve milletlerarası kuruluşlarla işbirliği sağlamakla görevlendirilmiştir (383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/10038.html>, 14.10.2009). Ayrıca, ilan edilmiş bulunan Özel Çevre Koruma Bölgeleri'nde doğal güzelliklerin, tarihi ve kültürel kaynakların, biyolojik çeşitliliğin, sualtı, su üstü canlı ve cansız varlıkların korunmasını ve bu değerlerin gelecek nesillere aktarılmasını, sürdürülebilirlik anlayışı çerçevesinde bölgelerin ekonomik kalkınmalarını sağlamak ve çevre bilincini arttırmak da yine kurumun amaçları arasında yer almaktadır. Belek, Foça, Gökova, Pamukkale, Ihlara, Uzungöl, Patara, Tuzgölü, Gölbaşı, Köyceğiz-Dalyan, Kaş-Kökova, Fethiye-Göcek, Datça-Bodrum ve Göksu Deltası Bakanlar Kurulunca ilan edilmiş olan Özel Çevre Koruma Bölgeleridir. Özel Çevre Koruma Bölgelerinin bitiminde turizm alanları başlamaktadır bu yüzden Özel Çevre Koruma Bölgelerinde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri sınırların net tespit edilememesidir. Özel Çevre Koruma bölgeleri ilan edilip kanunla bu yerler için özel düzenlemeler yapılırsa da, planlama alanında yaşanan sıkıntılar ve planlara uygun çalışmaların yapılmaması nedeniyle uygulamada istenilen ölçüde başarı sağlanamamaktadır. Bu noktada Özel Çevre Koruma Bölgelerinin sınırlarının doğru tespit edilmesi önem taşımaktadır. Özel Çevre Koruma Bölgeleriyle ilgili bir diğer sıkıntı ise bu bölgelerdeki yapılaşmayla ilgilidir. Doğayı bozmamak şartıyla restoran, kafeterya, büfe, plaj, yat yolcularının kısa süre içinde dinlenmesini sağlamak üzere sınırlı yatak sayısına sahip otellerin kısacası bölgede yapılacak her türlü yapı ve tesisin Özel Çevre

Koruma Kurumu Başkanlığı'nın iznine ve denetimine tabi olduğu KHK'de belirtilmiştir. Bu yapıların inşasına izin vermek turistik amaçlara hizmet etmektedir. Oysa Özel Çevre Koruma Bölgelerinin amacı, çevre değerlerini korumak ve mevcut çevre sorunlarını gidermektir. Kısacası bu alanlarda yapılaşmaya izin verilmemesi ve KHK'de bununla ilgili gerekli düzenlemelerin yapılması daha doğru olacaktır.

4. YÖNETMELİKLER VE ÇEVRE

Çevre politikasının uygulama temelleri ve konuyla ilgili standartlar yönetmeliklerle belirlenmiştir. Bugüne kadar Çevre Yasası ile ilgili olarak birçok yönetmelik yayımlanmıştır. Bunlara kısaca değinmek yerinde olacaktır.

4.1. Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği

Türkiye'de ilk Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği, 03.09.1988 yılında ve 19919 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Daha sonra 31.12.2004 tarihinde 25687 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 8., 11., 12. ve 13. maddeleri gereğince ile 01.05.2003 tarihli ve 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 9. maddesine dayanılarak hazırlanmış, Recep Tayyip Erdoğan başbakanlığındaki 59. Hükümet döneminde çıkarılmıştır.

Yönetmeliğin amacı, Türkiye'deki su kaynaklarının ve su kalitesinin korunmasını, en iyi şekilde kullanımlarının sağlanmasını ve su kirlenmesinin önlenmesini ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu bir şekilde gerçekleştirmek üzere, gerekli düzenlemeleri yapmaktır (Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/23053.html>, 12.10.2009). Ayrıca yönetmelikte kıyı ve deniz kirlenmesinin önlenmesi, yer altı sularının korunması, atık su tesisleri, bu tesislerdeki boşaltımlarla alakalı ilke, izin, esaslar ve su kirlenmesinin ülke çapında yayılmasının önlenmesi amacıyla

sürdürülecek politikalarla ilgili düzenlemeler yer almıştır. “Su kaynakları üzerinde kalıcı zararlar oluşturmada, koruma-kullanma dengesinin sağlanarak günümüzün ve geleceğin su ihtiyacının karşılanabilmesi” (Meriç, 2008: 38) kısacası su kaynaklarının yönetiminde sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için yönetmeliğin eksiksiz olarak uygulanması önem taşımaktadır.

4.2. Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği

02.11.1986 tarihinde ve 19269 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren ve Çevre Kanunu’nun 8, 9, 10, 11, 12 ve 13’üncü maddelerine dayanılarak hazırlanan Hava Kalitesi Kontrol Yönetmeliği Turgut Özal Başbakanlığındaki 45. hükümet döneminde çıkarılmıştır.

Bu yönetmeliğin amacı, herhangi bir faaliyet sonucu atmosfere yayılan is, duman, toz, gaz, buhar ve emisyonları kontrol altına almak; insanları ve çevreyi kirlenmelerden doğacak tehlikelerden korumak; hava kirlenmeleri sebebiyle çevrede ortaya çıkan umuma ve komşuluk münasebetlerine önemli zararlar veren olumsuz etkileri gidermek ve bu etkilerin ortaya çıkmamasını sağlamaktır (Hava Kalitesi Kontrol Yönetmeliği, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/20742.html>, 14.10.2009). Yönetmeliğe göre hava kirliliğinin korunma altına alınması çalışmalarında Çevre Bakanlığı esasları belirleyen, koordinasyonu sağlayan kuruluş olarak belirtilmiştir. Şehirlerde hava kirliliğinin önlenmesi, azaltılması ve kontrol altında tutulması maksadıyla alınmış kararları uygulama görevi yerel yönetimlere verilmiştir (T.C. Çevre Bakanlığı Çevre Yazıları, 1995: 21). Bölgeden bölgeye hatta şehirden şehre farklılık gösteren hava kirliliğiyle mücadele çalışmalarında aktif rolün yerel yönetimlere verilmesi kuşkusuz yerinde bir düzenleme olmuştur.

4.3. Gürültü Kontrol Yönetmeliği

İlk gürültü kontrol yönetmeliği 02.11.1986 tarihinde ve 19308 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Gürültü Kontrol Yönetmeliği Turgut Özal’ın Başbakan olduğu 45. Hükümet döneminde ve Çevre Kanunu’nun 14. maddesi hükmüne dayanılarak hazırlanmıştır.

01.07.2005 tarihinde 25862 sayılı Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği çıkarılmış, 7 Mart 2008 tarihinde yönetmelikte bazı değişiklikler yapılmış ve 26809 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Bu yönetmelik, Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun’un 9uncu maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi ile Çevre Kanunu’nun 14 üncü maddesine dayanılarak, 25.06.2002 tarihli 2002/49/EC Çevresel Gürültünün Yönetimi ve Değerlendirilmesi Direktifine paralel olarak hazırlanmıştır. Yönetmeliğin amacı; çevresel gürültüye maruz kalınması sonucu kişilerin huzur ve sağlığının bozulmaması için gürültüyü önleme ve azaltmaya yönelik gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamak olarak tanımlanmıştır (Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/27791.html>, 10.01.2010). Çevre ve Orman Bakanlığı konuyla ilgili düzenlemeleri yapan, görevli kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla görevli olan kurumdur. Yönetmelikte getirilen esaslara uyulup uyulmadığını denetlemek, ihlali durumunda idari yaptırım uygulamak ve gürültü haritalarını hazırlamak görevleri yerel yönetimlere bırakılmıştır.

4.4. Tıbbi Atık Yönetmeliği

20.05.1993 tarih ve 21586 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Tıbbi Atık Yönetmeliği Süleyman Demirel Başkanlığındaki 49. Hükümet döneminde çıkarılmıştır. 2872 sayılı Çevre Kanununun 1, 3, 8, 11 ve 12 inci maddeleri ile 01.05.2003 tarihli ve 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 1, 2 ve 9 uncu

maddelerine dayanılarak hazırlanan Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği 2005 yılında değiştirilmiş, yeni yönetmelik 22.07.2005 tarihli ve 25883 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin amacı; tıbbi atıkların üretiminden bertarafına kadar; çevreye ve insan sağlığına zarar verecek şekilde doğrudan veya dolaylı bir biçimde alıcı ortama verilmesinin önlenmesine, çevreye ve insan sağlığına zarar vermeden kaynağında ayrı olarak toplanması, ünite içinde taşınması, geçici depolanması, taşınması ve bertaraf edilmesine, yönelik prensip, politika ve programlar ile hukuki, idari ve teknik esasların belirlenerek uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir (Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, www2.cevreorman.gov.tr/yasa/yonetmelik.asp, 19.11.2009).

Kanuna göre, tıbbi atıkların toplanması, taşınması, sterilizasyon işlemine tabi tutularak zararsız hale getirilmesi, yakılması ve depolanması suretiyle bertaraf edilmesi ile bu işlemlerin belgelendirilmesinden; büyükşehirlerde büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyesi olmayan yerlerde ise, belediyeler görevlendirilmiştir. Ayrıca yönetmeliğe göre belediyeler Tıbbi Atık Yönetim Planı’nı hazırlamak, uygulamak ve halkın bilgilendirilmesini sağlamakla da yükümlüdürler (Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, www2.cevreorman.gov.tr/yasa/yonetmelik.asp, 19.11.2009). Çevre ve Orman Bakanlığı ise tıbbi atıkların çevreyle uyumlu bir şekilde yönetimine ilişkin program ve politikaları saptamak, Yönetmeliğin uygulanmasına yönelik işbirliği ve koordinasyonu sağlamak ve gerekli idari tedbirleri almakla görevli olan kurumdur.

4.5. Tehlikeli Atık Yönetmeliği

27.08.1995 tarihli ve 22387 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Tehlikeli Atık Yönetmeliği Tansu Çiller’in Başbakan olduğu 51. Hükümet döneminde çıkarılmıştır. Bu Yönetmelik 09.08.1983 tarih ve 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 8, 11 ve 12 nci maddesi ile 15.05.1994 tarih ve 21935 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tehlikeli Atıkların Sınırlar ötesi

Taşıyımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesinin 3 üncü maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

2005 yılında ise, Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği Resmi Gazete 14.03.2005 tarihli ve 25755 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin amacı, birinci maddede aşağıdaki şekilde verildiği şekilde sıralanmıştır. (Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/23114.html, 18.10.2009):

- Tehlikeli atıkların, üretiminden nihai bertarafına kadar insan sağlığına ve çevreye zarar verecek şekilde doğrudan veya dolaylı biçimde alıcı ortama verilmesinin önlenmesine,
- Üretiminin ve taşınmasının kontrolünün sağlanmasına, üretiminin kaynağında en aza indirilmesine üretiminin kaçınılmaz olduğu durumlarda, üretildiği yere en yakın mesafede bertaraf edilmesine
- İthalinin yasaklanmasına ve ihracatının kontrolüne, yönetiminde gerekli teknik ve idari standartların sağlanmasına,
- Çevreyle uyumlu yönetiminin sağlanmasına, yeterli bertaraf tesisi kurulması ve bu tesislerin çevresel bakımdan sağlıklı bir şekilde kontrolüne,

yönelik prensip, politika ve programların belirlenmesi için hukuki ve teknik esasları kapsar.

4.6. Katı Atık Yönetmeliği

İnsan faaliyetleri sonucunda kaçınılmaz olarak ortaya çıkan atıkların toplanması, taşınması, bertarafı ve geri kazanımı önemli bir konudur.

14.03.1991 tarihinde ve 20814 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren Akbulut Yıldırım başkanlığındaki 47. Hükümet döneminde çıkartılan Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği’nin amacı; her türlü atık ve artığın doğrudan veya dolaylı bir biçimde hava, su, toprak, bitki ve hayvanlar

üzerinde yaratacağı olumsuz etkilerin önlenmesi için gereken politika ve programların belirlenmesidir. Katı Atık Yönetmeliği'nde 1991, 1992, 1994, 1998, 1999, 2000, 2002 ve 2005 yıllarında olmak üzere toplam 5 kez değişiklik yapılmıştır.

“Evlerden atılan katı atıkların, park, bahçe ve yeşil alanlardan atılan bitki atıklarının, evsel katı atık özelliklerine sahip ancak zararlı atıklar sınıfına girmeyen sanayi ve ticaret atıklarının toplanması depolanması, taşınması, uzaklaştırılması ve benzeri faaliyetlerin yasaklanması uygulanması ve geliştirilmesi konuları ” (20814 sayılı Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/20743.html>, 18.10.2009) yönetmelikte düzenlenmiştir. Yönetmelikle düzenlenen atık hizmetlerinin yerine getirilmesinde karşılaşılan sorunların başında özellikle maddi yetersizlikler gelmektedir. Belediyelerin karşılaştığı bu olumsuzluğu gidermek için kirleten öder prensibine göre konut ve işyerlerinde üretilen atık miktarına göre katkı payı alınmasıyla ilgili bir düzenleme olarak uygulamaya konulmuş olan çevre temizlik vergisi ile belediyelere önemli maddi girdi sağlanmıştır (T.C. Çevre Bakanlığı Yazıları, 1995: 31). Mali kaynakları artan belediyelerin katı atık bertaraf sistemleri kurma imkânları da artacaktır. Atıklardan kaynaklanan çevre kirlenmelerinin önüne geçebilmek için etkin bir sürdürülebilir katı atık yönetimi izlemesi Türkiye'nin kalkınma sürecini sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirmesi açısından uygun olacaktır.

Depolama alanlarında ve yakma tesislerinde bertaraf edilen atıkların en aza indirilmesi, geri kazanım oranlarında maksimum düzeye ulaşılması, geri kazanım ve tekrar kullanımı mümkün olmayan metallerin kullanımının azaltılmasına yönelik olarak yürütülen çalışmalar (T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Katı Atıklar ve Geri Kazanım Özel Eki, 2008: 21) olarak tanımlanan Sürdürülebilir Katı Atık Yönetimi doğal kaynakların aşırı kullanılmasının önlenmesi ve mevcut atıkların çevresel, ekonomik ve sosyal maliyetlerinin en aza indirilmesini hedeflemektedir. En az maliyetle atıkların minimum düzeye indirilmesi ve geri kazanımları mümkün olan atıklarda geri kazanımın

maksimum düzeye çıkarılması çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi konularında en temel hedeflerden biri olduğu unutulmamalıdır.

4.7. Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Yönetmeliği

30 Temmuz 2004 tarihinde ve 25538 sayılı Resmi Gazete de yayınlanarak yürürlüğe giren Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Yönetmeliği'nin amacı; ambalaj atıklarının çevreye etkilerini engellemek veya yok etmek ayrıca geri dönüşüm/toplama ve yeniden kullanım/geri kazanım için gerekli sistemleri kuracak önlemleri almaktır (26562 sayılı Ambalaj Atıklarının Yönetmeliği <http://www2.cevreorman.gov.tr/yasa/y/26562.doc>, 18.10.2009).

26.06.2007 tarihinde, 26562 sayılı Ambalaj Atıklarının Yönetmeliği çıkarılmıştır ve 30.07.2004 tarihli Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmıştır. Yönetmelik 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanununun 8, 11 ve 12 nci maddeleri ile 01.05.2003 tarihli ve 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 2 ve 9 uncu maddelerine dayanılarak hazırlanmıştır.

Ülkede piyasaya sürülen plastik, metal, cam, kâğıt-karton, kompozit ve benzeri malzemelerden yapılmış bütün ambalajları ve bu ambalajların atıklarını kapsayan yönetmeliğin birinci maddesinde yönetmeliğin amacı şöyle sıralanmıştır (26562 sayılı Ambalaj Atıklarının Yönetmeliği <http://www2.cevreorman.gov.tr/yasa/y/26562.doc>, 18.10.2009).

- Çevresel açıdan belirli ölçütlere, temel koşul ve özelliklere sahip ambalajların üretimi,
- Ambalaj atıklarının çevreye zarar verecek şekilde doğrudan ve dolaylı bir şekilde alıcı ortama verilmesinin önlenmesi,

- Öncelikle ambalaj atıklarının oluşumunun önlenmesi, önlenemeyen ambalaj atıklarının tekrar kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanım yolu ile bertaraf edilecek miktarının azaltılması,
- Ambalaj atıklarının belirli bir sistem içinde, kaynağında ayrı toplanması, taşınması, ayrıştırılması konularında teknik ve idari standartların oluşturulması,

ve bunlarla ilgili prensip, politika ve programlar ile hukuki, idari ve teknik esasların belirlenmesidir.

4.8. Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği

2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 19 uncu maddesi gereğince hazırlanan, 17.05.1985 tarihinde ve 18757 Resmi Gazete'de Yayımlanarak yürürlüğe giren yönetmeliğin amacı, çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevrenin iyileştirilmesi için kurulan Çevre Kirliliğini Önleme Fonu ile ilgili esasları düzenlemektir.

Yönetmeliğe göre, çevrenin temizlenmesi için yapılacak faaliyetlerle ilgili giderler, çevre kirliliğini önleyici araştırma faaliyetleri ile ilgili giderler fondan karşılanacaktır. Ayrıca eğitim faaliyetleri ve personel yetiştirilmesi ile ilgili harcamalar, teknoloji ve projelerin satın alınmasına ilişkin giderler, kullanılacak olan araç ve gereçlerin satın alma bedelleri ve arıtma tesisi yapacak gerçek ve tüzel kişilere kredi yardımı gibi yapılacak harcamaların kaynağı da yine bu fon olacaktır(Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği, <http://www.kentli.org/yasa/18757y.htm>, 18.10.2009).

4.9. Çevre Denetimi Yönetmeliği

Çevre Denetimi Yönetmeliği; Çevre Kanununun 12 ve 15 inci maddeleri ile Ek Madde 2 ve Ek Madde 3 ile 01.05.2003 tarihli ve 4856 sayılı

Çevre ve Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun 2 nci ve 9 uncu maddelerine dayanılarak hazırlanmıştır.

21 Kasım 2008 tarihli ve 27061 sayılı Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe giren yönetmeliğin amacı, çevrenin korunması için tesis veya faaliyetin çalışma süreleri boyunca çevre denetimlerinin esaslarını, denetim yapacak personelin, çevre yönetim birimi/çevre görevlisinin ve yetkilendirilmiş firmaların görev ve niteliklerini düzenlemektir. Çevre Denetimi Yönetmeliği'nde 22.10.2009 Tarihinde değişiklik yapılmış yeni yönetmelik 22.10.2009 tarihli ve 27384 sayılı Resmi Gazete de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yeni yönetmelikle yapılan değişikliklere göre, kuruluşların öncelikle yönetmeliğin ekinde yayınlanmış olan EK-1 veya EK-2 listelerinden hangisinde olduklarını belirlemeleri gerekmektedir. Daha sonra kuruluşlara en az üç çevre görevlisinden oluşan çevre yönetim birimi kurmak ve/veya çevre görevlisi çalıştırmak veya Bakanlıkça yetkilendirilmiş firmalardan bu amaçla çevre yönetim hizmeti satın alma zorunluluğu ve buna ilave olarak yılda en az bir defa iç denetim yapma yükümlülüğü getirilmiştir (ÇED Yönetmeliği, <http://www.cedgm.gov.tr/mevzuat/yonetmelik/cedyonetmeliqi.htm>, 19.10.2009).

Yeni yönetmelik, tesis veya faaliyetlerin çevre yönetim birimlerinde veya görevlendirilmiş çevre danışmanlık firmalarında çalışacak çevre görevlilerine en az dört yıllık yükseköğretim kurumlarının mühendislik, fizik, kimya, biyoloji bölümlerinden veya veteriner fakültesinden mezun olma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca çevre danışmanlık firmalarında çalışacak çevre görevlilerinin Bakanlıkça düzenlenecek çevre görevlisi eğitimine katılıp, eğitim sonunda yapılacak sınavda başarılı oldukları takdirde Çevre Görevlisi belgesi verileceği bu belgesi olmayanların çevre görevlisi olarak çalışamayacakları yönetmelikte yer almıştır. Ayrıca üniversitelerin çevre mühendisliği bölümlerinden mezun olanlar veya çevre mühendisliği alanında

lisansüstü eğitim almış olanların sınav şartı aranmaksızın Çevre Görevlisi Sertifikası alabilecekleri, yetkili firmaların çevre yönetim biriminde en az bir tane çevre mühendisi veya çevre mühendisliği alanında lisansüstü eğitimi almış personel çalıştırılması zorunluluğu getirilmesi (ÇED Yönetmeliği, www.cedgm.gov.tr/mevzuat/yonetmelik/cedyonetmeliqi.htm, 19.10.2009) da yine 2009 yılı yönetmeliğinin yenilikleri arasındadır. Yapılan son değişikliklerle çevre mühendisi olmayan kişilerin de çevre görevlisi belgesi alarak çevre mühendisleriyle aynı yetki ve sorumluluklara sahip olmaları ve denetim yapmaları özellikle çevre mühendisleri tarafından eleştirilmiş, bu kişilerin yapacakları denetimlerin toplum ve çevre sağlığını yeterince koruyamayacağı iddia edilmiştir. Ayrıca yine son değişikliklerle Çevre Bakanlığı'nın yapması gereken denetim ve koruma görevini özel ticari kurumlara devretmeyi amaçlaması da yine denetimlerde etkinliğin sağlanamayacağı gerekçesi ile eleştirilmiştir.

4.10. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği

Çevre Kanununun 10 uncu maddesine dayanılarak hazırlanan 26939 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren ÇED Yönetmeliği'nin amacı, Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinde uyulacak idari ve teknik usul ve esasları düzenlemektir. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), gerçekleştirilmesi planlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmaların bütününden oluşmaktadır." (ÇED Yönetmeliği, www.cedgm.gov.tr/mevzuat/yonetmelik/cedyonetmeliqi.htm, 19.10.2009). Kısaca ÇED, bir faaliyetin çevre üzerinde yapacağı tüm etkilerinin araştırılıp, çevre sorunlarını meydana gelmeden önleme ve çevre kirliliğine neden olacak atıkların nasıl zararsız hale getirileceklerinin belirlenmesi amacını taşımaktadır.

ÇED, 1970'li yıllarda özellikle sanayileşmiş ülkelerde, çevreyi korumanın öneminin kamuoyunca kavranıp, yeni kurulacak sınai tesislerin kuruluş yerlerinin isabetle seçilmesinin önem kazanmasıyla geliştirilen en önemli yöntemlerden biridir. ÇED, ekonomik-toplumsal çevrenin yanı sıra, fiziksel ve biyolojik tüm değerlerin yatırım kararı verilmesinden önce hesaba katılmasını öngördüğü için önem taşımaktadır. Bu anlamda ÇED, 'önleyici yaklaşım'ın esas alındığı bir yöntemdir (Keleş, Hamamcı, 2005: 175). Bir başka deyişle ÇED, önleyici çevre politikaların uygulanmasında kullanılan en etkili yöntemdir.

İlk kez 1978 yılında Ulusal Çevre Politikası Yasası (NEPA) gereği ABD'de uygulanmış olan ÇED, Önceleri çevre boyutunu bir maliyet unsuru olarak yorumlamıştır. Çevresel olumsuzlukların projeye yükleyebileceği parasal yükün ne olacağının hesabı şeklinde algılanmıştır. Ancak uzun vadeli çevresel etkilerin, yok olan estetik değerlerin ve en önemlisi tehlikeye giren canlı yaşamının sadece, fayda-maliyet analizi yaklaşımıyla değerlendirilemeyeceği anlaşılmıştır. Bunun için de ÇED planlamanın temel bir unsuru olmuştur. Bu durum, kirliliği ortada kaldırmak için yapılacak harcamaları önlediği gibi, çevre değerlerinin kirlenmeden korunmasını da sağlamaktadır (Yıldız, Sipahioğlu, Yılmaz, 2005: 270). Çevre tahribi ve kirliliği ortaya çıkmadan gerekli tüm tedbirleri almayı amaçlaması ÇED'in en önemli özelliğidir.

ÇED genel olarak şu özellikleri taşımaktadır (Ertürk, 1998: 314):

- ÇED, planlanan bir etkinliğin çevre üzerinde yapması olası farklı etkilerin incelenmesinde kullanılan çeşitli yöntemlerden oluşmaktadır.
- ÇED, planlanan etkinliğin uygulanmasına geçirilmeden önce yapılmaktadır.
- ÇED, incelenen tüm seçeneklerin yaratması olası çevresel etkilerin tahminine dayanmaktadır.

- ÇED, planlanan etkinliğin ekonomik fayda ve masrafları ile çevresel etkilerin ortak bir çerçevede değerlendirilmesidir.
- ÇED, kara makamlarına, sağlıklı karar vermelerini sağlayıcı seçenekler üretir ve her bir seçeneğin olumlu ve olumsuz yanlarını ortaya koyar.

Doğal ve çevresel kaynaklarla ekonomik değerlerin etkin bir şekilde kullanımını amaçlayan bir uygulama yöntemi olan ÇED'in çerçevesi ve evreleri aşağıda gösterilmiştir (Güney, 2003: 231).

- Hazırlık çalışmaları: Problemin tanımlanması
- Eleme
- Kapsam ve etkilerin belirlenmesi
- Çevrenin hali hazır durumunun belirlenmesi
- Çevresel etkilerin niceliksel kestirimi ve değerlendirilmesi
- Gerekli çevre koruma önlemlerinin belirlenmesi
- Proje alternatiflerinin değerlendirilmesi ve önerilerin hazırlanması
- Karar verme süreci
- Proje sonrasında etkilerin izlenmesi ve denetim

ÇED 'in kanuni dayanağını 1983 yılında yayımlanarak yürürlüğe giren Çevre Kanunu oluşturmaktadır. Kanun 10. maddesi ile ÇED ile ilgili genel bir düzenleme yapmış, gerçekleştirmeyi planladıkları etkinlikler sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmelerin ÇED Raporu hazırlamasını öngörmüştür. ÇED Raporun hangi tür projelerde isteneceği, neler içereceği ve hangi makam tarafından onaylanacağı gibi konularla ilgili düzenlemeleri yönetmeliğe bırakmıştır. Ancak ÇED Yönetmeliği Çevre Kanunu'ndan tam on yıl sonra ilk kez 07.02.1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 23.06.1997, 06.06.2002, 16.12.2003 ve son olarak 17.07.2008 tarihinde revize edilerek bugünkü şeklini almıştır.

ÇED Yönetmeliği'ne göre, ÇED Raporu dâhilindeki kurum ve işletmeler özelliklerine göre EK-1 listesinde ve EK-2 listesinde olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. EK-1 listesinde yer alan ÇED gerekli kararı verilen işletmeler ÇED Raporlarını hazırlamadan projelerine başlayamamaktadırlar. EK-2 listesinde yer alan projelere ÇED uygulamasının gerekli olup olmadığı Bakanlıkça karara bağlanmaktadır. Bakanlıkça ÇED gerekli kararı verilen faaliyetler için proje sahibi yönetmelikte belirlenen süreler ve kurallar çerçevesinde ÇED Raporu hazırlar. (ÇED Yönetmeliği, www.cedgm.gov.tr/mevzuat/yonetmelik/cedyonetmeligi.htm, 19.10.2009).

ÇED uygulamasının yapılmasını sağlamak, bu uygulamaları izlemek ve denetlemek görevi Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlı Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Genel Müdürlüğü'ne verilmiş olmakla birlikte, ÇED sürecinde birçok kurum, kuruluş ve komisyon yetkili ya da görevlidir. Ayrıca sivil toplum örgütleri ve gerçek kişilerde ÇED Yönetmeliği'nde düzenlenen katılım yollarını kullanarak ÇED sürecine katılabilmektedirler (Şengül, 2002, 17). Ancak halk katılımının sağlanabilmesi için yapılan faaliyetle ilgili halkın bilgilendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Bu şekilde halk katılımı kâğıt üzerinde kalmayıp uygulamaya geçirilecek, yöre halkının konuyla ilgili görüşleri göz önüne alınıp değerlendirilmiş olacaktır.

ÇED Yönetmeliği uygulanmasında karşılaşılan en büyük sorunlar, teknik ve yapısal yetersizlikler ile ÇED Raporunun değerlendirmesini yapacak olan insan gücü ve bilgi eksikliğidir. Bunlar giderildiği zaman uygulamada ÇED istenilen etkiyi sağlayacak, hem çevre hem kalkınma açısından daha başarılı sonuçlar elde edilecektir. ÇED'in yönetmeliğe uygun olarak uygulanması için sorumlu kişiler tarafından gereken titizlik gösterilmeli ve ÇED'in ülkenin sürdürülebilir kalkınma politikasının uygulanmasında en önemli çevre yönetim araçlarından biri olduğu unutulmamalıdır.

Birleşmiş Milletler Sınır Aşan Çevresel Etki Değerlendirmesi Sözleşmesi, 1991 yılında başlatılan "Avrupa için Çevre" süreci kapsamında,

Finlandiya'nın Espoo şehrinde 25.02.1991 yılında kabul edilerek imzaya açılmış, 10.09.1997 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme sınır aşan etkilere sahip bir faaliyete ilişkin (bir ülkede gerçekleştirilen faaliyetten başka bir ülkenin etkilenmesi durumunda) karar alma aşamasında bütün ilgili tarafların hak ve görevlerini tanımlayan ilk çok taraflı sözleşmedir (Dünyada Stratejik Çevresel Değerlendirme, <http://www.cedgm.gov.tr/stratejikcd.htm>, 24.02.2010). Türkiye Irak, İran ve Suriye gibi komşulara sahip olmanın da etkisiyle sözleşmeye taraf olmamıştır. ÇED yönetmeliğimizin 9. maddesi halkın ÇED sürecine katılımını düzenlemektedir. Ancak halkın şikâyetlerinin devam etmesi durumunda konuyu yargıya intikal ettirebileceğine ilişkin bir düzenleme madde içerisinde yer almamaktadır. Oysa AB, ÇED yönetmeliği şikâyet sahiplerinin konuyu yargıya intikal ettirme hakkını tanımaktadır (Türkiye'nin AB Çevre Müktesebatına Uyum, www.radikal.com, 24.02.2010). Ancak AB üyelik perspektifi çerçevesinde bu sözleşmenin değerlendirileceği belirlenmiştir (Çıkarılmasında Yarar Görülen Yasal Düzenlemeler, www.abgs.gov.tr/files/Muktesebat_Uyum_Programi/27_Cevre.pdf, 24.02.2010).

5. KALKINMA PLANLARI VE ÇEVRE POLİTİKASI

Türkiye'de planlı dönem 1963 yılıyla birlikte başlamıştır. 2009 yılında uygulamaya girecek olan Kalkınma planı dâhil toplam dokuz kalkınma planı hazırlanmıştır.

1963-1967 yıllarını kapsayan I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın da çevre ve çevre sorunlarını içeren doğrudan düzenlemeler bulunmamakla birlikte, "sosyal kalkınma ve gelişme" ile "tarım ve endüstriyel üretim" bölümlerinde çevreden dolayı olarak bahsedilmiştir. Planda genel olarak sanayileşme vurgulanmış ama sanayileşmenin getirdiği kirliliğe değinilmemiştir.

1968-1972 yılları arasında uygulanmış olan II. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yine çevreyle ilgili özel düzenlemeler yer almamıştır. Bölgesel kalkınmaya, kentsel sorunlara ve sağlık politikalarına uygun kentleşme gibi bölümlere yer verilerek çevre sağlığından söz edilmiştir.

1974-1978 arası dönemi kapsayan III. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ilk kez çevre sorunlarına ayrıca değinilmiş, ayrı bir çevre bölümüne yer verilmiştir. Stockholm Konferansı sonrası Türkiye'de de çevre bilincinin oluşmaya başlamasının etkisiyle planda, Türkiye'nin çevre sorunlarının belirlenmesine ve topluma çevre bilincinin kazandırılmasının gerekliliğine değinilmiştir. Ancak kalkınmaya ve sanayileşmeye zarar verebilecek çevre politikalarının benimsenemeyeceği de planda vurgulanmıştır.

Tez konusu 1980-2006 yılları arasıyla sınırlandırıldığı için biz burada 1979-2005 yılları arasındaki dönemde uygulanmış olan dört plana yer vereceğiz. 2007 yılında hazırlanan ve 2007-2013 tarihleri arasında uygulanacak olan son kalkınma planı olan 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na da yer verilmeyecektir.

5.1. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Plana göre, Türkiye'deki çevre sorunlarının başında, su, kanalizasyon sorunu, gecekondü bölgelerindeki kötü barınma koşulları, toprak ve orman erozyonu ve doğal kaynakların uzun dönemde toplum yararına kullanımlara yönltilmemesi gelmektedir. Plana göre bu sorunların çözümü için uygulanacak politikalar belirlenirken kentleşme sürecinde insan ve çevre ilişkileri, ülkenin tarihsel ve doğal zenginliklerini ekonomik bütünlük içinde korumaya dikkat edilecektir. Sanayileşme, tarımda modernleşme, kentleşme sürecinde çevre unsuru dikkate alınması ve çevre sorunlarının toplumsal değişim süreci ile birlikte çözüme kavuşturulması planın temel ilkesini oluşturmaktadır.

Planda “Merkezi yönetim ile iletişim ağı kurulması koşulu ile çevreye ilişkin kararların yerel yönetimlerce verilmesinin sağlanması, büyük şehirlerin çevrelerinde yeşil alanlar oluşturulması, tarihi çevreye önem verilmesi, uluslararası düzeyde bilimsel, teknolojik ve yasal gelişmelerin izlenmesi” (Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 20.10.2009, 297), çevre sorunun yaratılmadan önlenme ve çözüme kavuşturulmasına ağırlık verilmesi amaçlanmaktadır. Böylece, doğanın ve doğal kaynakların kullanımında ve korunmasında rasyonellik sağlanacak, uzun dönemde geriye dönülmez çevre sorunları yaratılmayacaktır. Ayrıca çevre sorunlarını gidermeye yönelik önlemler alınırken yöresel alanın özellikleri göre göz önüne alınıp, insan sağlığı için yakın tehdit oluşturan yörelerle ilgili çevre projelerine öncelik tanınacağı yine planda belirtilen hedefler arasındadır.

IV. B.Y.K.P’nin uygulandığı dönemde çevreye ilişkin kurumsal yapıda bazı gelişmelerin olduğu gözlenmektedir. Bakanlıkların bünyelerinde çevre birimleri, üniversitelerde ise Çevre Araştırma bölümleri oluşturulmuştur. 1978 yılı sonunda ise, Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı kurulmuştur. Ancak plan döneminde uygulanan politikaların beklenen sonuçları veremediği ve Başbakanlık Çevre Örgütü’nün umulan eşgüdümü gerçekleştiremediği görülmektedir (Ertürk, 1998: 284).

5.2. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Planda ülkenin, erozyon, tarımda modernleşme, kentleşme ve hızlı sanayileşme sonucu çevre sorunlarıyla karşılaştığı ifade edilmiştir. Çevre sorunlarının bütünlük içinde ve koordineli olarak ele alındığı zaman başarıya ulaşılabileceği belirtilmiştir. Su kaynaklarının rasyonel kullanımını için düzenlemelerin yapılması, hava kirliliği problemine etkili çözümler bulmak için yeni yakıt türleri ile ısınma proje çalışmaları yapılması, içme ve kullanma suları için atık standartları konularında çalışmalar yapılacağı konuları planda düzenlenmiştir. (Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı,

<http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 20.10.2009). Ayrıca arazi kullanımı ve yatırım kararlarında çevre sorunlarının planlama safhasında tespit edilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması, çevre ile ilgili araştırma ve geliştirme faaliyetlerine öncelik tanınarak ilgili üniversite ve kuruluşlara destek verilmesi planın hedefleridir. Ayrıca mevcut ve olası kirliliğin engellenmesinin yanında doğal kaynakların gelecek nesillerin de yararlanabileceği şekilde kullanılmasının sağlanması planın hedefleri arasındadır. Doğal kaynakların gelecek nesiller için korunarak ve ekolojik dengeyi gözeterek kullanılmalarının önemi vurgulanmıştır.

Yatırım kararlarının uygulanmasının tüm aşamalarında çevre faktörü sistemli olarak değerlendirileceğini belirten planın uygulanmasında çevre açısından başarılı sonuçların alınamadığı görülmektedir. Bu başarısızlıkların temel gerekçeleri şöyle özetlenebilir (Ertürk, 1998: 285):

- Yer seçim kriterlerinin olmayışının yanı sıra, yatırım projelerinde çevre kriterlerinin dikkate alınmaması, özellikle de kamu kuruluşlarının bu konuda gereken özeni göstermemesi,
- Kaynak yetersizliği,
- Bakanlıklar arası koordinasyon yetersizliği,
- Çevre, denetim-izleme (monitoring) sisteminin oluşturulamaması,
- Yeterli istatistiksel bilginin olmayışı,
- Standartların yeterli olmayışı ve olanların verimli uygulanamaması,

5.3. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

VI. B.Y.K.P'inde çevre konusuna, geniş yer verildiğini söylemek mümkündür. Ekonomik kalkınmaya politikaları belirlenirken, insan sağlığı ve doğal kaynakları koruyacak düzenlemelere verilmesi, gelecek nesillere insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakılması ve bütün ekonomik politikalarda çevre boyutunun dikkate alınması planda esas hedefler olarak

belirtilmiştir. Planda, çevre ile ilgili politikalar belirlenirken mevcut teknolojiler ve ülke şartlarının birlikte değerlendirilmesi, çevre bilincinin yaygınlaştırılarak çevrenin ve doğal kaynaklarının korunması yönünde tedbirlerin alınacağı konuları yer almıştır.

Plana göre ülkedeki her bakanlık kendi yetki sınırları içindeki faaliyetlerin çevre olan etkilerinin belirlenmesinden ve önlenmesi için gereken tedbirleri almakla görevlendirilmiş, koordinasyon görevi ise çevre işlerinden sorumlu kurumlara bırakılmıştır. Çevre denetim-izleme sistemi gerekli etkinlik kazandırılarak tek merkezden koordine edileceği ve AT çevre politikalarına uyum için başlatılan çalışmalara devam edileceği belirtilmiştir (Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 20.10.2009). Planda enerji konusuyla ilgili birçok düzenlemeye yer verilmiştir. Plana göre, enerji üretimi, iletilmesi, dönüştürümü ve kullanımında çevre faktörünü göz önüne alan ekonomik değerlendirmeler yapılacak ve enerji üretiminde çevre kirliliğini en aza indirebilmek için uygun teknolojilere seçimi konularına dikkat edilecektir.

“Büyük hidroelektrik santrallerin ekolojik ve sosyo-ekonomik dengede oluşturduğu önemli değişikliklerin boyutları belirlenecek ve etkilerini azaltacak tedbirler geliştirilecek, yenilenebilir enerji kaynakları bakımından mevcut potansiyelden yararlanmak için Araştırma - Geliştirme programları oluşturulup desteklenecektir. Nükleer tesisler ve iyonlaştırıcı radyasyonla çalışılan tesislere yönelik mevzuat geliştirilecektir. Ayrıca çevre kirliliğinin önceden tahmin edilerek gerekli önlemlerin kirlilik meydana gelmeden alınması, yabancı ülke atık ve artıklarının Türkiye'ye girmesi önleyici, ülke içindekilerin de zararsız hale getirilmesine yönelik çalışmaların önemi de raporda belirtilmiştir.” (Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 20.10.2009)

5.4. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda çevre konusundaki mevcut sorunlar belirlenmiş ve çözüm için uygulanması gereken politikalar açıklanmıştır. Planda; sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkân verecek şekilde doğal kaynakları yönetmek ve gelecek kuşaklara insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmak temel politika olarak belirlenmiştir. Ayrıca çevre kirlenmesinin kalkınma sürecinin doğal bir sonucu olduğu ve bu kirliliği azaltmaya çalışan politikalar yerine, kirlenmeyi önleyici politikaların hayata geçirilmesi ve çevre politikalarının, ekonomik, ticari, sosyal ve siyasi politikama uyumlu olarak ele alınması planda belirlenen en önemli ilkelerdir.

Plana göre, etkin bir çevre yönetimi için Ulusal Çevre Stratejisi hazırlanacak, Çevre Bakanlığı ile diğer ilgili bakanlıklar ve yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları yeniden düzenlenecek, mevzuattaki karmaşıklık ve boşluklar giderilecektir. Ayrıca çevre konusunda yetki ve sorumluluğu bulunan kurum ve kuruluşların gerekli teknik donanım, altyapı ve nitelikli personel ihtiyaçlarının karşılanmasına önem verilecek ve bu kuruluşlar arasında işbölümü ve işbirliğini sağlamaya yönelik çalışmalar yapılacaktır. etkili ve eşgüdüm içinde çalışan bir çevre denetim sistemi kurulacaktır. (Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 20.10.2009, 313). Yine planda belirlenen ilkeler arasındadır. Bu bağlamda yerel yönetimler bünyesinde çevre birimleri oluşturulacak ve yerel yönetimlerin çevre politikalarında daha aktif rol almaları sağlanacaktır.

Çevre sorunlarının uluslararası boyutu göz önüne alınarak uluslararası alanda çevreyle ilgili olan politikalar takip edilecek, çevre sorunlarının çözümü için uygulanan politikalar ve alınan kararların AB normları ve uluslararası standartlara paralel olması sağlanacaktır. Ayrıca plana göre; Türkiye'nin taraf olduğu ve sorumluluk üstlendiği çevre ile ilgili sözleşmelerden kaynaklanan taahhütler değerlendirilecek, çevre amaçlı

korumacı ticaret tedbirlerinden ekonominin olumsuz yönde etkilenmemesi için ayrıntılı çalışmalar yapılacağı (Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 20.10.2009) yine planda belirlenen ilkeler arasındadır. Çevrenin korunması için bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılacağı, çevre bilinci oluşturmak için eğitim alanında düzenlemeler hazırlanacağı, gönüllü kuruluşların faaliyetlerinin destekleneceği planda vurgulanmıştır.

Çevre ile kalkınmanın uyumlaştırılmasına yönelik her türlü hukuksal düzenleme yapılacak ve mevcut hukuksal düzenlemelerin aralarındaki çelişkiler ve boşluklar giderilecektir. Çevre finansman sistemi, çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amacına uygun olarak yeniden düzenlenecek, ayrıca çevresel etki değerlendirme sistemi etkinleştirilecek; çevre dostu teknolojileri benimsemek ve kullanmak yoluna gidileceği (Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 20.10.2009) yine planda belirlenen ilkeler arasındadır.

5.5. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2004)

İnsan sağlığını, ekolojik dengeyi, kültürel, tarihi ve estetik değerleri korumak suretiyle ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak planda esas ilke olarak belirlenmiştir. Plan; doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını temin etmek üzere gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması gerektiğini tespit etmiştir. Bu bağlamda, 6831 sayılı Orman Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununda ve çevreyle ilgili yönetmeliklerde gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Plana göre, kamu kuruluşları başta olmak üzere, bütün sektörlerde çevreye duyarlılığın artırılması ve kirliliğin önlenmesi için gerekli çalışmalar sürdürülecek, hukuki ve kurumsal düzenlemeler 2872 sayılı Çevre Kanunu ve Çevre Bakanlığının Kuruluşu ve Görevleri Hakkında 443 sayılı KHK' da

günün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlemeler yapılacaktır. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı teşvik edilecek; çevresel riskler en aza indirilecektir. Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı amacıyla hazırlıkları tamamlanan Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı yürürlüğe konacaktır. Korunan alanlar için yönetim planları ve uygulamasına yönelik eylem planları hazırlanacaktır. Çölleşme ve erozyonla mücadele için, Ulusal Çölleşme Eylem Planı hazırlanacaktır. Ayrıca UÇEP kapsamında belirlenen öncelikli faaliyetler gözden geçirilecek; UÇEP güncelleştirilecek ve yasal bir çerçeveye kavuşturulacaktır. Çevre sorunlarının çözümüyle doğrudan ve dolaylı ilgisi olan işbölümü ve işbirliği sağlanmasına yönelik mekanizmalar geliştirilecek; çevre sorunlarına yönelik çözümlerde toplumsal uzlaşma ve katılıma önem verilecektir (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 20.10.2009). Plana göre uzun dönemde çevre sorunlarının çözümü için uygulanan politikalar ve stratejilerin ülke gerçekleri de dikkate alınarak AB normları ve uluslararası standartlara paralel olması sağlanacaktır. Ayrıca küresel iklim sisteminin korunması kapsamında ülkemizin üzerine düşen sorumluluklar çerçevesinde; artan nüfusun gereksinimleri temel alınarak ortak fakat farklılaştırılmış yükümlülükler ilkesi doğrultusunda İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (İDÇS) sürecine katılmak üzere çalışmalar sürdürülecektir (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 20.10.2009). Planda çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalarla entegrasyonunda ekonomik araçlardan yararlanılacağı, sanayi politikalarının belirlenmesinde ve yeni sanayi yatırımlarında çevre dostu teknolojilere öncelik sağlanacağı, ÇED sürecinin daha etkin kılınması yönünde düzenlemeler yapılacağı belirtilmiş, çevre yönetim araçlarının kullanımının etkin hale getirilmesi hedeflenmiştir.

Genel olarak kalkınma planlarının bir değerlendirmesini yaptığımızda, önceleri sadece ortaya çıkan kirliliği giderici amaçlara dayanırken, daha sonra önleyici politikalar ve sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun bir şekilde, çevre ve ekonominin entegrasyonuna öncelik veren politikalara

ağırlık veren politikalara öncelik verilmiştir. IV. Plandan itibaren çevre sorunlarının oluşmadan önlenmesinin ilke olarak benimsenmesi, kirliliğin önlenmesinin ulusal ekonomiye sağlayacağı yararlar açısından çok isabetli olmuştur. Planlara çevre boyutunun entegrasyonu ile birlikte, özellikle VI., VII. ve VIII. Planlarda açık olarak 'gelecek kuşakların yaşam haklarını ellerinden almadan günümüz kuşağının gereksinimlerinin karşılanması' olarak tanımlanan sürdürülebilir kalkınma anlayışının benimsenmiş olması ve bunun ekonomi politikalarına entegre edilmesi sürecine girilmiş olması önemli bir gelişmedir. Ancak bu konuda uygulamada önemli sayılabilecek çalışmaların yapılmadığı görülmemektedir. Ayrıca kalkınma planlarında belirtilen onarımcı ve önleyici politikalar tutarlı, sistemli ve kararlı bir biçimde uygulanamamıştır (Tanrıvermiş, Tanrıvermiş, 2002. 22-28). Kalkınma Planlarında çevre politikaları, önceleri sadece ortaya çıkan kirliliği giderici amaçlara dayanırken, daha sonra önleyici politikalar ve nihayet sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun bir şekilde, çevre ve ekonominin entegrasyonuna öncelik veren politikalar şeklinde bir gelişme öngörmüştür

6.ÖZEL İHTİSAS KOMİSYON RAPORLARI VE ÇEVRE

6.1.Su Havzaları Kullanımı Ve Yönetimi Özel İhtisas Komisyon Raporu

Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren hızlı kentleşme ve sanayileşme sonucu su kalitesi hızla bozulmaya başlamış, kullanılabilir su kaynakları giderek azalmıştır. Sanayi ve evsel atıklar, tarımsal amaçlı su kullanımları, arazi kullanım şekilleri, toprak yapısı, erozyon ve akarsu havzası boyunca görülen kirlilik gibi nedenler su kalitesinin her geçen gün kötüleşmesine sebep olmuştur. Bu durum ise, su kaynaklarının etkin şekilde kullanılmaları ve geliştirilmeleri konularında yeni yaklaşımların gündeme gelmesine neden olmuştur. Türkiye'deki yerüstü ve yeraltı su kaynakları bakımından oldukça

zengin bir ülkedir. Kalkınma politikaları uygulayan Türkiye’de su kaynakları büyük bir ekonomik potansiyele sahiptir.

Su Havzaları Kullanımı Ve Yönetimi Özel İhtisas Komisyon Raporu’nda su kaynaklarının sahip olduğu ekonomik potansiyeli kullanmak için akarsuyun doğal akış rejimine ve dolayısıyla ekolojisine müdahale edilmesinin kaçınılmaz olduğu, ancak bu ekonomik potansiyelin dengeli kalkınma prensipleri doğrultusunda kısacası, sürdürülebilir bir yaklaşımla çevresel etkiler de dikkate alınarak geliştirilmesinin sosyo-ekonomik kalkınmada sürekliliğin sağlanması açısından büyük önem taşıdığı belirtilmiştir. Ayrıca “çevre için kalkınmadan, kalkınma için çevreden vazgeçilemez prensibinden hareketle teknoloji-ekonomi-çevre yaklaşımı doğrultusunda uygun teknolojiler kullanılarak koruma-kullanma dengesinin sağlanması sonucu çevre ile uyumlu projelerin geliştirilmesine özen gösterilmesi” (VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Su Havzaları Kullanımı Ve Yönetimi Özel İhtisas Komisyon Raporu, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>,: 23.10.2009) raporda vurgulanmıştır.

6.2. Konut Özel İhtisas Komisyon Raporu

İnsanların barınma ihtiyacını karşılayan fiziksel ortam olarak tanımlanan konut, ilk kez 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile bir insan hakkı olarak uluslararası düzeyde kabul edilmiştir. Konutun bir insan hakkı olarak kabul edilmesi, herkes için yeterli ve yaşanabilir konut kavramlarının giderek önem kazanmalarına sebep olmuştur. Yaşanabilir çevre; canlı ve cansız bileşenlerin bütününe içerecek biçimde anlaşılmalıdır. (VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Konut Özel İhtisas Komisyon Raporu’, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, Erişim Tarihi: 23.10.2009) Bu bağlamda yaşanabilir konutlar, sağlıklı, temiz, güvenli, bireylerin gereksinimlere duyarlı ve insan onuruna yaraşır sağlıklı bir çevrede oluşturulacak konutlardır. Raporda herkese yeterli yaşanabilir konut ve temel hizmetlerin sağlanması için kamu sektörü, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, kooperatifler ve

bireylerin karar alma aşamalarında yer alabileceği bir sistemin oluşturulması gerekliliği belirtilmiş, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, kırdan kente göçü azaltmaya ve nüfus yığılmalarını önlemeye yönelik projelerin hazırlanması, temel altyapı ve hizmetlerin desteklenmesi konularına dikkat çekilmiştir. Ayrıca raporda konutların yer alacağı kentsel arsa üretiminde çevreye ve çevre değerlerine, doğal kaynakların korunmasına ve biyolojik zincirin bozulmamasına önem verilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

Alt Komisyonlar tarafından ortaya konan hedef ve politikalardan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı için dört temel hedef belirlenmiştir: (VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Konut Özel İhtisas Komisyon Raporu: <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 23.10.2009):

- Konut bir insan hakkıdır. Herkes için yeterli konut sağlanmalıdır. Herkese yeterli konut ve temel hizmetlerin sağlanması için kamu sektörü, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, kooperatifler ve bireylerin karar alma aşamalarında yer alabileceği bir sistemin oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.
- % 66 sı aktif fay hattı üzerinde yer alan ülkemizde afetlerin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi için çarpık kentleşme ve kaçak yapılaşma engellenmeli, kaynak israfını da engelleyebilecek yapı güvenliği ve denetimi konusunda etkin tedbirler alınmalıdır.
- Kamunun kısıtlı olan kaynakları altyapılı arsa üretimine yönlendirilmeli, ancak alt ve orta gelir grubuna dönük konut finansmanı için modeller geliştirilmelidir.
- Konut üretiminde yapı ve çevre kalitesi artırılmalı, doğal, sosyal ve kültürel değerlerimizi de koruyabilecek yapı ve çevre standartları hazırlanmalı, sağlıklı, güvenli, kaliteli ve ekonomik konut ve çevrelerinin oluşturulması sağlanmalıdır.

6.3. İçme Suyu, Kanalizasyon, Arıtma Sistemleri, Katı Atık Denetimi Özel İhtisas Komisyon Raporu

Çevrenin korunması su, kanalizasyon, atık su arıtma tesisleri ve katı atık tesislerinin yeterli sayıda olmalarına ve etkin işletilmelerine bağlıdır. Ancak Türkiye’de bu tesislerin kullanımı ve çevre hakkındaki bilgiler yeterince yaygın değildir. Alt yapı hizmetlerinin nüfusun daha büyük bir kısmına yaygınlaşmasının sağlanması raporun temel hedeflerin başında gelmektedir. Kanalizasyon tesislerine gereken önemin verilmesi kırsal yaşam standardının kentsel yaşam seviyesine ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca Türkiye’de merkezi düzeyde su kirliliği kontrolü yönetmeliği, yöresel olarak da büyük şehir belediyelerine bağlı su idarelerinin yönetmelikleri geçerli olduğu fakat bu yönetmeliklerin uygulanmasının çok sınırlı olduğu, kırsal alanlarda yönetmelikler doğrultusunda çalışmaların yapılmadığı raporda vurgulanmıştır.

Raporda Türkiye’nin içinde bulunduğu sorunlar tespit edilmiş ve çözüm önerileri getirilmiştir. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür (VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, İçme Suyu, Kanalizasyon, Arıtma Sistemleri, Katı Atık Denetimi Özel İhtisas Komisyon Raporu <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 23.10.2009):

- Tarımsal kirliliğe neden olan aşırı gübre ve tarım ilacı kullanımı sınırlandırılmalı ve bu konuda kullanıcıların bilinçlendirilmesi için eğitim programları düzenlenmelidir.
- İçme suyu ve kanalizasyon hizmetlerinin insan ve çevre sağlığı açısından da önemi göz önüne alınarak önümüzdeki beş yıl (2001-2005) içme suyu ve kanalizasyon beş yılı olarak ilan edilmeli hatta bu uluslararası platformlarda da önerilmelidir. Bu seferberlik içerisinde iç ve dış kaynaklar yanında yerel yönetimler, vakıf, dernek, özel sektör, gönüllü kuruluşların ve medyanın aynı ve nakdi katılımı sağlanmalıdır. Özellikle dış

kaynaklarla daha önce örnekleri bulunan bölgesel-kırsal kalkınma projeleri hazırlanmalıdır.

- Su kaynakları kirlendikten sonra büyük masraflarla arıtılması yerine kirlenmeden önce korunması için tedbirler alınmalıdır. Bu amaçla pis suların uzaklaştırılması, bunların arıtılması, katı atıkların toplanması, depolanması veya çevre kirliliği yaratmayacak şekilde imha edilmesi sağlanmalıdır.
- Sektörler ve kuruluşlar arasında koordinasyon ile entegre planlama mantığı uygulanmalıdır. Uygun teknoloji, malzeme ve ekipman seçimiyle ilk yatırım ve işletme maliyetlerini halkın ödeyebileceği seviyelere çekmek, yatırımların çevre dostu olmasını sağlamak gereklidir. Böylelikle yatırımların geri dönüşü de sağlanabilir ve kirleten ödeyebilir.
- Küçük yerleşim birimleri içinde belirli kısıtlamaların getirilmesi ve yönetmeliklerin uygulanması zorunlu görülmektedir. Çünkü Türkiye’de turizm açısından çok önemli olan kıyısız atık su kirlenmesinin büyük ölçüde otel, motel, tatil sitesi, küçük yerleşim birimleri gibi birimlerden kaynaklandığı dolayısıyla kirlenmenin direk olarak kırsal kesimi etkilediği açıktır.

6.4. İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyon Raporu

Sürdürülebilir kalkınmaya uygun olarak çevrenin korunması ve geliştirilmesi Türkiye çevre politikalarına yön veren temel ilkedir. Sanayileşme süreciyle başlayan ve küreselleşme süreciyle devam eden çevre sorunları ve doğal kaynakların aşırı tüketimi tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de iklim değişikliği konusuna olan ilgiyi arttırmıştır. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyon Raporuyla, İklim değişikliği, Türkiye’nin kalkınma planlarında da ilk kez yer almıştır. İnsan sağlığı ve doğal dengenin korunarak, doğal kaynakların yönetimi ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi, gelecek nesiller için yaşanabilir doğal fiziksel ve sosyal bir çevrenin bırakılması raporda belirlenen ana hedeflerdir.

Türkiye'nin bundan sonraki kalkınma döneminde, iklim değişikliğinin bilimsel ve teknik incelemelerinin yapılması, tüm sektörlerdeki yatırımlarda iklim değişikliğinin göz önüne alınması gerekliliği, bu alanda karşılaşılan güçlükler, konuyla ilgili ulusal politikalar, önlemler, teknolojiler, ihtiyaç duyulan yasal ve kurumsal düzenlemeler raporda değerlendirilen konular arasındadır. Ayrıca "Türkiye'nin, iklim sistemini korumaya yönelik küresel etkinlikler çerçevesinde, çeşitli insan etkinliklerinden kaynaklanan sera gazı salınımlarını sınırlandırmayı ve azaltmayı hedefleyen İDÇS ve KP sürecine katılımına ilişkin ulusal öncelikleri ve seçenekleri" (VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyon Raporu, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 23.10.2009) konuları da raporda yer almıştır.

6.5. Küreselleşme Özel İhtisas Komisyon Raporu

Bilginin ve sermayenin küresel dolaşımıyla başlayan küreselleşme süreciyle birlikte, çevreyi etkileyen insan etkinliklerinin ölçeğinin büyümesi ve dünya üzerindeki hareketliliği, küresel ölçekte çevre yönetimine olan ihtiyacı arttırmıştır. Doğanın bir bütün olması ve doğada her şeyin birbirini etkiliyor olması gibi nedenlerden dolayı doğa zaten tüm insanların ortak varlığıdır. Küreselleşme süreciyle birlikte doğal kaynakların tüketiminin ve çevre sorunlarının hacmi tüm dünyada artmıştır. İşte bu nedenlerle küresel düzeyde bir çevre yönetim sistemi oluşturulması gereklidir. Ulusal düzeydeki çevre yönetimleri ise küresel çevre yönetimi ile uyum içinde olmalıdır (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 23.10.2009). Çevre yönetiminde, çevrenin bütün olduğu ve çevre sorunlarının ulaştığı boyutlar göz önüne alınıp küresel çevre yönetim sürecine uyum sağlayacak yöntem ve politikalarının geliştirilmesi gereklidir. Ancak Türkiye'nin çevre yönetiminde, çevrenin bir bütün olması ve küreselleşmenin çevre üzerinde yarattığı yeni etkilerin göz önüne alınmadığı dikkat çekmektedir.

Küreselleşme sürecinde yapılması gerekenler raporda şu şekilde sıralanmıştır; (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 23.10.2009: 101)

- Çevre koruma ve iyileştirme sorumluluğu yaygınlaştırılmalıdır. Nitekim Türkiye’de, Çevre Bakanlığı’nın yanı sıra birçok kurum ve kuruluş çevre koruma ve iyileştirme amaçlı görevler yerine getirmektedir. Hemen hemen bütün kurum ve kuruluşlar etkinliklerini çevreyi doğrudan ya da dolaylı biçimde etkileyerek gerçekleştirdiklerinden, birincil görevlerinin yanında çevreyi de ilgilendiren görevlerinin olması hem doğal, hem de zorunludur. Ancak bu durum, bir plan çerçevesinde etkili bir eşgüdüm ve işbirliğini gerektirmektedir.
- Çevre için bütünü kapsayan yapılanma oluşturulmalıdır. Hem çevreyi etkileyen etkinliklerde hem de çevre koruma ve iyileştirme çalışmalarında, çevrenin bütün öğeleri arasında karşılıklı etkileşim olduğu, dolayısıyla neden olunan etkilerin yayılma özelliği taşıdığı gerçeklerinin görülmesi gerekir. Doğada her şeyin her şeyi etkilediği gerçeği, çevre koruma dizgelerinin, birbirini içeren, giderek büyüyen ve birbirini bütünleyen ölçeklerde örgütlenmesini ve uygulanmasını gerektirmektedir.
- Ulusal politika ve planlar bütünleştirilmelidir. Çevre politikalarının özellikle ekonomik politikalarla desteklenmeksizin yaşama geçirilmesi olanaklı değildir. Bu nedenle, bütün alanlardaki ulusal politikalar, ‘çevre öncelikli’ olarak belirlenmeli, çevre politikası özellikle toplumsal ve ekonomik politika ve araçlarla desteklenmelidir.

6.6. Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyon Raporu

Dünya nüfusunun her geçen gün artması, besin sorunu ve açlık tehdidi konularını gündeme getirmiş dolayısıyla doğal kaynakların etkin kullanımı, yeterli ve kaliteli üretim politikaları önem kazanmıştır. VIII. Beş Yıllık

Kalkınma Planında Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyon Raporu ile bu konu ele alınmış mevcut sorunlar tespit edilmiş ve çözüm önerileri belirlenmiştir.

Doğal kaynakları koruyan, çevreye ve insan sağlığına tehdit oluşturmayan teknikler kullanılarak üretim hacminin ve kalitesinin artırılması raporun temel hedefidir. “Gıda sanayinin ihtiyaç duyduğu ham maddenin ülke kaynakları ile karşılanması, çok taraflı dünya ticaretine uyum sağlanması, çevreyle uyumlu tarımsal alt yapının oluşturulması, sürdürülebilir bir tarımsal kalkınmanın sağlanması, doğal koşullara bağımlılığın azaltılması, üretim faktörlerin etkin kullanımı, gıda güvenliği ve güvenilirliğinin sağlanması” (VIII. Beş Yıllık Kalkınma Programı, Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyon Raporu, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, 23.10.2009) konuları raporda belirlenen ilkelere aittir.

7. HÜKÜMET PROGRAMLARI VE ÇEVRE POLİTİKASI

Tez konusu 1980-2006 yılları arası dönemle sınırlı olduğu için bu başlık altında 1983-1987 yılları arasında iktidarda olan 45. Hükümetle, 2003-2007 yıllarında iktidarda olan 59. Hükümet arasındaki döneme burada yer vereceğiz.

1983 yılında Turgut Özal Başkanlığında kurulan 45. Hükümet Programında “Çevre şartlarının iyileştirilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır” ifadesi yer almıştır. Programda daha çok şehirleşme ile meydana gelen hava kirliliğinden ve bunun çözümlerinden bahsedilmekte ve endüstriyel kirlilik konusunda İskenderun Bölgesi gibi sanayi bölgesi olan; Marmara Denizi, Haliç, İzmit ve İzmir Körfezleri gibi su kirlenmesinin aşırı olduğu yerlerde tedbirler alınmadığı takdirde çözüm daha da güçleşeceğine dikkat çekilmiştir. Mevcut sanayi tesislerinin tasfiye işlemlerine titizlikle uymaları sağlanacağı, tesis dışına zararlı artık maddeleri atmalarına engel olunacağı belirtilmiştir (45. Hükümet Programı, www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp45.htm, 25.10.2009).

46. Hükümet 1987 yılında ve Turgut Özal Başkanlığında kurulmuştur. Hükümet Programında “Çevreyi ve tabiatı koruma Hükümetimizin önem verdiği bir konudur...Sınai tesislerin atıklarının arıtılması gerekmektedir... Yeni yapılan sınai tesislerin çevreyi kirletmeyecek şekilde kurulmasını, halen çevreyi kirleten tesislerin de belirli bir süre içinde lüzumlu arıtma tesislerini yapmalarını sağlayacak tedbirler alınacaktır” (46. Hükümet Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp46.htm>, 25.10.2009) ifadeleri yer almıştır. Bu hükümet programında, sanayiden kaynaklanan çevre kirliliği konusunda genel bir tanımlama kullanılmış ve atıkların arıtılmasının önemi vurgulanmıştır.

Yıldırım Akbulut Başkan olduğu ve 1989 yılında kurulan 47. Hükümet Programında “Çevreyi ve tabiatı koruma, Hükümetimizin önem verdiği bir konudur. Doğal fiziki ve sosyal çevrenin korunarak sürekli bir ekonomik kalkınmanın sağlanması gereklidir. Ekolojik değerlerin korunması ile ekonomik kalkınma bir bütündür...Şehirleşmenin ve sanayileşmenin getirdiği hava ve su kirlenmesinin azaltılması için ısıtmada kaliteli yakıt kullanılması ve sınai tesislerin atıklarının arıtılması gerekmektedir. Bu maksatla şehirlerde ısıtma için kaliteli kömür ithaline başlanmış ve büyük şehirlerimizin bazılarında tabii gaz kullanılması için projeler yapılmıştır. Bunlar hayata geçirilecektir. Yeni yapılan sınai tesislerin çevreyi kirletmeyecek şekilde kurulmasını, halen çevreyi kirleten tesislerin de belirli bir süre içinde lüzumlu arıtma tesislerini yapmalarını sağlayacak tedbirler alınacaktır” (47. Hükümet Programı, www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp47.htm, 25.10.2009) ifadelerine yer verilmiştir. Çevre kirliliği ve ekonomik kalkınma arasında ilişki kurulmuş, sürdürülebilir kalkınma kavramından kısa da olsa bahsedilmiştir.

Mesut Yılmaz Başkanlığında ve 1991 yılında kurulan 48. Hükümet Programında, doğal, kültürel ve sosyal çevreyi korumak ve geliştirmenin Hükümetin temel prensiplerinden birisi olduğu, kalkınmanın sağlanırken ekolojik değerlerin korunması gerektiği, sürekli ve dengeli kalkınma amacına uygun olarak yasal, idari ve teknik tedbirlerin geliştirileceği belirtilmiştir. “Bu

çerçeve 5 yıllık kalkınma planları paralelinde çevre durum tespitleri yapılarak öncelikler sıralamasına gidilecektir. Ayrıca, endüstriyel gelişmenin çevre sorunları yaratmaması açısından, kirliliği kaynağında önleyici tedbir olarak gerek mevcut, gerekse yeni kurulacak tesislerin arıtma sistemlerini kurmalarını sağlamak amacıyla düşük faizli kredi kullanımı için gerekli hukuki tedbirler geliştirilecektir. Çevreyi kirletmeyen çevrenin fiziki ve biyolojik yapısına zarar vermeyecek teknolojik sistemlerin ülkemizde yaygınlaştırılması yoluna gidilecektir... Uluslararası kuruluşlarca başlatılan tüm faaliyetler yakı nen izlenecek ve aktif katkı sağlanacaktır...Karadeniz'e kıyısı olan diğer ülkelerle birlikte Karadeniz'in kirlilikten korunması amacıyla başlatılan çalışmalar da sürdürülecektir. Aynı zamanda ülkemizin çevre konusunda taraf olduğu uluslararası sözleşme ve protokoller çerçevesinde aldığı yükümlülüklerin yerine getirilmesi için gerekli yasal ve teknik tedbirler alınacaktır... Eğitim konusunda; Çocuklarımıza yaşadıkları çevreyi tanıma ve koruma bilincini kazandırmak suretiyle onlarda kendilerine güven ve topluma karşı sorumluluk duygusunu güçlendirmek amacıyla kurulan "Türkiye Çocuk Çevre Kulüpleri" yurt çapında yaygınlaştırılacaktır (48. Hükümet Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp48.htm>, 25.10.2009) denilmiştir. Programda sanayi tesislerine çevreye verilecek zararın en aza indirilmesi gerektiği ve Türkiye'nin çevre konusunda taraf olduğu uluslararası sözleşmelerdeki yükümlülüklerini yerine getirmesi için gerekli yasal ve teknik tedbirlerin alınacağı belirtilmiş, ayrıca kirliliği önleyici politikalardan bahsedilmiştir.

Süleyman Demirel Başkanlığındaki 49. Hükümet Programında "Doğaya, çevreye ve kültürel değerlere duyarlı bir turizm politikası geliştirilecektir....Hükümetin çevre alanındaki temel hedefi tarihsel, kültürel, doğal çevrenin ve yeşilin korunmasıdır. Hükümetimiz, çevrenin korunmasında birinci şartın, toplumun tümünde ve özellikle yöneten ve yönetilenlerde çevre bilincinin geliştirilmesi olduğunu düşünerek toplumun her kesiminin çevre konusundaki eğitim ve bilinçlendirilmesine ağırlık verecek ve ilköğretimden başlayarak çevre konularının müfredat programlarında yer

almasını sağlayacaktır. Çevreyi ve yeşili korumada deniz, akarsu, kara ve hava kirliliğini ve gürültüyü önleyici tedbirler alınacak ve bu bilinç geliştirilecektir. Atıkların yeniden kullanılması projelerine önem verilecektir. Bu temel inanış çerçevesinde gerek ulusal ölçekte ve gerekse yerel yönetimler düzeyinde gerçek bir çevre yönetimi modeli uygulanacaktır. Çevresel yaptırımlar yeniden ve daha ayrıntılı düzenlenecek, yeni bir kredi, teşvik, harç ve vergi sistemi getirilecektir” (49. Hükümet Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp49.htm>, 25.10.2009) denilmiştir. Çevre eğitiminden, atıkların değerlendirilmesinden ve çevre yönetimi modelinden bahsedilmiş olması bakımından önemlidir.

Tansu Çiller Başbakan olduğu ve 1993 yılında kurulan 50. Hükümet Programında “Sosyal devlet olmanın bir gereği olarak, basta eğitim, sağlık ve çevre olmak üzere kamu hizmetlerinin yürütülmesinde etkin bir yapıya kavuşturulacağı, enerjinin; ucuz, güvenilir, bol, kaliteli ve çevreyi kirletmeden üretilmesi için gerekli bütün tedbirler alınacağı özellikle sağlık, eğitim ve çevrede yapılacak atılımlarla, sosyal devletin güçlendirilmesi gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. Gelişmenin doğaya rağmen değil, doğayla uyum içinde gerçekleştireceği, kalkınma sürecinde insan sağlığını ve doğal dengeyi korunacağı, çevre alanında karar alıcı, plan yapıcı, uygulayıcı ve denetleyici bütün kamu, yerel ve gönüllü kuruluşların kurumsallaşmalarının sağlanacağı ve bu alanda çalışan insan gücü eğitime önem verileceği belirtilmiştir (50.Hükümet Programı, www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp50.htm, 26.10.2009).

1995 yılında Tansu Çiller Başkanlığındaki 51. Hükümet Programında, “Kuruluşlar arasında yetki ve sorumluluk dağılımını netleştirmek üzere 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun revizyonu gerçekleştirilecektir.” denilerek (51.Hükümet Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp51.htm>, 26.10.2009) çevre kanununun yenilenmesi ihtiyacından bahsedilmiştir. Programda yer alan en önemli madde budur. Ayrıca diğer hükümet programda yer alan ekonomik gelişme ile çevre arasındaki dengenin

sağlanarak sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanması gerekliliği tekrarlanmıştır.

Tansu Çiller Başkanlığındaki 52. Hükümet Programında çevre ile alakalı olarak “...dünya piyasalarına entegrasyon ve Avrupa Birliği’ne tam Üyelik doğrultusunda ekonomide verimliliğin artırılması, örgütlü ve rekabetçi çevre koşullarına duyarlı serbest pazar koşullarının sağlanması gayretlerini kararlılıkla sürdürecektir... Hükümet, bu anlayışta, tekelleşmenin önlenmesine özen gösterecektir” ifadelerine yer verilmiştir (52. Hükümet Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp52.htm>, 26.10.2009). Siyasal politikaların bir yansıması olarak, çevre ile rekabet, tekelleşme ve Avrupa Birliği, arasında bağ kurmuştur.

Mesut Yılmaz Başkanlığındaki 53. Hükümet Programında “İthalatın ülke standartları ve sağlık koşullarına uygun olması ve çevreye zarar vermemesi için Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Birliği ilke ve kurallarına uygun gerekli düzenlemeler yapılacak ve bu konudaki uygulamalara etkinlik kazandırılacaktır. Tevsik politikaları yeni istihdam imkânlarını geliştirme küçük ve orta ölçekli işletmeleri destekleme, çevrenin korunması, kalkınmada öncelikli yörelerin gelişmesine katkıda bulunma ve gümrük birliğinin gerektirdiği yapısal uyumu sağlayacak şekilde uygulanacaktır. Ayrıca, ileri teknoloji sağlamak, uyarlamak ve üretmek için işletmelerin AR-GE faaliyetleri ve bunlarla ilgili yatırımları desteklenecektir.... Çevrenin korunması ekonomik, ticari, sosyal ve siyasi açılardan birbiriyle uyumlu ve bütünleşmiş bir yaklaşımla ele alınacaktır... Çevrenin kirletilmesi sonunda alınacak onarımcı politikalar yanında, öncelikle kirletilmeden korumasını sağlayacak önleyici politikalar tercih edilecektir. Çevre politikaları tüm ekonomik ve sosyal politikalarla entegre edilecek ve bu amaçla ekonomik araçlardan azami düzeyde istifade edilecektir... Toplumda çevre bilincinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ve yerel yönetimler arasında koordinasyon sağlanarak eylem planları yapılacaktır.” (53. Hükümet Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp53.htm>,

26.10.2009) denilmiştir. Çevre korumada onarımcı politikalardan ziyade önleyici politikalara yer verileceği, çevre politikalarının tüm ekonomik ve sosyal politikalarla koordinasyon halinde yürütüleceği, çevrenin korunması için yeni teknolojilerin gerekliliği, kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ve yerel yönetimler arasında koordinasyon sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

1996 yılında kurulan ve Necmettin Erbakan'ın Başbakan olduğu 54. Hükümet Programında "Çevrenin korunması ekonomik, ticari, sosyal ve siyasal açılardan birbirleriyle uyumlu ve bütünleşmiş bir biçimde ele alınacaktır. Çevre kirliliğinin önlenmesinde onarımcı politikalar yanında, öncelikle çevrenin kirlenmeden korunmasını sağlayacak politikalara ağırlık verilecektir. Toplumda çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar artırılarak sürdürülecektir...Her türlü atık ve artığın ülkemize girişi engellenecek, yurt içinde ortaya çıkan atıkların en aza indirilmesi, geri kazanılması ve yeniden değerlendirilmesi çalışmaları desteklenecektir" ifadeleri yer almıştır (54. Hükümet Programı, www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp54.htm, 26.10.2009). Programda önleyici çevreci politikalarına yer verilmesi gerektiğinin vurgulanması ve atık konusunda geri dönüşüm uygulamalarının altı çizilmiş olması önemli bir gelişmedir.

1997 yılında ve Mesut Yılmaz Başkanlığındaki 55. Hükümet Programında "İhracat artışına süreklilik ve dinamizm kazandırabilmek için ihracata dönük kaliteli ve çevreye duyarlı mal üretebilecek bir kapasitenin oluşmasına,.. Enerji projelerinde çevre açısından temiz ve kullanımında verimli enerji kaynaklarına verilecek," denilmiştir, Çevre ve doğal kaynakların korunması konusuna ayrı bir başlık ayrılmış; "Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, insan sağlığını ve doğal dengeyi koruyarak, sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkan verecek şekilde doğal kaynakla yönetimini sağlamak, gelecek kuşaklara, insana yakışır bir doğal ve sosyal çevre bırakmak temel amaçtır....İçerisinde çevre ve doğal yaşam için zararlı

unsurlar bulunan atıkların doğrudan doğaya atılması kesinlikle önlenecektir. Sıvı atıkların, doğada yok olacak ayrışma dönüşmesi için biyokimya olanakları yoğun olarak kullanılacaktır” (55. Hükümet Programı, <http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?ld=114>, 26.10.2009) denilmiştir. Kısaca programda devamlı ve süregelen bir kalkınma politikası uygulanması gerekliliğinden ve ihraç edilecek malların çevreci olması gerektiğinden bahsedilmiş temiz enerji politikasına değinilmiş, atıklarla mücadele edileceğinin altı çizilmiştir.

Bülent Ecevit Başkanlığında seçim hükümeti olarak kurulan 56. Hükümet Programında çevre ile ilgili olarak sadece “Doğa dengesi ve çevre sağlığı konusunda çok duyarlı davranılacaktır” denilmiştir. (56. Hükümet Programı, <http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?ld=111>, 27.10.2009). Programda, hükümetin bir seçim hükümeti olmasının da etkisiyle, çevre ile ilgili düzenlemelere pek yer verilmemiştir.

1999 yılında kurulan, Bülent Ecevit Başkanlığındaki 57. Hükümet Programında “Uzun yıllardan beri öncelikli sorunlar arasında yer alan, ancak çözümü sürekli ertelenen çevre sorunları doğanın dengesini bozacak duruma gelmiştir. Hükümetimiz kalkınma yolunda yapılan atılımlarda doğa dengesinin ve çevre sağlığının korunmasına özen gösterecektir. Sanayi ve ev atıkların artılmadan doğaya bırakılmasının nehir ve göllerimizde yarattığı çevre kirliliği önlenecektir” ifadelerine yer verilmiştir. (57. Hükümet Programı, <http://www.belgenet.com/hukumet/program/57-2.html>, 27.10.2009) Kalkınma politikaları izlenirken çevrenin korunmasının göz önüne alınacağı ve atık sorunlarına çözümler getirileceği belirtilmiştir.

Abdullah Gül’ün Başbakan olduğu 58. Hükümet Programında “Sürdürülebilir kalkınma; çevreye duyarlılık ve demokratik yönetim gibi unsurları da içermektedir.... Bakanlıkların taşradaki görev ve yetkileri, Valiliklere ve İl Özel İdarelerine devredilecektir. Yerel tercihler dikkate alınarak, sağlık, eğitim, kültür, sosyal yardımlaşma, turizm, çevre, köy

hizmetleri, tarım, hayvancılık, imar ve ulaşım hizmetlerinin il düzeyinde karşılanması sağlanacaktır.... Çevrenin bir değer ve maliyet unsuru olduğu dikkate alınarak, enerji dönüşüm işlemleri sırasında ortaya çıkan kirleticiler titizlikle kontrol edilecek ve çevrenin korunması amacıyla, temiz enerji kaynakları ve dönüşüm teknolojilerinden yararlanılacaktır.... Maden üretiminde, çevreye zarar verilmemesine büyük özen gösterilecektir.” (58. Hükümet Programı, <http://www.belgenet.com/hukumet/program/58-2.html>, 27.10.2009) ifadeleri yer almaktadır. Programda çevre ve sürdürülebilir kalkınma arasında bağ kurulmuş, merkezi idarenin bazı görev ve yetkilerinin yerel yönetimlere devredileceği belirtilmiş, üretim esnasında çevrenin korunmasından ve temiz enerjiden bahsedilmiştir.

Recep Tayyip Erdoğan Başbakanlığında 2003 yılında kurulan 59. Hükümet Programında, bir önceki hükümetin programında da bulunan çevre konusunda merkezi idareden yerel idareye geçişe bu hükümet programında aynen yer almış, ayrıca “Yasal düzenlemeler yoluyla rekabeti engelleyen kısıtlamalar kaldırılacak, çevreyi koruma ve etkin düzenleme ve denetim gerçekleştirilecektir...çevre dostu sosyo-ekonomik yapıların oluşturulmasına, kamu güven ve huzurunun sağlanmasına özel önem verilecektir” (59. Hükümet Programı, <http://www.belgenet.com/hukumet/program/59-1.html>, 27.10.2009) denilerek ekonomik ve sosyal politikalar belirlenirken çevrenin göz önüne alınacağı vurgulanmış ve rekabet ortamının sağlanması için çevre değerlerinin de göz önüne alınarak gerekli düzenlemelerin yapılacağı belirtilmiştir.

8. ULUSAL ÇEVRE EYLEM STRATEJİSİ VE EYLEM PLANI (UÇEP) VE ÇEVRE

Çevre politikaları oluşturulurken önceliklerin saptanması, ekonomik ve sosyal kararlar alınırken çevreyle ilgili konuların gözönünde bulundurulması, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi, konuyla ilgili olarak

görevlendirilmiş kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması gibi amaçlarla “Ulusal Çevre Eylem Planı” hazırlanmıştır.

Hazırlık çalışmaları; Orman Bakanlığı ile birleşmeden önce, Çevre Bakanlığı bünyesindeki teknik destek ve Dünya Bankasının finansman katkısıyla Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından yapılan "Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP)" uygulama çalışmaları DPT Müsteşarlığı ve Bakanlık arasında 08.05.1998'de imzalanan bir protokolle başlatılmış 2000 yılında tamamlanmıştır. Kısa (1 yıl), orta (5-10 yıl) ve uzun(15-20) vadeli dönemler şeklinde ve toplam 20 yıllık bir dönemde uygulanmak üzere planlanan UÇEP'in oluşturulma sürecine kamu ve özel sektörün yanında üniversiteler, sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler, meslek kuruluşları da katılmışlardır. UÇEP' in hazırlık sürecinde belirlenmiş olan bazı hedefler vardır. Bu hedefler aşağıdaki şekilde sıralamaktadır (UÇEP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/eylempla/ucep.html>, 02.02.2010).

- Yaşam kalitesinin iyileştirilmesi
- Çevre bilinç ve duyarlılığının geliştirilmesi
- Çevre yönetiminin iyileştirilmesi
- Sürdürülebilir nitelikte bir ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme sağlanması

UÇEP 'in mevcut Kalkınma Planını, çevre ve kalkınmayı birbiriyle bütünleştirecek somut eylemlerle pekiştirecek bir belge olması düşünülmüştür. Ayrıca UÇEP' in yayımlandığı yıl hazırlıkları başlayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na katkıda bulunması ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) desteğiyle hazırlanmış olan Ulusal Gündem 21'in temel taşlarından birini oluşturması da hedeflenmiştir (UÇEP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/eylempla/ucep.html>, 02.02.2010).

Türkiye’de yatırımların yıllık programlara alınması ile ilgili yetkili kuruluş, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı’dır. UÇEP’in uygulanmasında en önemli görevi Çevre Bakanlığı üstlenecektir. Çevre Bakanlığı’nın temel görevi, UÇEP’te kısa, orta ve uzun vadede yer alan proje ve çalışmaların koordinasyonu ve plan hedeflerine ulaşmayı sağlayacak uygulamaları takip etmektir. Bu aşamada Ulusal Çevre Eylem Planında yeralan eylemlerin projelendirilmesi ve uygulanmasında ilgili kuruluşlar arası koordinasyonun sağlanması ve uygulamaların UÇEP çerçevesinde gerçekleştirilmesinin izlenmesi büyük bir önem taşımaktadır (UÇEP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/eylempla/ucep.html>, 02.02.2010). Ayrıca konu ile ilgili tüm kurum ve kuruluşlarda kendi çalışma alanlarıyla ilgili belirlenmiş olan projelerin yürütülmesi için üzerlerini düşen görevleri yerine getirmeleri UÇEP uygulamalarında önemli bir yer teşkil etmektedir.

Anayasa’nın açık hükmüyle kalkınma planları kamu sektörü için bağlayıcı, özel sektör için ise, yol gösterici niteliğe sahipken, UÇEP yasal olarak herhangi bir bağlayıcılık taşımamaktadır. UÇEP’in hazırlandığı tarihten bu yana geçen süre içerisindeki uygulamalar, bu eylemlerin yaşama geçirilmesiyle ilgili hedeflere ulaşamadığını göstermiştir. UÇEP’in yasal bir bağlayıcılık kazanması ve güncelleştirilmesi için herhangi bir çalışma yapılmamıştır (Algan, Dünder, 2005: 22).

9. ULUSAL GÜNDEM 21 VE ÇEVRE

Türkiye, Rio Zirvesi’nde vermiş olduğu taahhütle, çevre ve kalkınma stratejisini bütüncül bir yapıya ulaştırmak amacıyla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının katkıları, Çevre ve Orman Bakanlığı’nın koordinatörlüğünde 1996 yılında “Türkiye’de Ulusal Gündem 21’in Hazırlanması ve Uygulanması” Projesi çalışmaları başlatılmıştır. Ulusal gündem 21’in ana başlıkları sürdürülebilir kalkınma sürecinde önem taşıyan ilgi ve sorun alanları dört bölüme ayrılmıştır (Erdal Kayapınar, Ulusal

Gündem 21 Yerel Gündem, www.undp.org.tr/gef/26haziran/1B-gundem21sunum1.ppt, 25.12.2009):

- Karar alma süreçlerinde çevre ve sorunlarının kalkınma plan ve politikaları ile örtüştürülmesi ve entegrasyonu (tarım, sanayi)
- Toplumsal öğeler (nüfus, kentleşme, tüketim ve yoksulluk)
- Çevresel ve doğal kaynak kullanımı (toprak, tatlı su kaynakları, kıyı ve deniz alanları, ormanlar, katı atıklar, tehlikeli atıklar vb.)
- Katılım (kadınların, çocuk ve gençlerin, gönüllü kuruluşların, yerel yönetimlerin, iş dünyası, sendikalar, bilim ve teknoloji dünyası ile çiftçilerin katılımı)

Türkiye'nin çeşitli yerlerindeki toplantılarda görüşülerek tamamlanan Ulusal Gündem 21 çalışmalarında merkezi hükümet yanında yerel yönetimler ve gönüllü örgütlerin de katılımı sağlanmış, Ulusal Gündem 21'in uygulanmasında yerel yönetimlerin öneminin altı çizilmiştir. Ancak, hazırlandığından bu yana geçen süre içinde, Ulusal Gündem 21' de belirtilen hedeflere ulaşabilmek için herhangi bir uygulama ve/veya izleme programı yapılmamıştır. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda UÇEP'in güncelleştirilmesi gereksinmesinden söz edilirken, Ulusal Günden 21 ile ilgili hiçbir bilgiye yer verilmediği görülmektedir. UÇEP'ten iki yıl sonra tamamlanan Ulusal Gündem 21 belgesinin de UÇEP gibi tüzel bakımdan hiçbir bağlayıcılığı yoktur. Ancak çok ilginç bir şekilde Ulusal Gündem 21, UÇEP'ten farklı olarak tümüyle 'yok sayılan' veya 'görmezden gelinen' bir durumdadır. Bu da, Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirebilmek için bir tür 'yasak savma' anlayışıyla hazırlandığı kuşkusunun doğrulanmasına yol açmaktadır (Algan, Dünder, 2005: 22). Kısaca özetlemek gerekirse Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma konusundaki uluslararası taahhütlerini ulusal politikalara entegre etmek amacıyla hazırlanan Ulusal Gündem 21 çok fazla uygulama alanı bulamamış, kağıt üzerinde kalmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN ÇEVRE POLİTİKALARINI YÖNETEN KURULUŞLARIN DÖNÜŞÜMÜ

1. YÖNETİM ÇEVRE İLİŞKİSİ

Çevre, doğadaki canlı ve cansız kaynaklar bütünüdür. Zaten sınırlı olan kaynakların her geçen gün bilinçsizce tüketilmesi ve kirletilmesi insanlığın ve diğer tüm canlıların geleceğini tehdit etmeye başlamıştır. Bu durum ise iyi bir planlama ve etkin bir çevre yönetimi ile doğal kaynakların verimli olarak kullanılması konusuna olan duyarlılığı artmıştır.

Son yıllarda, çevre kirliliği ile mücadele politikalarında, kirliliğin azaltılması, kirleticilerin çevreye zararının giderilmesi gibi birbirinden kopuk yaklaşımlar ve çalışmalar yerine, çevre yönetiminden, çevresel kaynakların yönetiminden, ekonomik gelişme ile çevre kaynaklarının birlikte düşünülmesinden, daha çok söz edilmektedir (Ünlü, 1995: 15-16). “Ekonomik, idari, hukuki, politik, sosyal ve kültürel araçları kullanarak doğal ve yapay çevre unsurlarının sürdürülebilir kullanımını sağlamak üzere yerel, bölgesel ve global düzeyde politikalar ve stratejiler geliştirmek” (Tutar, 1995: 3) olarak tanımlanan çevre yönetimi, çevrenin korunmasında çok önemli bir yere sahiptir.

Çevre yönetiminin amacı, insan ile çevre sisteminin diğer unsurları arasında dengeyi oluşturmak, insanların çevre sistemine verdikleri zararı en aza indirmek ve tüm yaşam biçimlerini en üst düzeye çıkarmaktır. Bir başka ifadeyle, insan ilişkileri karşısında çevre sisteminin sürdürülebilirliğini sağlayıcı yöntemleri uygulamaya aktarmaktır (Ertürk, 1998: 311). Toplumsal çevre bilinci, ulusal ve uluslararası çevre politikaları ve mevzuatı, yeterli parasal kaynak, ilgili insan kaynakları organizasyon, donanım, demokratik ve

bağımsız karar alma ve uygulama çevre yönetiminin etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan ön koşullardır (Kırımhan, 2005. 145).

Kamu yönetimi adı altında tanımlayabileceğimiz ve toplulukların bulunduğu coğrafi alana ve ihtiyaçlarına göre kademelenen çok sayıda yönetim biçiminin (köy, belediye, il, ilçe, bölge, ülke v.b) asıl amacı, topluluk üyelerinin görüşleri doğrultusunda, insanların ihtiyaçlarını eşit ve adil bir biçimde karşılamaya çalışmaktır. Hangi ölçekte ve hangi tür yönetim olursa olsun sonuçta, doğal veya insan eli ile üretilmiş kaynakları belirli bir sistem içinde planlayacak ve insanların ihtiyaçlarını karşılamak için kullanacaktır. Konuya bu şekilde yaklaştığımızda, her düzeydeki kamu yönetimi büyük ölçüde çevre yönetimi ile çakışmaktadır(Ünlü, 1995: 15-16). Ayrıca çevre konusunun hem tüm insanları ilgilendiren evrensel bir konu olması hem de oluşan kirliliğin o yöredeki insanları etkilemesi sebepleriyle bu konuda belirlenecek politikalara halkın katılma hakkı da olmalıdır. Kısacası çevrenin korunmasında tüm kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları belirli ölçüde sorumludurlar.

2. TÜRKİYE’DE ÇEVRE YÖNTİMİNDEN SORUMLU VE YETKİLİ KURULUŞLAR

2.1. ÇEVRE İLE İLGİLİ KAMU KURULUŞLARI

2.1.1. Çevre Ve Orman Bakanlığı

Türkiye’de çevreden sorumlu ilk kamu kurumu olan Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı, 27.07.1978 tarihinde ve 16041 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuştur. Çevreyle ilgili politika yürütmek, denetlemek, ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamakla görevlendirilen Müsteşarlık, 1984’de Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü’ne, 1989’da ise tekrardan Müsteşarlığa dönüştürülmüştür. 1991 yılında ise 20976 sayılı

kanun hükmündeki kararname ile çevreden sorumlu ilk bakanlık olan Çevre Bakanlığı kurulmuştur. Daha sonra Çevre Bakanlığı 08.05.2003 tarih ve 25102 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 4856 Sayılı Yasayla Orman Bakanlığı ile birleştirilmiştir.

Çevre ve Orman Bakanlığı'nın kuruluş amaçları kısaca şunlardır (4856 Sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/15146.html>, 30.12.2009): (Bakınız Ek)

- Çevrenin korunması ve iyileştirilmesi,
- Kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun ve verimli şekilde kullanılması ve korunması,
- Ülkenin doğal bitki ve hayvan varlığı ile doğal zenginliklerinin korunması ve geliştirilmesi,
- Her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi,
- Ormanların korunması, geliştirilmesi ve orman alanlarının genişletilmesi,
- Ormanların içinde ve bitişiğinde yaşayan köylülerin kalkındırılması ve bunun için gerekli tedbirlerin alınması,
- Orman ürünlerine olan ihtiyacın karşılanması ve orman ürünleri sanayinin geliştirilmesi şeklinde özetlenebilir.

4856 Sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun çerçevesinde Bakanlık, Merkez ve Taşra Teşkilatı ile Bağlı Kuruluşlardan meydana gelmektedir.

Bakanlık Merkez Teşkilatı, Ana Hizmet Birimleri, Danışma ve Denetim Birimleri ile Yardımcı Hizmet Birimlerinden oluşmaktadır. Ana Hizmet Birimleri; Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Genel Müdürlüğü, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü, Doğa Koruma ve Milli

Parklar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Dairesi Başkanlığı, Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığını bünyesinden barındırmaktadır. Danışma ve Denetimi Birimleri; Teftiş Kurulu Başkanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Bakanlık Müşavirleri, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği'nden oluşmaktadır. Yardımcı Hizmet Birimleri ise; Personel Dairesi Başkanlığı, İdari Mali İşler Dairesi Başkanlığı, Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, Savunma Sekreterliği, Özel Kalem Müdürlüğü'dür.

Bakanlığın taşra teşkilatı; İl Müdürlükleri ile Orman Araştırma Müdürlüklerinden meydana gelmektedir. 4856 Sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun'un 30. maddesi ile Bakanlık, 27.9.1984 tarihli ve 3046 sayılı Kanun, 10.6.1949 tarihli ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ve 13.12.1983 tarihli ve 190 sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine uygun olarak gerekli gördüğü illerde taşra teşkilâtı kurmaya yetkili kılınmıştır (4856 Sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/15146.html>, 30.12.2009). 2003 yılında 4856 sayılı Kanunun geçici 1. maddesi uyarınca Çevre ve Orman Bakanlığının taşra teşkilatında yer alan Bölge Müdürlükleri ve bu Bölge Müdürlüklerine bağlı Başmühendislikler ve Müdürlükler kapatılarak Bakanlar Kurulunun 22.07.2003 tarih ve 2003/5970 sayılı kararı gereğince taşra teşkilatında İl Müdürlükleri ve bu Müdürlüklere bağlı Şube Müdürlükleri yeniden teşekkül ettirilmiştir. İl Çevre ve Orman Müdürlükleri; İdari Mali İşler Şube Müdürlüğü, Çevre Yönetimi Şube Müdürlüğü, ÇED Şube Müdürlüğü, ORKÖY Şube Müdürlüğü, Etüt Proje Şube Müdürlüğü, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Şube Müdürlüğü ve Doğa Koruma Milli Parklar Şube Müdürlüğü birimlerinden meydana gelmektedir (Çevre ve Orman İl Müdürlüklerinin Kuruluşu, www.ankaracevreorman.gov.tr/kurulus.asp, 15.01.2010). il çapında faaliyet gösteren Çevre ve Orman İl Müdürlüklerinin sayıları 2009 sonu itibarıyla 65 ulaşmıştır (İl Müdürlükleri, <http://www.cevreorman.gov.tr/COB/ilMudurlukleri.aspx?sflang=tr>, 15.01.2010)

. Özellikle taşrada çevre yönetiminin geliştirilmesi yönünden önem taşıyan ve ilgili birimlerin çalışmaları arasında koordinasyon sağlayan İl Çevre ve Orman Müdürlüklerinin kurulması çevre ile ilgili olan kurumlaşmada yaşanan önemli bir gelişmedir.

Bakanlığın Bağlı Kuruluşları ise; Orman Genel Müdürlüğü, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Özel Çevre Koruma Kurulu Başkanlığı, DSİ Genel Müdürlüğü'nden meydana gelmektedir. Bakanlığın teşkilat yapısı içerisinde ayrıca sürekli kurullar bulunmaktadır. 4856 Sayılı Kanun'un 29. maddesi Bakanlığın sürekli kurullarını belirlemiştir. Bunlar; Yüksek Çevre Kurulu, Mahalli Çevre Kurulları, Çevre ve Ormancılık Şurası, Merkez Av Komisyonu'dur. Bu kurulların oluşumu, görevleri ile çalışma usul ve esasları yönetmelikle düzenleneceği yine 4856 sayılı Kanunda belirtilmiştir.

Çevre ve Orman Bakanlığı haricinde doğrudan çevreyle ilgili faaliyetlerde bulunan başka resmi kuruluşlar da bulunmaktadır. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Turizm Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, Bayındırlık ve İskân Bakanlığına bağlı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü ve Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı Koruyucu Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü de çevreyi korumaya yönelik faaliyet gösteren kuruluşlardandır.

4856 Sayılı Kanun'un koordinasyon ve işbirliği başlıklı 33. maddesine göre, Bakanlık, diğer bakanlıkların hizmet alanına giren konulara ilişkin faaliyetlerinde, Başbakanlıkça belirlenen esaslar çerçevesinde ilgili bakanlıklara danışmak ve gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlamaktan sorumludur. Ayrıca Bakanlık, hizmet alanına giren konularda mahalli idarelerle koordinasyonu sağlamakla da görevli kılınmıştır. Çevre ve Orman Bakanlığı merkezi yönetim, yerel yönetimler, çevre ile ilgili bilimsel kuruluşlar

ve gönüllü kuruluşlar tarafından yürütülen çevre politikalarının yönetiminde koordinasyonu sağlayan kuruluştur. Konuyla ilgili çok sayıda kurum ve kuruluşa yetki ve görev verilmesi uygulamada birtakım sorunlara yol açmaktadır. Aynı konuda birden fazla sayıda kuruluşun yetkili olması bakanlık ve kuruluşlar arasında yetki ve görev çatışmalarına neden olmakta ve sunulan hizmetlerde istenilen başarı sağlanamamaktadır. Bu sorunun çözümü için konuyla ilgili tüm kurumların yetki ve görev paylaşımlarının net bir şekilde düzenlenmesi gereklidir.

2.1.2. Yerel Yönetimler

Devlet Planlama Teşkilatı'nın VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer aldığı gibi, yerel özellikler taşıyan çevre sorunlarının yerel yönetimler tarafından denetlenmesi ve çözülmesi hem gerçekçi hem de merkezi yönetimindeki hantallığı ortadan kaldırmaya katkı sağlayacak bir yaklaşımdır (Kırımhan, 2005: 289). İl özel idareleri, belediyeler ve köy muhtarlıklarına çevre yönetimi konusunda doğrudan veya dolaylı olarak görevli kılınmış kuruluşlardır.

5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 442 sayılı Köy Kanunu yerel yönetimlere çevre konusunda yetkiler veren kanunlardır.

5393 sayılı Belediye Kanunu'na göre belediyeler; "İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafî ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım hizmetlerini yapar veya yaptırır. Sağlıkla ilgili her türlü tesisi açabilir ve işletebilir; kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir; bu amaçla bakım ve

onarımını yapabilir, yaptırabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilirler (5393 sayılı Belediye Kanunu, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5393.html>, 02.01.2010). Ayrıca 5393 sayılı Kanuna göre belediyeler, kanunlarla başka bir kuruma verilmeyen tüm mahalli müşterek nitelikli diğer görev ve hizmetlerinden yapımından sorumlu kısacası genel görevli kurumlardır. 5393 sayılı Kanun ile Büyükşehir Belediyesi sınırları içindeki katı atıkları toplama ve katı atık yönetim plânına uygun olarak aktarma istasyonuna taşıma görevi ilçe ve ilk kademe Belediyelerine verilmiştir.

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'na göre Büyükşehir belediyeleri; "Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak; ağaçlandırma yapmak; hafriyat toprağı, moloz, kum ve çakıl depolama alanlarını, odun ve kömür satış ve depolama sahalarını belirlemek, bunların taşınmasında çevre kirliliğine meydan vermeyecek tedbirler almak; büyükşehir katı atık yönetim plânını yapmak, yaptırmak; katı atıkların kaynakta toplanması ve aktarma istasyonuna kadar taşınması hariç katı atıkların ve hafriyatın yeniden değerlendirilmesi, depolanması ve bertaraf edilmesine ilişkin hizmetleri yerine getirmek, bu amaçla tesisler kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettmek; sanayi ve tıbbî atıklara ilişkin hizmetleri yürütmek, bunun için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettmek; deniz araçlarının atıklarını toplamak, toplatmak, arıtmak ve bununla ilgili gerekli düzenlemeleri yapmak, su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek, bunun için gerekli baraj ve diğer tesisleri kurmak, kurdurmak ve işletmek; derelerin ıslahını yapmak; kaynak suyu veya arıtma sonunda üretilen suları pazarlamak." (5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5216.html>, 02.01.2010) ile görevli kılınmışlardır. Yine 5216 sayılı Kanun'da kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak

yeniden inşa etmek de yine Büyükşehir Belediyelerinin görevleri arasında sayılmıştır.

Türkiye Cumhuriyet'inin ilk kanunlarından olan 442 sayılı Köy Kanunu 1924 tarihinde çıkarılmıştır. Köy yaşantısının sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi amacını taşıyan kanunda, zamanın şartları göz önüne alındığında, köy yönetiminin çevre ile ilgili görevlerinin ayrıntılı olarak düzenlendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Kanun köyün işlerini, mecburi işler ve isteğe bağlı işler olmak üzere iki grupta düzenlemiştir. Köy halkının zorunlu işleri; “Köy sınırı dâhilindeki su birikintilerini ve bataklıkları kurutmak, köyde evlerin etrafını ve köyün sokaklarını temiz tutmak, köyün ortak alanlarına ağaç dikmek ve mevcut ağaçları korumak, köyün gübreliliğini çevre sağlığını korumak için köyden uzak alanlara yapmak, pis suların akıp gitmesi için üstü kapalı akıntı (kanalizasyon) yapmak, içme suyu sağlığını muhafaza edecek önlemler almak, ağaçların ve mahsullerin zarar görmemesi için hayvanları tek başlarına otlağa bırakmamak (442 sayılı Köy Kanunu, (<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/368.html>, 12.09.2009) olarak sayılmıştır. Köyün isteğe bağlı işleri ise “ahırları evin dışında bir alana yapmak, köy korusu olmayan yerlerde koru yetiştirmek, yollar üzerinde ağaçlandırma yapmak, ev, ahır, vb. duvarlarının iç ve dışları senede bir defa badanalanmak, köy mezarlığının köyden ve caddeden uzak bir yerde oluşturulması ve muhafazasının iyi yapılması” (442 sayılı Köy Kanunu, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/368.html, 12.09.2009) şeklinde sıralanmıştır.

Görüldüğü gibi yerel yönetimlerle ilgili son kanunlarla Belediyelere ve Mülki İdarelere önemli yetkiler verilmesine rağmen, gerekli teknik donanım ve altyapıdaki eksiklikler, nitelikli personel ve mali kaynak yetersizliği gibi nedenlerle bu yetkilerin etkili bir şekilde kullanılamadığı görülmektedir.

2.2. Çevre İle İlgili Bilimsel Kuruluşlar

Türkiye’de resmi çevre teşkilatı içerisinde yer alan kuruluşlarda Devlet Planlama teşkilatı Özel İhtisas Komisyonları, Türkiye Bilimsel ve Teknik

Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) çevre konusunda araştırma ve uygulama projeleri yürüten en önemli kuruluşların başında gelmektedir.

1963 yılında kurulan TÜBİTAK başta hava ve su kirlenmesi olmak üzere birçok konuda toplantı, seminer tertipleyerek ve araştırmalar yaparak sonuçlarına kamuoyuna sunmaktadır. Ayrıca süreli ve diğer yayınları ile de çevre sorunları konusunda bilimsel faaliyetleri araştırmacılara ve ilgililere sunmaktadır (Görmez, 2003:137). TÜBİTAK bünyesinde oluşturulan Yer, Deniz, Atmosfer Bilimler ve Çevre Araştırma Grubu Üniversiteler tarafından önerilen çevre konulu araştırmaları finanse etmektedir. Yine TÜBİTAK koordinatörlüğünde çeşitli uluslararası kuruluşlardan gelen finansman kaynakları çevre konulu araştırmalara aktarılmaktadır. Bunlardan NATO'nun Bilimsel kanadının NATO/CCMS projeleri büyük önem taşımaktadır (Türkman, 2000: 216).

Üniversiteler de çevreyle ilgili araştırmalar ve çalışmalar yapan önemli kuruluşlardandır. Üniversitelerdeki ilk çevre mühendisliği bölümü 1973 yılında ODTÜ' de açılmıştır. 1975 yılında İTÜ ve Dokuz Eylül Üniversiteleri de çevre mühendisliği bölümleri açmıştır. Daha sonraki yıllarda Türkiye'de birçok üniversitede de çevre mühendisliği bölümü açılmıştır. Üniversitelerde çevreyle doğrudan alakalı Çevre Mühendislikleri Bölümleri yanında, Su Ürünleri Fakülteleri, Peyzaj Mimarlığı ve Biyoloji Bölümleri de çevre kirliliğinin kontrolü konularında çalışmalar sürdürmektedir. Ayrıca yine çevre kirliliği kontrolüne yönelik araştırma proje çalışmaları yapan üniversitelerin bünyelerinde oluşturulan Çevre Araştırma Merkezleri de bulunmaktadır.

Ancak Türkiye'de birçok kuruluş tarafından yürütülen çevre araştırmalarının izlenmesi, değerlendirilmesi ve bu araştırmalar ile saptanan sonuçların uygulamaya taşınma derecelerinin izlenmesine yönelik veri tabanı oluşturma girişimine gereksinim bulunmaktadır. Çevre araştırmalarının veri tabanının oluşturulmaması nedeniyle hem araştırma bulgularının uygulamaya ve karar organlarına ulaştırılmasında sorunlar yaşanmakta, hem de ayrı konulardaki araştırmaların farklı kuruluşlarda tekrarlanması söz konusu

olmakta ve bu sorunlar çevre araştırmaları için ayrılan kaynakların etkin kullanımına olanak vermemektedir(Tanrıvermiş, Tanrıvermiş, 2002: 63).

2.3. Çevre İle İlgili Gönüllü Kuruluşlar

Ekoloji düşüncesi, hayatın her alanında aktif katılımı ve taban demokrasisini savunmasıyla çevresel sorunların, merkezi devlet eliyle çözülemeyeceğini baştan kabul etmektedir. Dolayısıyla ekolojik faaliyetler; gönüllü kuruluşlar ile yerel düzeyde gerçekleştirilebilecek faaliyetlerdir (Görmez, 2003: 140). Çevre duyarlılığın gönüllü kuruluşlarca oluşturulması demokratik ülkelerde yaşanan bir durumdur.

Çevre konusunun tüm insanlığın sağlık ve mutluluğu ilgilendiren evrensel bir konu olması sebebiyle, çevre konusunda halkın bilinçlendirilmesi ve yapılacak faaliyetlere halkının katılımının sağlanması önemli bir konudur. Her alanda olduğu gibi çevre alanında da katılımın sağlanmasında sivil toplum örgütleri önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden kamu kuruluşlarının yanında, çevre koruma amaçlı vakıf ve dernekler bölgesel ulusal ve uluslar arası alanda etkin rol oynamaktadırlar.

Çevre alanında hükümet dışı kuruluşların öncelikle kamuoyunu çevre konusunda aydınlatma ve yönlendirme işlevini yerine getirirken, işadamları, yönetici kadroları ve özellikle medya ile yakın ilişkiye girerek etkileme görevini de gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda hükümet dışı kuruluşlarda faaliyetlere, yöre halkının katılımının sağlanması, demokratik mücadele yönünden önemli ve gerekli görülmektedir (Tanrıvermiş, Tanrıvermiş, 2002: 116). Kısacası sivil toplum örgütleri halkın çevre konusunda bilinçlenmesinde olduğu kadar çevre politikalarının belirlenmesi ve uygulanması aşamalarında halk katılımının sağlanması açısından da aktif rol oynamaktadırlar.

1970'li yıllar tüm dünyada çevreye olan ilginin artmaya başladığı yıllar olmuştur. 1972 yılında Stockholm Konferansıyla çevre konusu ilk kez uluslararası platforma taşınmış yani çevre konusunun uluslararası boyutu

gözler önüne serilmiştir. “İnsanların yıllardır doğayı bencilce kullanmalarının sonucunda çevrenin bozulduğunun bilincine varma, çevrenin kendi başına bir değeri olduğunu hesaba katma, dahası var olan endüstriyel uygarlığı çevre sorunsalı bağlamında tüm yönleriyle sorgulama (Turgut, 1998: 12) olarak tanımlanan çevre hareketleri de ilk kez bu yıllarda oluşmaya başlamıştır. “Bu yıllarda çevresel olgular, yerel, ulusal ve küresel boyutta giderek artan ölçüde etkilerini arttırmakta ve giderek artan ölçüde kamuoyunun gündemini işgal ederek toplumsallaşmaya başlamışlardır. Ulusal sınırları aşmaya başlayan çevre sorunları ve çevrecilik toplumdan topluma farklılar göstererek gelişmiştir. Batı toplumlarında özellikle ABD’de çevreciliğin insan merkezli formu olan doğal kaynakların korunması hareketi olarak ortaya çıkmış ve daha sonraları doğa merkeziliğe doğru bir evrim göstermiştir (Tuna, 2006: 39).

Türkiye’de ise, sanayileşme ve kentleşmenin geç başlamanın etkisiyle çevre hareketi olarak adlandırılacak girişimler, 1980’lerde ortaya çıkmaya başlamış ve 1980’lerden sonra ivme kazanmıştır. Bunda uluslararası alanda çevre koruma faaliyetlerin yaygınlık kazanması kadar Türkiye’nin iç dinamiklerinin de etkisi olmuştur. “1980’lerden sonra öncelikle aydın kesimin sahiplendiği ve önderlik ettiği çevre hareketleri; imza kampanyasına katılma, protesto, gösteri, çevre şenliği ve benzeri eylemlere katılma şekillerinde halkın desteğini kazanmıştır.” (Kalyoncu, 1993: 2) Bu durum kuşkusuz Türkiye’deki sivil toplum örgütlerinin gelişmelerinin de 1980’lerde başlamasıyla alakalıdır. Sivil toplum örgütlerinin gelişmesine paralel olarak çevre hareketleri de oluşmaya başlamıştır.

Türkiye’deki; Gökova Davası (1984), Zafer Park Davası (1986), Güvenpark Direnişi ve Çevre Duyarlılığı Grubu (1986), Park Otel Olayı (1988), Aliağa Davası (1989) ve Yatağan Direnişi (1993) sivil toplum örgütlerinin katkısıyla gerçekleşmiş çevre hareketlerine örnek olarak verilebilir.

Çevreci hareket, örgütlenme, amaç ve strateji bakımından değişiklik gösteren çeşitli faaliyetleri kapsayan geniş, dağınık ve homojen olmayan bir görünüme sahiptir. Örgütlenmelerin çoğu büyük kentlerde olmak üzere, ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde gerçekleştiği görülmektedir. Örgütlerin bir kısmının yalnızca çevrenin belli bir ögesini korumayı esas aldıkları, bir kısmının daha genel bir korumayı amaçladıkları, bazılarının sadece somut bir sorunun çözümü için oluşturuldukları, diğer bazılarının ise, çevreden öte amaçları olup bu amaçlarıyla bağlantılı olarak çevreyle de ilgilendikleri çevre hareketinin yapısı çerçevesinde gözlenen noktalardır (Turgut, 1998: 18-19). “salt çevreci” olarak adlandırılamayan, çevrebilim sorunlarının yanı sıra; değişik toplum sorunlarının çözümüyle de ilgilenen bu akımlar, türlü renklerin karışımından oluşan “gökkuşağı” (rainbow) tipi çevreci akımlardır. Türkiye’deki çevreci akımlar, siyasal partilerin yakın zamanlara değin, bu konulara ilgi göstermemiş olmalarından yararlanmışlardır (Keleş, 1992: 165).

1980 sonrasında Çevre Duyarlılığını Yayma Grubu, Yeşiller Dayanışma Grubu ve Radikallerin Oluşturduğu Yeşil Barış Çevre Derneği gibi kuruluşlar oluşturulmuş ancak bünyelerinde ateist, eşcinsel ve diğer bazı marjinal grupları barındıkları için toplumun temel değerlerine ters düşüp eleştiriler almış ve istikrarlı birer kurum oluşturamamışlardır (Görmez, 2003:140).

Türkiye’de çevrenin siyasallaştırılması konusundaki en verimli gelişme kuşkusuz, 1988 yılında bir Yeşiller Partisinin kurulmuş olmasıdır. Ancak kadrolaşma yetersizliklerinden dolayı çok etkin rol oynayamamıştır. Yeşiller Partisinin ve öteki çevreci akımların yararı, kimi siyasal partileri, Batı’da olduğu gibi, çevre sorunlarına eğilmeye yöneltmek olmuştur. Örneğin SHP, 1991’de, iktidara geldiği takdirde uygulamayı düşündüğü bir çevre izlencesi kabul edip yayımlamıştır. Ayrıca, 1988’de TBMM’de kurulan Çevre Araştırmaları Komisyonu’nun çalışmalarını da, siyasal güçlerin, toplumdaki gelişmeler karşısında bir şeyler yapmak zorunluluğunu duyumsamalarıyla açıklamak olanaklıdır. Komisyon, 3 yılı aşkın çalışmalarından sonra raporunu

yayımlamıştır.1991 yılında Çevre Bakanlığı'nın kurulması üzerinde olumlu etkisi olmuştur (Keleş, 1992:165). Yeşiller Partisi, diğer siyasal partilerden beklenen “siyasal devşirme” ve “toplumdaki farklı çıkarların birleşip bağdaştırılarak temsili” gibi bir misyonu üstlenmediği için bu örgütün bir parti olmaktan çok bir baskı grubu niteliği taşıdığı söylenebilir. Parti az sayıdaki yüksek kültürlü kimselerin merkezinde örgütlenmeye çalışması; üstelik ülke düzeyine tam olarak yayılamamış olması nedeniyle “kitle partisi” olamamıştır. Ancak Parti, etkinlikte olduğu dönem boyunca çevre bilincinin oluşturulması ve yayılmasından, doğrudan çevre eylemlerine kadar pek çok etkinliğe imzasını atmıştır (Akıncı, 1996:106).

Türkiye’de çevre koruma amacı ile 1980’li yıllardan itibaren kurulmaya başlayan birçok vakıf ve derneğin “özellikle son yıllarda çevre alanında, propaganda, proje gibi birtakım faaliyetleri görülmektedir. Zaman zaman toplantılar düzenleyerek, kitaplar yayınlamaya ve hatta uluslararası ilişkileri ile de bu faaliyetleri aktif bir biçimde sürdürmektedirler. Ayrıca yerel olarak kurulmuş birçok çevre koruma ve yeşillendirme dernekleri bulunmaktadır (Türkman, 2000:218). Türkiye’de kurulmuş olan birçok derneğin amaçları arasında doğal, tarihi ve kültürel çevrenin korunması, güzelleştirme ve geliştirilmesi amaçlarının bulunduğu görülmektedir. Dernekler, ilgili yörelerde yaşamakta olan halkın çevre kirliliği konularında duydukları kaygılarla bağlantılı olarak çevrelerini koruma ve güzelleştirme isteklerinin belirgin bir biçimi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca çevre koruma alanında faaliyette bulunan çevre duyarlılığın yayma grubu veya platform gibi girişimler de bulunmaktadır (Tanrıvermiş, Tanrıvermiş, 2002: 116). Tüm bu çevreci dernek ve grupların ortak amaçları hem halkın hem yetkililerin çevreye olan duyarlılığını arttırmak, bireyleri çevre koruma konusunda bilinçlendirmek, eğitmek ve böylelikle çevrenin korunmasına katkı sağlamaktır.

Türkiye’de çevre ile ilgili faaliyetlerde bulunan birçok gönüllü kuruluş vardır. Bunlardan belli başlıları şunlardır; Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Türkiye Çevre Vakfı

(TÇV), Tabiatı Koruma Derneği, Çevre Koruma ve Yeşillendirme Derneği, Türkiye Hava Kirlenmesiyle Savaş ve Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD), Greenpeace (Yeşil Barış), Çevre Sorunları Vakfı, Av ve Yaban Hayatını Koruma Geliştirme ve Tanıtma Vakfı, Bodrum Gönüllüleri Derneği, Çevre ve Kültür Derneklerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Çevre Koruma ve Ambalaj atıklarını Değerlendirme Vakfı, Deniz Temiz Derneği (TURMEPA), Doğa Tarihi Araştırmaları Derneği, Doğal Hayatı Koruma Derneği, Dünya Dostları Derneği, Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği, Ekolojik ve Çevre Dostları Derneği, Kalite Derneği, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği, S.O.S Akdeniz Derneği, Sualtı Araştırmaları Derneği, Türkiye Çevre Eğitim Vakfı, Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu, Türkiye Hayvanları Koruma Derneği, Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği, Türkiye Ormancılık Derneği, Doğa İle Barış, Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği, Türkiye Toprak İlimi Derneği, Türkiye Turing Otomobil Kurumu, Türkiye Ziraatçılar Derneği, Üniversiteli Kadınlar Derneği, Çelik Gülersoy Vakfı, Türkiye Bitki Koruma Derneği, Ege Çevre Sağlığı Derneği (Bakınız Ek)

Çevre konusunda uluslararası alanda faaliyet gösteren bağımsız tarafsız ve kâr amacı gütmeyen bazı kuruluşların Türkiye ofisleri de son dönemlerde açılmaya başlamıştır. “1990 yılından bu yana çalışmalar yürüten, 17 ülkedeki ofis ağına sahip REC Bölgesel Çevre Merkezi (REC), Türkiye Ülke Ofisini (REC Türkiye) Mayıs 2004’de Ankara’da açmıştır. Farklı finansal kaynaklar aracılığı ile çalışmalar yürütmekte olan REC Türkiye’nin genel amacı, Türkiye’nin çevre konusunda hukuki, kurumsal, teknik ve yatırım alanlarına yönelik kapasitesini güçlendirmek, böylelikle de AB çevre müktesebatının etkili bir şekilde uygulanması sürecini hızlandırmaktır. REC Türkiye, hükümetler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve diğer çevresel paydaşlar arasında işbirliğini destekleyerek ve bilgi paylaşımı ve çevresel karar alma süreçlerine halkın katılımını sağlayarak Türkiye’de çevre sorunlarının çözülmesinde etkin rol oynamaktadır.” (REC Türkiye, www.rec.org.tr/?module=rec&item=rec_pages, 02.01.2010)

Türkiye’de çevre koruma ve yöre halkını bilgilendirme amacı ile kurulan ve sayıları her geçen gün artmakta olan yukarı sayılan vakıf, dernek gibi hükümet dışı kuruluşların bazıları aktif ve etkin olarak çalışırken bazıları ise çevre koruma faaliyetlere yeterince iştirak etmedikleri gözlenmektedir.

Genel olarak bu gönüllü kuruluşların faaliyetleri, gelişmiş ülkelerin aksine büyük ölçüde “kitleleşememiş” veya genel olarak “elit bir grubun eylemleri” olma özelliğini aşarak toplumsallaşamamışlardır. Özellikle çevre sorunlarının ölçeği büyüdükçe, aralarında işbirliği yapmada başarılı olamadıkları ve genellikle bu kuruluşların yerel alanda bireysel çalışmayı tercih ettikleri gözlenmektedir. Bu kuruluşların yerel etkilerinin birleştirilmesi ve etkinliklerinin yükseltilmesi için, aralarında işbirliğine gitmeleri ve özellikle kamu ve özel kuruluşlar arasında çevre koruma politikalarının saptanması ve uygulanması yönünden işbirliği ve ortak eylem planlarının hazırlanması ve uygulanması gerekli görülmektedir (Tanrıvermiş, Tanrıvermiş, 2002: 115). Oysa gönüllü kuruluşların çoğu genellikle işbirliğine başvurmadan ve korumayı amaçladıkları alanlarla ilgili olarak önemli bir sonuca ulaşamayan faaliyette bulunmaktadır. Bu kuruluşların son yıllarda olduğu gibi, sadece sayısal olarak artış göstermeleri etkin şekilde çalışmalarını sağlayamaz. Gönüllü kuruluşların niteliksel açıdan gelişmeleri, toplum tabanına yayılıp kitleleşmeleri ve aralarında işbirliği yapmaları gerekmektedir. Yine bu kuruluşların siyasal ortamda daha aktif ve etkin rol alabilmeleri için, ülkenin çevre yönetimine entegre olmalarını sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır.

SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

En genel tanımı ile çevre; canlıların içinde bulundukları, yaşamlarını ve ilişkilerini sürdürdükleri biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır. Çevre politikası ise, çevreyi koruma ve çevre sorunlarını çözmeye yönelik sürdürülen çalışmaların tümü olarak tanımlanabilir. Çevre ve çevre koruma tüm insanlığı ilgilendiren evrensel bir konudur. Özellikle insanoğlunun doğaya olan müdahalesinin artması ve hızlı gelişen sanayileşme süreci çevre kirliliğini ve çevre sorunlarını arttırmıştır. Çevre kirliliğinin her geçen gün artarak insanlığın geleceğini tehdit edecek boyutlara ulaşması ve doğal kaynakların sınırsız olmadığına bilincine varılması, tüm dünyada çevreye olan ilginin artmasına sebep olmuştur. Çevre bilincinin artmasıyla ülkeler hem uluslararası alanda hem de ulusal alanda çevre ile ilgili çalışmalar ortaya koymaya başlamışlardır.

1970'li yıllar çevre koruma bilincinin oluşmaya başladığı ve çevre korunmasına yönelik önemli adımların atılmaya başladığı yıllar olmuştur. Bu tarihlerden itibaren çevre konusu ülkelerin gündemlerinde yer işgal etmeye devam etmiştir. Türkiye'de de 1980'li yıllardan itibaren çevre koruma fikri gelişmeye başlamış, bu yıllardan itibaren Türkiye hem bölgesel hem de uluslararası alanda birçok antlaşmaya taraf olmuş ve bunların ulusal alanda uygulanmasını sağlamak amacıyla önemli düzenlemeler yapmıştır. Türkiye, Rio Zirvesi'nde sürdürülebilir kalkınma konusunda vermiş olduğu taahhütleri ulusal politikalara entegre etmek amacıyla, 1996 yılında Ulusal Gündem 21'i hazırlamıştır. Ancak, hazırlandığından bu yana geçen süre içinde, Ulusal Gündem 21 çok fazla uygulama alanı bulamamış ve kâğıt üzerinde kalmıştır. Yasal açıdan hiçbir bağlayıcılığı olmayan Ulusal Gündem 21'in uygulamaya aktarılması ve en verimli şekilde uygulanabilmesi için yasal bir bağlayıcılık kazanması gereklidir. Yine 1996 yılında Türkiye CITES sözleşmesi olarak da bilinen Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan Ve Bitki Türlerinin Uluslararası

Ticaretine İlişkin Sözleşme'yi imzalamıştır. Türkiye uluslararası alandaki bu sözleşmeye imza attıktan sonra ulusal alanda da bazı düzenlemeler yapmış, Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan Ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşmenin Uygulanmasına Dair Yönetmeliği 2001 yılında çıkarmıştır. Türkiye gerek bu yönetmeliği çıkararak gerekse CITES Sözleşmesini onaylayarak nesli tehlikede olan bitki ve hayvanların korunması ve gelecek nesillere aktarımının sağlanması açısından önemli adımlar atmıştır. Türkiye yine uluslararası alanda imza attığı Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin ulusal düzeyde uygulanmasını sağlamak ve biyolojik çeşitliliğini korumak amacıyla 1998 yılında Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı'nı (UBSEP) hazırlamıştır. Biyolojik çeşitlilik bakımından Avrupa ve Ortadoğu'nun en zengin ülkelerinden biri olan Türkiye'nin hem ülkedeki biyolojik çeşitliliği koruması açısından hem de Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nde bulunduğu taahhütlerini yerine getirmesi açısından UBSEP Türkiye için önemli bir gelişmedir.

Topraklarının büyük bir bölümünde çölleşme ve erozyon riski bulunan Türkiye uluslararası alanda imzaladığı BM Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi'nin ülke politikalarına entegre amacıyla 2005 yılında Ulusal Eylem Programını hazırlayarak yürürlüğe koymuştur. Çevre konusunun uluslararası boyutu göz önüne alındığında tüm bunlar önemli birer gelişmedir ancak, imza atılan bu anlaşmaların uygulanması aşamasında Türkiye'nin üzerine düşen tüm yükümlülükleri yerine getirdiğini söylemek pek mümkün değildir. Bu durumun en önemli nedeni Türkiye'de çevre yönetiminin kurumsal, mali ve teknik yönlerden eksikliklerinin olmasıdır. Ayrıca çevre koruma ile ilgili uluslararası alanda gerçekleştirilen faaliyetler OECD ülkeleri ve Birleşmiş Milletlere üye devletler tarafından gerçekleştirilmektedir. Kalkınmasını tamamlamış Batılı ülkelerin çevre koruma konusunda daha etkin çalışmalar sürdürdükleri ve imza attıkları anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmede daha başarı olduklarını söylemek kısacası Türkiye ile bu ülkeler arasında kıyaslama yapmak doğru olmayacaktır. Sanayileşmesini tamamlamış gelişmiş ülkeler kalkınma sürecine daha önce

başlamış ve çevresel kaynakları daha çok tahrip etmişlerdir. Bu yüzden kalkınma süreçlerini tamamlamış Batılı ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere çevre dostu teknoloji transferleri ya da mali kaynak aktarımı ile yardımcı olmaları gerekmektedir.

Uluslararası alanda bu gelişmeler yaşanırken ulusal alanda da çevreyle ilgili birçok düzenleme yapılmıştır. 1982 Anayasası çevre konusunda doğrudan düzenlemeler yapmış ve çevre politikalarının temel ilkelerini belirlemiştir. Çevre korunmasına yönelik açık bir hüküm içeren 56. madde: “Herkes sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.” demektedir. Çevreyi geliştirmek çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların görevidir. Bu maddeyle devlete çevre konusunda yeni görevler verilmiştir. 1983 yılında çıkarılan Çevre Kanununa göre, bütün vatandaşların ortak varlığı olarak kabul edilen çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve doğal kaynakların korunması üzerinde durulmuştur.

Kalkınma Planlarında çevre politikalarının oluşturulmasına yönelik çalışmalar III. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlamış, (çevre konusu ilk kez ayrı bir bölüm olarak planda yer almış) VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile de çerçevesi çizilmiştir. Kalkınma planlarının, IV. Plandan itibaren çevre sorunlarının oluşmadan gerekli tedbirlerin alınması gerektiğinin altı çizilmiş ve önleyici politikalar ilke olarak benimsenmiştir. VI., VII. ve VIII. Planlarda sürdürülebilir kalkınma politikalarının izleneceği belirtilmiştir. VIII. Planda da diğer planlarda olan benzer düzenlemeler yer almıştır. Planlarda önceleri sadece oluşan kirliliği giderici politikalar benimsenirken, daha sonraları önleyici ve sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun politikaların benimsendiği görülmektedir. Planlarında genel olarak çevre ile ilgili sorunlar doğru tespit edilmiş, çözüm için öneriler belirlenmiş ancak planlarla benimsenen politikaların hayata geçirilmesi için uygulamada önemli sayılabilecek herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

1980-2006 yılları arasındaki Hükümet Programları incelendiğinde ise, 1990'lı yıllarla beraber atıkların değerlendirilmesi, önleyici politikaların benimsenmesinin gerekli olduğu ve çevre eğitimi konuları üzerinde durulmuştur. 1995 yılında kurulan 51. Hükümet programında Çevre Kanunun yenilenmesi ihtiyacından bahsedilmiştir. 1990'lı yılların sonuna doğru çevre ve ekonomik gelişme arasındaki dengenin sağlanması gerektiği vurgulanmış, çevre politikalarının tüm ekonomik ve sosyal politikalarla koordinasyon halinde yürütüleceğinden bahsedilmiştir. Ayrıca çevre ile ilgili tüm kamu kurumları ve gönüllü kuruluşlar arasında koordinasyon sağlanmasının önemi belirtilmiştir. 2000'li yılların başında ise, süregelen bir kalkınma politikası uygulanması gerekliliğinden ve temiz enerji politikalarından bahsedilmiştir.

DPT tarafından çevre konusunda yetkili kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, çevre politikalarındaki önceliklerin belirlenmesi, ekonomik ve sosyal politikalar belirlenirken çevre politikalarıyla koordinasyonun sağlanması gibi amaçlarla "Ulusal Çevre Eylem Planı" hazırlanmıştır. UÇEP'in hazırlanıp uygulamaya geçirilmesi, Türkiye'nin çevre politikalarında yaşanan önemli gelişmelerden biridir. Ancak 2000 yılında tamamlanan, yasal olarak herhangi bir bağlayıcılık taşımayan UÇEP ile ilgili belirlenen hedeflere ulaşıldığını söylemek pek mümkün değildir. UÇEP'in beklenen şekilde uygulanabilmesi için yasal bir bağlayıcılık kazanması ve güncelleştirilmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma politikasının uygulanmasında en önemli çevre yönetim araçlarından biri olan ÇED'in kanuni dayanağını 1983 yılında yayımlanarak yürürlüğe giren Çevre Kanunu oluşturmaktadır. Kanun 10. maddesi ile ÇED ile ilgili genel bir düzenleme yapmış, gerçekleştirecekleri faaliyet sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmelerin ÇED Raporu hazırlamasını öngörmüştür. Ancak ÇED Yönetmeliği Çevre Kanunu'ndan tam on yıl sonra ilk kez 07.02.1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu on yıllık gecikme çevre açısından kuşkusuz birçok olumsuzluğun yaşanmasına neden olmuştur. Kalkınma politikalarının çevreye

vereceği zararı en aza indirmeye sağlayacağı katkı nedeniyle ÇED Yönetmeliğinin etkin olarak uygulanması gereklidir.

Türkiye’de var olan çevre sorunlarının büyük bir çoğunluğu hukuki eksikliklerden değil, var olan hükümlerin uygulanmamasından kaynaklanmaktadır. Bu duruma verilebilecek en iyi örneklerden birisi Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’dur. Kanunda birçok yasak belirlenmiş ve yasaklara aykırı hareket edenler için ağır para cezaları ve hürriyeti bağlayıcı cezalar öngörülmüştür. Ancak denetim eksikliğinden ötürü kanun gereği şekilde uygulanmamaktadır. Eksik olan denetim mekanizmaları artırılmalı ayrıca merkezi idare yanında, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları da üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeli ve konuyla ilgili olarak işbirliğinde içinde olmalıdırlar. Yatırımcı kuruluşların çevre koruma konusunda daha duyarlı olmaları için Çevre ve Orman Bakanlığı, kamu kurumları ve özel çevreci kuruluşlar üzerlerini düşen görevleri yerine getirmelidirler.

Mevcut mevzuat incelendiğinde, bazı aksaklık, uyumsuzluk ve tekrarlar görülmektedir. Bu durum, çevre mevzuatının hayata geçirilmesini zorlaştırmakta, uygulamada birtakım aksaklıklara sebep olmaktadır. Ayrıca çevre mevzuatının çok sık değişikliğe uğradığı, istikrarlı bir yapısının olmadığı dikkat çekmekte, bu sorun da Türkiye’nin çevre politikaları üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Çevre mevzuatıyla ilgili bir diğer sorun da ilgili mevzuatın çok dağınık olmasıdır. Konuyla ilgili çok fazla sayıda kanun ve yönetmelik çıkartılmıştır. Mevzuatın ayıklanması ve yasalarda yer alan hükümlerin eksiksiz uygulanması gereklidir.

Çevre sorunlarının en önemli sebeplerinden biri olan düzensiz ve çarpık kentleşmenin önlenmesi için planlamaya gereken önem verilmeli, planlı bir kentleşme politikası uygulanmalıdır. Türkiye’de genellikle planlama faaliyeti kentleşme sürecinin gerisinden gelmektedir. Oysa önce imar uygulamaları ve problemleri göz önüne alınarak önce planlama yapılmalı yani planlama kentleşmenin önünde olmalıdır. Ülkedeki tüm planlar arasında (imar planları,

kent planları, metropoliten alan planları, çevre düzeni planları, bölge planları ve kalkınma planları) tutarlılık tam olarak sağlanmalı ve planlama bir bütün olarak düşünülmelidir. Oysa Türkiye’de planlamayla ilgili olarak en büyük aksaklıklardan biri de planlamanın bir bütün olarak düşünülmemesidir. Çevre ile ilgili planlama faaliyetleri gerçekleştirilirken sanayi alanları, altyapı, ulaşım gibi birçok konu göz önünde bulundurularak ve sosyo-ekonomik planlarla koordinasyon sağlanarak uygulamaya dönük planlar yapılmalıdır. Ekonomik ve sosyal planlar ile hazırlanacak olan çevre planları birbirleri ile eşgüdüm halinde hazırlanmalıdır. Çevre sorunlarının doğru tespiti, bu sorunların en aza indirilmeleri için etkili önlemlerin belirlenmesi kısacası iyi bir çevre politikası oluşturulması ve yürütülmesi için, çevre planlamasına daha çok önem verilmesi gerekmektedir. Birbirleriyle tutarlı, halkın beklentilerini göz önüne alarak ve halk katılımına olanak vererek hazırlanan planların uygulamada başarı şansının artacağı unutulmamalıdır.

Düzenli ve sağlıklı bir çevrenin en önemli koşullarından biri olan planlı kentleşmenin sağlanabilmesi için sanayileşmenin de planlı, düzenli ve dengeli bir şekilde sürdürülmesi gereklidir. Sanayileşme ve kentleşme arasındaki ilişkileri düzenlemede önemli bir uygulama olan organize sanayi bölgeleri, sanayileşmenin kentleşme ve çevre üzerindeki etkilerini kontrol altında tutmaya ve azaltmaya yardımcı olmaktadır. Türkiye’de hemen hemen her ilde organize sanayi bölgesi mevcuttur. Ancak organize sanayi bölgelerinin tümünde tam donanımlı arıtma tesislerinin kurulması aşaması henüz tamamlanmamıştır. Çevre kirliliğiyle mücadele için arıtma tesisi olmayan organize sanayi bölgelerinde arıtma tesislerinin kurulması çalışmalarına hız verilmeli ve en kısa sürede bu tesislerin faaliyete geçirilmesi gerekmektedir.

Çevre Kanunu, Kıyı Kanunu, Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Turizm Teşvik Kanununa göre planlar yapılmakta bunların dışındaki alanların planlanması ise İmar Kanunu hükümlerine göre gerçekleştirilmektedir. Planlamanın parçalanmasına neden olan bu durum

kanunlarla görevli kılınmış kurum ve kuruluşlar arasında yetki karmaşasına da neden olmaktadır. Bu yetki karmaşalarının en kısa sürede giderilmesi için gereken düzenlemeler yapılmalıdır. Özellikle çevre ve imar planlama faaliyetleri birbirleriyle iç içe olan ve birlikte ele alınması gereken konulardır. Ama İmar Kanununda amaç, yapılaşmanın düzenlenmesi olarak belirlenmiş, çevre değerleri göz önüne alınmamış, çevre ve ekolojik unsurlar imar sistemi içerisinde yer almamıştır. Oysa düzenli ve sağlıklı bir kentleşme politikası, etkili bir imar ve yapılaşma sistemi oluşturulması için İmar Kanunu'nda yapıların düzenlenmesi konularının yanında yapıların çevreyle olan uyumu gibi çevre değerlerini içeren konulara da yer verilmesi daha doğru olacaktır.

Türkiye'nin enerji politikaları ve bu alanda karşılaşılan sorunlar, çevre politikaları içinde önemli bir yere sahiptir. Enerji politikalarının genellikle diğer ülkelere bağımlı olarak yönlendirilmesi, Enerji Bakanlığı, Başbakanlık, BOTAŞ, DSİ ve DPT'in birbirleriyle koordinasyon halinde olmadan enerji politikalarıyla ilgili planlama yapmaları, elektrik üretim, dağıtım ve iletim sistemindeki kayıp ve kaçak sorunları enerji politikalarında istenilen başarının sağlanamamasının nedenlerinden birkaçıdır. Enerji politikalarının yanlış sürdürülmesinden kaynaklanan enerji açığının son yıllarda nükleer enerji ile çözümlenmeye çalışılması, doğal çevrenin tahribine ve çevre sorunlarının artmasına neden olacaktır. Nükleer santral projeleri yıllarca yenilenebilir enerji kaynaklarıyla ilgili projelerin önünü tıkamıştır. Nükleer enerji gibi çevreye ve insan sağlığına zararlı bir enerji çeşidine başvurulmadan önce, risk barındırmayan rüzgâr, güneş, jeotermal ve su kaynakları gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına öncelik verilmelidir. Türkiye özellikle rüzgâr enerjisi bakımından oldukça verimli bir konuma sahiptir. Nükleer santrallerin yaratacağı geri dönüşü ve iyileştirilmesi mümkün olmayan çevre sorunlarıyla karşılaşmadan önce, yenilenebilir enerji kaynaklarında sahip olunun zenginlik ve çeşitlilik değerlendirilmeli, enerji ihtiyacını karşılamak için alternatif enerji politikalarına yer verilmelidir. Alternatif enerji kaynaklarıyla ilgili kanun ve ulusal enerji strateji planı hazırlanması da enerji politikalarına ve dolayısıyla çevre politikalarına olumlu katkı sağlayacaktır.

Çevre sorunlarına neden olan en önemli konulardan biri de konut problemleri ve imar aflarıdır. Genellikle kentleşme politikaları içinde ele alınan yeterli ve yaşanabilir konut ihtiyacının karşılanamaması durumu konut ihtiyacının gecekondulaşma gibi düzensiz ve çarpık yollarla karşılanması sonucunu doğurmakta ve dolayısıyla çevre sorunlarına yol açmaktadır. Özellikle gecekondu alanlarındaki mevcut altyapı sorunları çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta ve çevre kirliliğine neden olmaktadır. Türkiye geçmişinde birçok imar affına sahne olmuştur. Kaçak yapılaşmanın kayıt altına alınması adı altında politikacıların oy kaygısı nedeniyle başvurdukları imar aflarının özellikle seçim öncesine rastlayan dönemlerde neredeyse Türkiye'nin çevre ve konut politikası haline geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Gerek kentleşme gerekse çevre politikalarını olumsuz yönde etkileyen imar afları konut sorununu çözmeye yardımcı olmak bir yana, vatandaşlar üzerinde (istemeden de olsa) gecekondulaşmaya karşı teşvik edici etkiler yaratmıştır. Halkın konut talepleri karşılayacak düzenlemelere ve konut sorunlarının çözümü politikalarına hız verilmelidir. Bunun için devletin dar gelirli için ucuz konut üretimi konusunda yönlendirici olması gereklidir. Kooperatifçilik konusunda geçmişte yaşanan deneyimlerde çok başarılı sonuçlar elde edilememiştir. İnşaat sektörünün düzenlenerek yasal zemine oturtulması, konut için kredi sağlayan kuruluşların bu kredileri verimli kullandırmaları ve devletin bu sistemi yakından denetlemesi konut sorunun çözümünde etkili olacaktır. Mevcut konutlardaki var olan sorunların çözülmesi özellikle gecekondu alanlarının çevreye olan olumsuz etkilerinin giderilmesi için kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasına ağırlık verilmelidir. Ancak geçmişteki uygulamalarda olduğu gibi kentsel dönüşüm sadece yapıların fiziki dönüşümü şeklinde algılanmamalı, dönüşümün toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutları da göz önüne alınmalı doğal, tarihi ve kültürel miras korunmalıdır. Konut sorunlarının çözümünde sağlanan başarının çevre sorunlarının azaltılmasına yapacağı katkı unutulmamalıdır.

Türkiye'de genel olarak kirlilik ortaya çıktıktan sonra bu kirliliğin giderilmesine yönelik mali kaynaklar ayrılmış olup, çevre sorunlarını

önlemeye yönelik bütüncül politikalara çok fazla kaynak ayrılmamaktadır. Bu durum Türkiye’de çevre ile ilgili sorun ortaya çıktıktan sonra o sorunu gidermeye yönelik onarıcı politikaların benimsemenin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Oysa çevre kirliliği ortaya çıktıktan sonra onu giderme, eski haline getirmeye çalışma sanıldığında maliyetlidir. Kirlilik oluşmadan, kirliliği engellemeyi hedefleyen önleyici politikalar çevre koruma açısından hem daha başarılı hem de daha düşük maliyetlidir. Çevre amaçlı oluşturulan fonların amaçları doğrultusunda ve etkin olarak kullanıldıklarını söylemek pek mümkün değildir. Çevre politikaların hayata geçirilmesi için ayrılan finansmanların doğru şekilde kullanılmaları gereklidir. Son yıllarda çevre politikalarında kirliliği gidermeye yönelik düzenleme ve uygulamaların yanında ileriye dönük önleyici politikalara da yer verilmeye başlanmıştır. Bu durum kuşkusuz çevrenin korunması açısından son derece önemli bir gelişmedir. Genel olarak Türkiye’de araştırmalar yapıp, bilimsel verilere ulaşılmadan düzenlemeler yapılmakta ve politikalar oluşturulmaktadır. Oysa ülkenin doğal kaynak haritaları çıkarılıp, yatırımların buna göre yapılması gerekmektedir.

Türkiye’de çevre ile ilgili konularda sorumlu kurum ve kuruluşlar arasında yetki, görev ve sorumluluk karmaşası vardır. Aynı konuda birden fazla sayıda kuruluşun yetkili olması, bu kuruluşlar arasında yetki çatışmalarına neden olmaktadır. Bu durum kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyon sağlanmasını da olumsuz yönde etkilemekte, çevre koruma çalışmalarında başarı sağlanmasını güçleştirmekte ve çevre politikaları üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Özellikle Çevre ve Orman Bakanlığı ile Turizm Bakanlığı arasında yetki çatışması yaşanmaktadır. Turizm bölgesi olan bir alanın Milli Park ilan edilmesi, ya da tam tersi durumlarda bu alanlarda iki bakanlık arasında yetki karmaşaları ve sorunlar oluşmaktadır. Ülkede genellikle Özel Çevre Koruma Bölgelerinin bitiminde turizm alanları başlamaktadır. Bu noktada Özel Çevre Koruma Bölgelerinin sınırlarının doğru tespit edilmesi önem taşımaktadır. Turizm Teşvik Kanunu ile Turizm Bakanlığı’nın planlama konusunda yetkili kurum olarak belirlenmesi, planların

yerel halkın ihtiyaçlarının ve çevre değerlerinin gözetilmeden sadece turizmi teşvik edici düzenlemelere göre yapılması sonucunu doğurmaktadır. Bu durum ise, turizmin geliştirilmesi için doğanın tahrip edilmesi anlamına gelmektedir. Oysa ülkenin doğal kaynakları tahrip edilmeden turizmin geliştirilmesi amaçlanmalıdır. Kültürel ve doğal güzellikleri tahrip edilmiş ve kirlenmiş bir çevrenin turizm açısından da cazip bir yer olmayacağı unutulmamalıdır. Ayrıca bu alanlarda sorumlu kurumlar arasındaki yetki karmaşasını önlemek için, kanun, tüzük ve yönetmeliklerde kuruluşların görev ve yetki paylaşımları açık ve net olarak belirlenmeli, çatışmalar çözümlenmeli ve karışıklıklar giderilmelidir. Konuyla ilgili tüm kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyon sağlanmalıdır.

Merkezi yönetim ve yerel yönetimler uyum içerisinde çalışmalıdır. Çevre Kanunu ve çevre ile ilgili diğer kanunlar ile denetim yapma ve yaptırım konusunda Belediyeler ve Mülki İdarelere önemli yetkiler verilmesine rağmen, gerekli teknik mali ve nitelikli personel eksiklikleri yerel yönetimlerin görevlerini etkili bir şekilde yerine getirmelerini zorlaştırmaktadır. Yerel yönetimlerin eksikliklerinin tamamlanması ve güçlendirilmeleri gereklidir. Son yerel yönetim kanunlarıyla (5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu) çevre faaliyetlerine yer verilmiştir. Yerel yönetimlerin çevre faaliyetlerinin ayrı bir başlık halinde kanunlarda yer alması için düzenlenmeler yapıp, böylece çevre konusuna daha çok dikkat çekilmesi mümkündür.

Çevre kirliliği ve çevre koruma, toplumun her kesimini ilgilendiren önemli konulardır. Bu nedenle çevrenin korunması fikri topluma aşılmalı, çevre yönetiminde halk katılımının sağlanmasına önem verilmeli ve bu yöndeki çalışmalar arttırılmalıdır. Bu konu özellikle son yıllarda hükümet dışı örgütler ve gönüllü kuruluşlar aracılığı ile yerel düzeyde önem kazanmaya başlamıştır. Bu durumun arttırılması ve sürekliliğinin sağlanması için sivil toplum örgütleri desteklenmelidir. Toplumun tüm kesimlerini çevre konusunda bilgilendirme ve çevre bilincine sahip, duyarlı bireyler yetiştirmek amacını

taşıyan çevre eğitimi konusuna daha fazla önem verilmesi gerekmektedir. Çevre eğitiminin iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılması için Çevre ve Orman Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı ve sivil toplum kuruluşları koordinasyon halinde çalışmalı, çevre eğitimi ve çevre bilincinin geliştirilmesi, ulusal bir politika haline getirilmelidir. Mevcut eğitimdeki öğretim programları incelenmeli, verimli olup olmadıkları tespit edilerek gerekli güncelleştirmeler yapılmalıdır.

Her düzeydeki eğitim kurumlarında çevre konusuna gereken önem verilmelidir. Eğitim sistemi içerisinde çevre dersleri yer almakta ancak bu çevre eğitimi için yeterli olmamaktadır. Ancak son yıllarda çevre eğitimi konusunda önemli birtakım çalışmalar başlatılmıştır. “1999 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı çevre eğitimi konusunda işbirliğini amaçlayan bir protokol imzalanmış ve Uygulamalı Çevre Eğitim Projesi hayata geçirilmiştir (ŞEYDA, 2008: 48). Proje kapsamında çevre bilincinin geliştirilmesi, çevre kirliliğın önlenmesi, olumlu tüketim alışkanlıkları, atıkların geri kazanımı gibi konularda öğrencilere eğitim verilmektedir. Okullarda çevre eğitimi ile ilgili projelere daha çok yer verilmelidir. Tarihi, doğal ve kültürel çevrenin korunması, doğal kaynakların tahrip edilmeden kullanılması amacını taşıyan çevre eğitiminde teorik eğitimden çok, çocukların aktif katılımına olanak sağlayacak pratik eğitime yer verilmeli, çevre sorunlarının yarattığı tehlikeler de anlaşılır bir biçimde vurgulanmalıdır. “Ayrıca öğrencilerin yanı sıra öğretmenlere de çevre bilgilerini geliştirmeleri için eğitim verilmesi gereklidir. Okullarda verilen çevre eğitimi sadece ilköğretimlerde verilen çevre dersiyle sınırlı kalmamalıdır. Çevre eğitimi okul öncesi (anaokulu, kreş), ve yüksek öğretimlerde de verilmelidir. Okul öncesi ve ilköğretim çağındaki çocuklarda çevre bilincinin geliştirilmesi amacıyla uygulamalı çevre eğitimine ağırlık verilmesi için 14.10.1999 tarihinde Çevre ve Orman Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında “Çevre Eğitimi Konularında Yapılacak Çalışmalara İlişkin İşbirliği Protokolü” imzalanarak yürürlüğe konulmuştur” (www.cedgm.gov.tr/dosya/cevreatlasi/cevreegitimi.pdf, 07.01.2010). Çevre ve Orman Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı’nın koordinasyon halinde

yürüttüğü çalışmalar çevre eğitimi konusundaki en önemli gelişmelerden biridir. Ayrıca düzenli aralıklarla okullar arasında ödüllü yarışmalar düzenlenmesi gibi faaliyetler, çocukların çevreye olan ilgilerinin ve bilgilerinin geliştirilmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

Çevre ile ilgili kurum ve kuruluşlarında çalışan en üst düzeyden en alt kademeye kadar tüm personele çevre konusunda bilgilerinin artırılması için gerekli eğitim verilmelidir. Çevre konusunda öğretmen, uzman ve yönetici yetiştirmeye yönelik eğitime önem verilmelidir. Çevre eğitimi verecek öğretmenlere yönelik eğitim programları oluşturulmalı, buna uygun doküman, seminer vb. çalışmalar düzenlenmelidir. Sadece öğrencilerin ve öğretmenlerin değil, toplumun her kesiminin bu konuda bilgilendirilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalı, bu konuda eğitim programları geliştirilmelidir (www.cedgm.gov.tr/dosya/cevreatlasi/cevreegitimi.pdf, 07.01.2010). Ulusal ve uluslararası alanda sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına katkıda bulunmanın, tüm insanların ödevi olduğu düşüncesi topluma aşılmalı, insanlar çevre konusunda bilgilendirilmelidir. Çevre eğitimi için kitle iletişim araçlarından daha çok yararlanılmalı, medya ile işbirliği halinde birtakım politikalar belirlenerek TV ve radyo programları ile halka ulaşılarak çevre bilgisinin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Çevre ile ilgili bilgilendirici ve belgesel türünde programların yanı sıra açık oturum vb. gibi programlarda da çevre konusuna yer verilmelidir. Ayrıca çevre dostu malların üretimi ve tüketimi konusunda insanların bilgilendirilmeleri konusunda da yazılı ve görsel medyadan daha çok yararlanılmalıdır.

SONUÇ

Çevre kirliliğinin her geçen gün artarak insanlığın geleceğini tehdit edecek boyutlara ulaşması ve doğal kaynakların sınırsız olmadığına bilincine varılması, tüm dünyada çevreye olan ilginin artmasına sebep olmuştur. Dünyada 1970'li yıllarda oluşmaya başlayan çevre bilinci ve çevre koruma fikri Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren gelişmeye başlamıştır. Türkiye'de 1982 Anayasa'sının 56. maddesinde çevre hakkına açıkça yer verilmiş, her insanın sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu madde ile üçüncü kuşak insan haklarından olan çevre hakkı Anayasa güvencesine alınmıştır. Başta 1983 yılında çıkarılan Çevre Kanunu olmak üzere çevre ile ilgili Kanunlar, Yönetmelikler, Kalkınma Planları, Özel İhtisas Komisyon Raporları, Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı, Biyolojik Çeşitlilik Ulusal Stratejisi ve Eylem Planı, Çölleşme Ulusal Eylem Programı, ulusal alanda uygulanan çevre politikasının en önemli noktalarını oluşturmaktadırlar.

1980-2006 yılları arasında Türkiye, ulusal alanda olduğu gibi uluslararası alanda da çevrenin korunmasına yönelik önemli adımlar atmış, bölgesel ve uluslararası alanda birçok antlaşmaya taraf olmuştur. Çevre konusunun uluslararası boyutu göz önüne alındığında tüm bunlar önemli gelişmelerdir ancak, imza atılan bu anlaşmaların uygulanması aşamasında Türkiye'nin üzerine düşen tüm yükümlülükleri yerine getirdiğini söylemek pek mümkün değildir. Bu durumun en önemli nedeni Türkiye'de çevre yönetiminin kurumsal, mali ve teknik yönlerden eksikliklerinin olmasıdır.

Türkiye'deki çevre sorunlarının önemli kısmını kalkınma kaynaklı çevre sorunları oluşturmaktadır. Türkiye geliştirmekte olan bir ülke olduğundan uzun bir süre kısa zamanda kalkınmanın gerçekleştirilmesi ana hedef olmuş, tüm politikalar buna göre şekillenmiş, çevre politikalarında da çevrenin kalkınma çabalarına engel olmadan korunması yaklaşımı benimsenmiş, yani çevre değerlerinin korunmasına yeteri kadar önem gösterilmemiştir. Bu anlayış da

çevrenin tahribine sebep olmuştur. Çünkü çevre ve ekonomik kalkınma konuları birbirinden bağımsız, hatta birbirleriyle çelişen kavramlar olarak değerlendirilmiştir. Ancak son yıllarda bu anlayış değişmeye başlamış ve özellikle sürdürülebilir kalkınma anlayışının daha etkin uygulanabilmesi için birtakım düzenlemeler yapılmıştır. 2006 yılında yürürlüğe giren 5491 sayılı yeni Çevre Kanunu da bu konuya yer vermiş, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir çevre tanımları kanunda yer bulmuştur. 2872 sayılı eski Çevre Kanunu'nda sürdürülebilir kalkınma kavramından bahsedilmiş ancak uygulamada hep kalkınma tercih edilmiş, ekonomik gelişme ve kalkınma için çevrenin feda edilmiştir. 5491 sayılı yeni kanunda sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımının yapılmasının yanında, arazi ve kaynak kullanım süreçlerinde sürdürülebilir kalkınmanın gözetileceğinin altı çizilmiştir. Sadece kirlilik boyutuna önem veren, yeterli çevre koruma düzenlemelerini içermeyen 2872 sayılı Kanun'un aksine 5491 sayılı yeni Kanun'da çevrenin korunması için birçok yeni düzenlemeye yer verilmiş, ÇED daha geniş yer almış, özellikle atıklar konusunda adli ve idari cezalar arttırılmıştır. Yine yeni kanunda genel olarak çevre korumada temel değerlerini yansıtan ve uluslararası sözleşmeler ile uyum sağlayan birçok olumlu hüküm getirilmiştir.

1980-2006 yılları arasında Türkiye'de çevre politikaları belirlenirken çevre ile ilgili sorunlar doğru tespit edilmiş ve çözüm için öneriler belirlenmiştir. Hazırlanan düzenlemelerden Türkiye'de çevre politikalarıyla ilgili olumlu bir değişimin yaşandığı görülmektedir. Çevre politikalarında yaşanan bu dönüşüm, sadece çevre politikalarının belirlenmesi ve oluşturulması aşamasında gerçekleşmiştir. Ancak politika belirlemede sağlanan bu başarının politikaların hayata geçirilmesi aşamasında da yaşandığını söylemek pek mümkün değildir. Türkiye'de var olan çevre sorunlarının büyük bir çoğunluğu hukuki eksiklilerden değil, var olan hükümlerin gerektiği şekilde uygulanmamasından kaynaklanmaktadır. Çevre politikalarının başarılı bir şekilde yürütülebilmesi için alınan kararların ve hazırlanan düzenlemelerin uygulamaya eksiksiz olarak aktarılması gereklidir.

KAYNAKÇA

AKINCI, Müslim; **Oluşum Sürecinde Türk Çevre Hukuku**, Kocaeli, Kocaeli Kitap Kulübü Yayınları, 1996.

Akdeniz’de Özel Çevre Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğe İlişkin Protokol, www.cevre.org.tr/Tcm/Sozlesmeler/Akdeniz%20ozel%20koruma.htm, (Erişim Tarihi: 25.11.2009).

ALGAN, Nesrin, DÜNDAR, Ayşe; **Türkiye’nin Çevre Konusunda Verdiği Sözler**, Ankara, Türkiye Çevre Bilimler Akademisi Raporları, 2005.

ATBAŞOĞLU, Ferruh; “Ormanlarla İlgili Anayasa Değişikliği”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Mayıs 2003.

ATBAŞOĞLU, Ferruh; “2/B’de Karanlık Yol”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 19 Şubat 2009.

Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, http://www.avrupakonsevi.org.tr/antlasma/aas_121.htm, (Erişim Tarihi: 02.01.2009).

Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern), www.milliparklar.gov.tr/hukuk/sozlesme/sozlesme.htm#bern, (Erişim Tarihi: 12.12.2009).

Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi, <http://www.ockkb.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=118>, (Erişim Tarihi: 9.1.2010).

Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, www.milliparklar.gov.tr/hukuk/sozlesme/sozlesme.htm#biolog, (Erişim Tarihi: 30.12.2009).

“Birleşmiş Milletler Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi Toplantısı”, **Çevre ve İnsan**, sayı 75, Nisan, 2008. s.4-6

CERAN, Yusuf; “Ulubat Gölü Sulak Alan Yönetim Planı”, **Çevre ve İnsan**, sayı 74, Mart, 2008. s.45-51.

ÇAKITER, Pınar Tuğba, RAHİMBAYEVA, Rabia, ÖZDEMİR, Ayşe; Avrupa Birliği Kriterlerinde Bütünleşik Çevre, Haziran 2004 Kent Konseyi Sunuşu, www.deu.edu.tr/gundem21/sunu.ppt, 18.01.2010).

Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, www.cedgm.gov.tr/mevzuat/yonetmelik/cedyonetmeliği.htm, (Erişim Tarihi: 19.10.2009).

Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/27791.html>, (Erişim Tarihi: 10.1.2010).

Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği, <http://www.kentli.org/yasa/18757y.htm>, (Erişim Tarihi: 18.10.2009).

Çevre Ve Sürdürülebilir Kalkınma Tematik Paneli Raporu, Ankara, 2003, www.tubitak.gov.tr, (Erişim Tarihi: 03.01.2010).

Çıkarılmasında Yarar Görülen Yasal Düzenlemeler, http://www.abgs.gov.tr/files/Mukteseabat_Uyum_Programi/27_Cevre.pdf, (Erişim Tarihi: 24.02.2010).

DOĞAN, Musa; “2008 Ortaöğretim Biyoloji Ders Programına Çevre Konularının Entegrasyonu”, **Çevre ve İnsan**, sayı 72, Ocak, 2008. s.25-31.

DPT Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, (Erişim Tarihi: 20.10.2009).

DPT Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, (Erişim Tarihi: 20.10.2009).

DPT Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, (Erişim Tarihi: 20.10.2009).

DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Programı, Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyon Raporu, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, (Erişim Tarihi: 23.10.2009).

DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, (Erişim Tarihi: 23.10.2009).

DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyon Raporu, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, (Erişim Tarihi: 23.10.2009).

DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, İçme Suyu, Kanalizasyon, Arıtma Sistemleri, Katı Atık Denetimi Özel İhtisas Komisyon Raporu <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, (Erişim Tarihi: 23.10.2009).

DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Konut Özel İhtisas Komisyon Raporu' <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, (Erişim Tarihi: 23.10.2009).

DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Su Havzaları Kullanımı Ve Yönetimi Özel İhtisas Komisyon Raporu, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, (Erişim Tarihi: 23.10.2009).

DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, (Erişim Tarihi: 20.10.2009).

DPT Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal>, (Erişim Tarihi: 20.10.2009).

EKİNCİ, Oktay; **Çevreciliğin ABC'si**, İstanbul, Simavi Yayınları, 1994.

ERTÜRK, Hasan; **Çevre Bilimlerine Giriş**, Bursa, Vipaş Yayıncılık, 3. Baskı, 1998.

GÖRMEZ, Kemal; **Çevre Sorunları ve Türkiye**, Ankara, Gazi Kitabevi, 3.Baskı, 2003.

GÖZLER, Kemal; T.C. 1982 Anayasası, www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm, (Erişim Tarihi: 10.11.2009).

GÖZLER, Kemal; Türk Anayasaları, <http://www.anayasa.gen.tr/>, (Erişim Tarihi: 10.11.2009).

GÜLŞEN, Ayşegül; "Türkiye'nin AB Çevre Müktesebatına Uyumu", www.radikal.com. (Erişim Tarihi: 24.02.2010).

GÜNEY, Emrullah; **Çevre ve İnsan: Toplum Doğa İlişkileri**, Çantay Kitabevi, 2003.

Hava Kalitesi Kontrol Yönetmeliği, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/20742.html, (Erişim Tarihi: 14.10.2009).

KADIOĞLU, İsmail; "Organize Sanayi Bölgeleri", **Çevre ve İnsan**, sayı 73, Şubat, 2008. s.15.

KALYONCU, Zehra; **"Türkiye'de Çevre Hareketleri: Gökova Örneği"**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 1993.

Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/20743.html, (Erişim Tarihi: 18.10.2009).

KAYAPINAR, Erdal; **Ulusal Gündem 21 Yerel Gündem**, www.undp.org.tr/gef/26haziran/1B-gundem21sunum1.ppt, (Erişim Tarihi: 25.12.2009).

KELEŞ, İhsan, METİN, Hatice, ÖZKAN, SANCAK, Hatice; **Çevre, Kalkınma ve Etik**, Ankara, Alter Yayıncılık, 2005.

KELEŞ, Ruşen, HAMAMCI, Can; **Çevre Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 5. Baskı, 2005.

KELEŞ, Ruşen, HAMAMCI, Can; **Çevrebilim**, Ankara, Gündüz Yayıncılık, 2. Baskı, 1997.

KELEŞ, Ruşen; “Çevre ve Siyaset” **İnsan Çevre Toplum**, Yayına Hazırlayan Ruşen Keleş, Ankara, İmge Kitabevi, 1992.

KIRIMHAN, Sücaattin; **Çevre Yönetimi: Nüfus, Kaynak ve Çevre İlişkileri**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.

KURGUN, Enver, TARKAY, Nilgün, AYDIN, Nejat; **Çevre El Kitabı**, Ankara, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Yayını, 4. Baskı, 2008.

MERİÇ, Teoman; “Su Kaynaklarının Yönetimi Ve Sürdürülebilirlik”, **Çevre ve İnsan**, sayı 72, Ocak, 2008. s.44-47.

MÜFTÜOĞLU, Talat; “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre”, **Çevre ve İnsan**, sayı 72, Ocak, 2008.

ÖNDER, Tuncer; **Ekoloji, Toplum ve Siyaset**, Ankara, Odak Yayınevi, 2003.

ÖZBUDUN, Erdal; **Türk Anayasa Hukukuna Giriş**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2000.

ÖZKAN, Noyan; “Yeni Çevre Kanunu: Bir Adım İleri İki Adım Geri”, <http://www.rightsagenda.org>, (Erişim Tarihi: 10.12.2009).

Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/23053.html, (Erişim Tarihi: 12.10.2009).

ŞAHİN, Mustafa; “Kyoto Protokolü ve Türkiye”, **Çevre ve İnsan**, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Yayınları, sayı 73, Şubat, 2008. s.20-25.

Şamil E. Cankurt, Kıyı Kanunu İle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararı, http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/kiyi_kanunu.htm, (Erişim Tarihi: 10.1.2010).

ŞENGÜL, Mihriban; **Türkiye’de ÇED ve ÇED Yönetmeliği İçerik Çözümlemesi**, Detay Yayıncılık, 2002.

ŞEYDA, Semih; “Uygulamalı Çevre Eğitim Projesi Bütün Hızıyla Devam Ediyor...”, **Çevre ve İnsan**, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Yayınları, sayı 75, Nisan, 2008. s.48-49.

TANRIVERMİŞ, Harun, TANRIVERMİŞ, Ece; **Türkiye’de Çevre Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınmada Kooperatiflerin Rolü**, Ankara, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, 2002.

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Katı Atıklar Özel Eki, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Yayınları, 2008.

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, “XVIII. Çevre Eğitimi”, **Türkiye Çevre Atlası**, <http://www.tukcev.org.tr/cevre-egitimi.pdf>, (Erişim Tarihi: 07.01.2010).

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Çevresel Etki Değerlendirmesi Ve Planlama Genel Müdürlüğü, “Dünyada Stratejik Çevresel Değerlendirme”, <http://www.cedgm.gov.tr/stratejikcd.htm>, 24.02.2010).

Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği
www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/23114.html, (Erişim Tarihi: 18.10.2009).

Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği,
www2.cevreorman.gov.tr/yasa/yonetmelik.asp, (Erişim Tarihi:19.11.2009).

TORUNOĞLU, Ethem; “Sürdürülebilir Kalkınma Paradigması Üzerine Ön Notlar”, www.tubitak.gov.tr, (Erişim Tarihi: 03.01.2010).

TUNA, Muammer; **Türkiye’de Çevreciliğe İlişkin Toplumsal Eğilimler**, Nobel Yayınları, 2006.

TUNÇ, Hasan; **Anayasa Hukukuna Giriş**, Konya, Nobel Yayınları, 1998.

TURGUT, Nükhet; **Çevre Hakkı ve Katılım**, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000’de Sunulan Tebliğin Düzenlenmiş Metni, Ankara, 2002.

TURGUT, Nükhet; **Çevre Hukuku**, Ankara, Savaş Yayınevi, 1998.

TUTAR, Himi; **200 Soruda Çevre**, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Çevre Yazıları 1, 1995.

TÜRKEŞ, Murat; “İklim Değişikliği 12 Temel Soru”, **Elektrik Mühendisleri Odası Enerji Dergisi**, Sayı 3 Özel Eki, Ekim, 2007.

TÜRKEŞ, Murat; “İklim Değişikliği: Türkiye- İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi İlişkileri Ve İklim Değişikliği Politikaları”, www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-7.pdf, (Erişim Tarihi: 08.01.2010).

Türkiye'nin Çevre Konusunda Taraf Olduğu Uluslar Arası Sözleşmeler, <http://www.ockkb.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=118>, (Erişim Tarihi: 22.12.2009).

TÜRKMAN, Ayşen; **Yaşanabilir Bir Çevre İçin**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2000.

Ulusal Çevre Eylem Stratejisi Ve Eylem Planı (UÇEP), <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/eylempla/ucep.html>, (Erişim Tarihi: 02.02.2010).

United Nation General Assembly, www.un.org/documents/ga/res/41/a41r187.htm, (Erişim Tarihi 02.02.2010).

USLU, İbrahim; **Çevre Sorunları**, İstanbul, İnsan Yayınları, 1995.

UYSAL, İrfan; “Biyolojik Çeşitlilik Göstergeleri(İndikatörler)”, **Çevre ve İnsan**, Sayı 72, Ocak, 2008. s.32-37.

ÜNLÜ, Halil; **Yerel Yönetim ve Çevre**, İstanbul, IULA Çevre Kitapları Serisi, 2. Baskı, 1995.

ÜRKMEZ, Taner; “**Çevre Hakkı Kavramının Tarihsel Gelişimi**”, www.cekud.org/site/page.asp?dsy_id=904, (Erişim Tarihi: 20.12.2009).

YILDIZ, Kasım, SİPAHİOĞLU, Şengül, YILMAZ, Mehmet; **Çevre Bilimi ve Eğitimi**, Ankara, Seçkin Kitabevi, 2005.

<http://www.cites.org/>, (Erişim Tarihi: 30.12.2009).

4856 Sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/15146.html>, (Erişim Tarihi: 30.12.2009).

442 sayılı Köy Kanunu, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/368.html>, (Erişim Tarihi: 12.9.2009).

59. Hükmet Programı, <http://www.belgenet.com/hukumet/program/59-1.html>, (Erişim Tarihi: 27.10.2009).

58. Hükümet Programı, <http://www.belgenet.com/hukumet/program/58-2.html>, (Erişim Tarihi: 27.10.2009).

57. Hükümet Programı, <http://www.belgenet.com/hukumet/program/57-2.html>, (Erişim Tarihi: 27.10.2009).
56. Hükümet Programı, <http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?Id=111>, (Erişim Tarihi: 27.10.2009).
55. Hükümet Programı, <http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?Id=114>, (Erişim Tarihi: 26.10.2009)
54. Hükümet Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp54.htm>, (Erişim Tarihi: 26.10.2009).
53. Hükümet Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp53.htm>, (Erişim Tarihi: 26.10.2009).
52. Hükümet Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp52.htm>, (Erişim Tarihi: 26.10.2009).
51. Hükümet Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp51.htm>, (Erişim Tarihi: 26.10.2009).
50. Hükümet Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp50.htm>, (Erişim Tarihi: 26.10.2009).
49. Hükümet Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp49.htm>, (Erişim Tarihi: 25.10.2009) .
48. Hükümet Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp48.htm>, (Erişim Tarihi: 25.10.2009).
47. Hükümet Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp47.htm>, (Erişim Tarihi: 25.10.2009).
46. Hükümet Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hp46.htm>, (Erişim Tarihi: 25.10.2009).

45. Hükümet Programı, www.tbmm.gov.tr/hukümetler/hp45.htm, (Erişim Tarihi: 25.10.2009).

26562 sayılı Ambalaj Atıklarının Yönetmeliği www2.cevreorman.gov.tr/yasa/y/26562.doc, (Erişim Tarihi: 18.10.2009).

4562 sayılı Organize Bölgeleri Kanunu, www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4562&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0, (Erişim Tarihi: 19.10.2009).

5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5199.html>, (Erişim Tarihi: 19.12.2009).

818 sayılı Borçlar Kanunu, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/407.html>, (Erişim Tarihi: 5.1.2010).

4722 sayılı Türk Medenî Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun, www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4722.html, (Erişim Tarihi: 5.1.2010).

4957 sayılı Turizm Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, www.hukuki.net/kanun/4957.15.text.asp, (Erişim Tarihi: 21.11.2009).

383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/10038.html>, (Erişim Tarihi: 14.10.2009).

4122 sayılı Milli Ağaçlandırma Ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/870.html, (Erişim Tarihi: 20.11.2009).

3194 sayılı İmar Kanunu, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/711.html>, (Erişim Tarihi: 21.10.2009).

2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/632.html, (Erişim Tarihi: 22.9.2009).

3621 sayılı Kıyı Kanunu, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/790.html>, (Erişim Tarihi: 10.1.2010).

2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, www.hukuki.net/kanun/2960.15.frameset.asp, (Erişim Tarihi: 28.10.2009).

2863 sayılı Kùltür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, <http://www.hukuki.net/kanun/2863.15.text.asp>, (Erişim Tarihi: 27.10.2009).

2872 sayılı Çevre Kanunu, www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2872&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0, (Erişim Tarihi: 15.10.2009).

1982 Anayasası, <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>, (Erişim Tarihi: 10.11.2009).

1961 Anayasası <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>, (Erişim Tarihi: 2.12.2009).

5491 sayılı Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/27010.html, (Erişim Tarihi: 03.01.2010).

EKLER

EK 1: TÜRKİYE'NİN ÇEVRE KONUSUNDA TARAF OLDUĞU ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

- Akdeniz Genel Balıkçılık Konseyi Kurulması Hakkında Anlaşma(Değişik), Roma 1949 (Türkiye R.G. 7.7.1967, sayı12641)
- Kuşların Korunması Hakkında Uluslararası Sözleşme, Paris 1959 (Türkiye R.G. 17.12.1966, sayı12480)
- Avrupa ve Akdeniz Bitki Koruma Teşkilatı Kurulması Hakkında Sözleşme(Değişik), Paris 1951 (Türkiye 10.8.1965)
- Nükleer Enerji Sahasında Hukuki Mesuliyete Dair Sözleşme(29.1.1960 ve onu değiştiren 28.1.1964 tarihli ek Protokol) (Türkiye R.G. 13.6.1967, sayı 12620)
- İşçilerin İyonize Edici Radyasyonlara Karşı Korunması Hakkında Sözleşme, Cenevre 1960 (Türkiye 15.11.1969)
- Atmosferde, Uzayda ve Sualtında Nükleer Silah Deneylerini Yasaklayan Sözleşme, Moskova 1963 (Türkiye R.G. 13.5.1965, sayı1997)
- Devletlerin Ay ve Öteki Gök Cisimleri Dahil Uzayın Keşfi ve Kullanımı Faaliyetlerini Düzenleyen İlkelerle İlişkin Anlaşma, Londra, Moskova, Washington D.C. 1967, (Türkiye R.G. 1.6.1968, sayı12913)
- Uçakların Gürültüsü Konusunda Uluslararası Standartlar ve Tavsiye Edilen Uygulamalar, 1971
- Hayvanların Uluslararası Nakliye Sırasında Korunması Konusunda Avrupa Sözleşmesi, Paris 1968 (Türkiye 20.2.1971)
- Nükleer Silahların ve Öteki Toplu Tahrip Silahlarının Deniz Yataklarına, Okyanus Tabanı ve Bunların Altına Yerleştirilmesinin Yasaklanması Hakkında Antlaşma, Londra, Moskova, Washington D.C.(Türkiye 19.10.1972)

- Bakteriyolojik (Biyolojik) ve Toksik Silahların Geliştirilmesi, Üretimi ve Depolanmasının Yasaklanması ve Tahribi Hakkında Sözleşme, Londra, Moskova, Washington D.C. 1972 (Türkiye R.G. 5.11.1975)
- Balina Avcılığının Tanzimi Hakkında Mukavelename 24.9.1931 (Türkiye R.G. 8.11.1934, sayı 2399)
- Avrupa Kültür Anlaşması 19.12.1954 (Türkiye R.G. 17.6.1957, sayı 9635)
- Silahlı Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme ve Ekleri 14.4.1954 (Türkiye R.G. 8.11.1965, sayı 12145)
- Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme, Paris 1972 (Türkiye R.G. 14.2.1983, sayı 17959)
- Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Doğal Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi, Bern 1979 (Türkiye R.G. 20.2.1984, sayı 18318)
- Uluslararası Enerji Programı Anlaşması, Paris 1974 (Türkiye R.G. 4.5.1981)
- Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi, Barselona 1976 (Türkiye R.G. 12.6.1981, sayı 17368)
- Akdeniz'in Gemi ve Uçaklardan Vaki Olan Boşaltmalarla Kirlenmesinin Önlenmesine Dair Protokol, Barselona 1976 (R.G. 12.6.1981, sayı 17368)
- Akdeniz'in Kara Kökenli Kirleticilere Karşı Korunması Hakkında Protokol,Atina 1980 (Türkiye R.G. 18.3.1987, sayı 19404)
- Akdeniz'de Özel Olarak Korunan Alanlara Ait Protokol, Cenevre 1982,(imza tarihi 6.11.1986) (R.G. 23.10.1988, sayı 19968)
- Fevkalade Hallerde Akdeniz'in Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Yapılacak Mücadele ve İşbirliğine Ait Protokol, (R.G. 12.6.1981, sayı 17368)
- Uzun Menzilli Sınırlar Ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi, Cenevre 1979 (Türkiye R.G. 23.3.1983, sayı 17996)
- Avrupa'da Hava Kirleticilerinin Uzun Menzilli Aktarılmalarının İzlenmesi ve Değerlendirilmesi İçin İşbirliği Programının (EMEP) Uzun Vadeli Finansmanına Dair 1979 Uzun Menzilli Sınırlarötesi Hava

Kirlenmesi Sözleşmesi'ne ek Protokol, Cenevre 1984 (R.G. 23.7.1985, sayı 18820)

- Nükleer Kaza Halinde Erken Bildirim Sözleşmesi, Viyana 26.9.1986 (R.G. 3.9.1990, sayı 20624)
- Tehlikeli Atıkların Sınırlar ötesi Taşınımının ve İmhasının Kontrolü Sözleşmesi, Basel 22.3.1989 (R.G. 15.5.1994, sayı 21935)
- Gemilerin Sebep Olduğu Deniz Kirlenmesini Önleme Sözleşmesi (MAR-POL 73/78), (13.9.1989 tarih ve 89/14547 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı)(R.G. 24.6.1990, sayı 20558)
- Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi ve Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü, (R.G. 8-9.9.1990, sayı 20629)
- Londra Değişiklikleri (28 Aralık 1994 tarih ve 22155 sayılı Resmi Gazete)
- Kopenhag Değişiklikleri (28 Eylül 1994 tarih ve 20629 sayılı Resmi Gazete)
- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Rio de Janeiro, 5.6.1992 (27 Aralık 1996 tarih ve 22860 sayılı Resmi Gazete)
- Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi, 1992(R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
- Karadeniz Deniz Çevresinin Kara Kökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunmasına Dair Protokol,1992 (R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
- Karadeniz Deniz Çevresinin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesine Karşı Acil Durumlarda Yapılacak İşbirliğine Dair Protokol, 1992 (R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
- Karadeniz Deniz Çevresinin Boşaltmalar Nedeniyle Kirlenmesinin Önlenmesine İlişkin Protokol, 1992 (R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
- Özellikle Su Kuşları Yaşama Alanı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (RAMSAR), (R.G. 17.5.1994, sayı 21937)

- Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi, Aralık 1994, Paris (21 Kasım 1996 tarihinde Çevre Komisyonunda kabul edildi. TBMM gündeminde olup henüz onaylanmadı)
- Antarktika Antlaşması, (R.G.18.9.1985, sayı 22408)(3.8.1995 tarih ve 244 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı)
- CITES Nesli Tehlikede Olan Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine ilişkin Sözleşme (20 Haziran 1996 tarihli Resmi Gazete)

Kaynak: <http://www.ockkb.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=118>, 22.12.2009

EK 2: T.C. ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞININ GÖREVLERİ

Çevre Bakanlığının görevleri şu şekilde sıralanmıştır:

- Çevrenin korunması, kirliliğinin önlenmesi ve iyileştirilmesi için prensip ve politikalar tespit etmek, programlar hazırlamak; bu çerçevede, araştırmalar ve projeler yapmak, yaptırmak, bunların uygulama esaslarını tespit etmek, uygulanmasını sağlayacak tedbirleri almak.
- Çevrenin korunması ve kirliliğinin önlenmesi amacıyla ülke şartlarına uygun olan teknolojiyi belirlemek, bu maksatla kurulacak tesislerin vasıflarını tespit etmek.
- Ülke şartlarına uygun olan çevre standartlarını Türk Standartları Enstitüsü ile birlikte belirlemek, uygulamak ve uygulanmasını sağlamak.
- Atık ve yakıtlar ile ekolojik dengeyi bozan, havada, suda ve toprakta kalıcı özellik gösteren kirleticilerin çevreye zarar vermeyecek şekilde bertaraf edilmesi için denetimler yapmak; ülke genelinde tüm uygulayıcı kurum ve kuruluşların bu konudaki taleplerini değerlendirerek sonuçlandırmak; ülkenin atık yönetimi politikasını belirlemek ve bu konuda gerekli tedbirleri almak; tehlikeli hallerde veya gerekli durumlarda faaliyetlerin durdurulması ile ilgili usul ve esasları yönetmelikle belirlemek.
- Çevrenin korunması ve kirliliğinin önlenmesi için çevre standartları ve ekolojik kriterler esas olmak üzere her türlü analizi, ölçüm ve kontrolleri gerçekleştirmek amacıyla laboratuvar kurmak, kurdurmak ve denetimlerini yapmak veya mevcut kamu kurum ve kuruluşlarının laboratuvarlarından yararlanmak.
- Ülkedeki kirlenme konuları ile kirlenmenin mevcut olduğu veya olması muhtemel bölgeleri ve sektörleri tespit etmek ve izlemek, bu problemlerin teknik, idari ve finansman bakımından çözümünü

sağlayan kaynağın bulunmasıyla ilgili çalışmaları yönetmek veya yönlendirmek.

- Sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde, çevreye olumsuz etki yapabilecek her türlü plân, program ve projenin, fayda ve maliyetleriyle çevresel olguların ortak bir çerçeve içinde değerlendirilmesini gerçekleştirecek çevresel etki değerlendirmesi ve stratejik çevresel değerlendirme çalışmasının yapılmasını sağlamak, bu çalışmaları denetlemek ve izlemek.
- Dengeli ve sürekli kalkınma amacına uygun olarak ekonomik kararlarla ekolojik kararların bir arada düşünülmesine imkân veren rasyonel doğal kaynak kullanımını sağlamak üzere, kalkınma plânları ve bölge plânları temel alınarak çevre düzeni plânlarını hazırlamak veya hazırlatmak, onaylamak, uygulanmasını sağlamak.
- Hayvanların korunmasına yönelik çalışmaları, ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşların işbirliği ile yapmak, yaptırmak, bu konuda yürütülen faaliyetleri desteklemek, denetlemek ve denetlenmesini sağlamak.
- Çevre konusunda görev verilmiş olan özel kuruluşlar ile kamu kurum ve kuruluşları arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak; bu konuda faaliyette bulunan gönüllü kuruluşları yönlendirmek, desteklemek ve bakanlıklar arası işbirliği esaslarını yönetmelikle belirlemek.
- Çevreye olumsuz etkileri olan her türlü faaliyeti ülke bütününde izlemek ve denetlemek.
- Çevre uygulamalarına etkinlik kazandırmak için basta mahalli idareler olmak üzere, sürekli bir eğitim programı uygulamak, bu amaçla yapılan eğitim faaliyetlerini izlemek, desteklemek, yönlendirmek, çevre bilincini geliştirmek ve çevre problemleri konusunda kamuoyu araştırmaları yapmak.
- Çevre ve orman konularında uluslararası düzeyde sürdürülen çalışmaların izlenmesi ve bunlara katkıda bulunulması amacıyla ulusal düzeyde yapılan hazırlıkları ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde yürütmek

ve bu çalışmalara Türkiye'nin iştirakine ilişkin koordinasyonun sağlanmasına, uluslararası ilişkilerin yürütülmesi ile ilgili mevzuat çerçevesinde yardımcı olmak.

- Ormanların korunması, imarı ve ıslahı ile bakımını sağlamak.
- Orman sınırlandırılması ve kadastrounu yapmak, vasıf tayini ile Devlet ormanlarına ilişkin kamu yararına irtifak hakkı tesisi ve iznine ait işleri yürütmek.
- Orman sınırları içerisinde ve yeniden orman rejimine alınacak yerlerde genel ağaçlandırma plânı düzenlemek, bu plânın gerektirdiği etüt ve proje işleri ile ağaçlandırmaları yapmak veya yaptırmak.
- Erozyonu önleyici her türlü tedbiri almak.
- Devlet ormanları içindeki otlak, yaylak ve kışlakları özel mevzuatına göre ıslah etmek, otlatma amenajman plânlarını yapmak veya yaptırmak.
- Ağaçlandırma yapmak, devamlı ve geçici fidanlıklar kurmak, özel ağaçlandırma yapmak ve fidanlık tesis etmek isteyen gerçek ve tüzel kişileri desteklemek.
- Devlet ormanları ile tüzel kişiliği haiz kamu kurumlarına ve özel ormanlara ait amenajman plânlarını yapmak veya yaptırmak.
- Devlet ormanları içinde ve bitişiğinde oturan köylülerin sosyal ve ekonomik gelişmelerini sağlamak maksadıyla bunları her türlü kredi ve yardım kaynaklarıyla desteklemek, orman-halk ilişkilerini geliştirmek ve bu konuda her türlü tedbiri almak.
- Başka yerlere nakledilecek orman köylülerinin bıraktıkları taşınmazların kamulaştırılmasını sağlamak ve buraları ağaçlandırmak.
- Yurtiçi odun hammadde ihtiyacını karşılamak, odun ve odun dışı orman ürünlerinin ithalat ve ihracatına ilişkin esasları belirlemek, gerektiğinde tohum, fidan ve üretimle ilgili maddeleri ithal ve ihraç etmek.
- Millî parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve orman içi mesire yerleri ile biyolojik çeşitliliğin, av ve yaban hayatı

alanlarının tespiti, yönetimi, korunması, geliştirilmesi, isletilmesi ve islettirilmesini sağlamak.

- Bakanlığın çalışma alanına giren hizmetlere ilişkin olarak, araştırma birimleri ve eğitim merkezleri açmak, yurt içinde ve dışında gerekli personeli yetiştirmek, her çeşit uygulamalı araştırmalarla eğitim, yayın ve yayım çalışmaları yapmak, yaptırmak, dokümantasyon ve tanıtma faaliyetlerinde bulunmak.

Kaynak: 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4856.html>,

EK 3: TÜRKİYE’DEKİ GÖNÜLLÜ ÇEVRE KURULUŞLARI

Adana

- Çevre Gönüllüleri Derneği DOHAYKO
- Çevre Koruma ve Sorunları Derneği Çevre ve Tüketici Kor.Der.(ÇETKO)
- Ceyhan Çevre Gönüllüleri Derneği TEMA İl Temsilciliği Çevre Koruma Vakfı Tüketiciyi ve Doğayı Koruma Der.(TÜDOK)

Adıyaman

- Çevre ve Tanıtım Platformu(ÇETAP)

Afyon

- TEMA Vakfı İl Temsilciliği

Ağrı

- Doğubeyazıt Çevre Koruma ve Güzelleştirme Derneği

Amasya

- TEMA İl Temsilciliği

Ankara

- Temiz Enerji Vakfı
- Türkiye Ormancılar Derneği
- Türkiye Çevre Vakfı
- Türkiye Çevre Eğitimi Vakfı
- Kırsal Çevre ve Ormancılık Sor.Araş.Der.
- Av-Yaban Hayatını Koruma ve Geliştirme Vakfı
- Veteriner Hekimler Derneği
- Türkiye Tabiatını Koruma Derneği
- Muhtaç Hay.Kor.ve Sev.Vak.(KORUSEV)
- Meliha Yılmaz Doğ.Hay.Kor.Gel.Eğ.Kül.V.

- Türkiye Toprak İlmi Derneği
- Türkiye Doğal Hayatı Koruma Derneği
- DOĞA DERNEĞİ,WWWF-TÜRKİYE,
- Küresel Denge Derneği,
- Sualtı Araştırmaları Derneği
- SÜR-KAL Sürdürülebilir Kalkınma Derneği
- Kuş Araştırmaları Derneği
- EKOG Ekoloji Grubu

Antalya

- Çevre Gönüllüleri Derneği
- Çevre Girişimi Derneği
- Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Antalya Şubesi
- SEMEP Güneydoğu Akdeniz Çevre Projesi
- TEMA Vakfı Batı Akdeniz Temsilciliği

Artvin

- Yeşil Artvin Derneği

Aydın

- Doğa Sevenler Derneği
- Akbük Koyu Ve Civarı Doğayı Koruma ve Yaşatma Derneği
- Gümüşay Sağlık, Yardımlaşma, Kültür ve Çevre Derneği
- Ağaçlandırma ve Doğayı Koruma Derneği
- Eski Doğanbeyköyü Ve Çevresini Koruma ve Kalkındırma Derneği
- Tema Vakfı İl Temsilciliği
- Aydın Ağaçlandırma Çevreyi ve Doğayı Koruma Derneği

Balıkesir

- Balıkesir İli Çevreyi ve Doğayı Koruma Derneği
- Güney Marmara Doğal ve Kültürel Çevre Koruma Derneği

Bartın

- Çevre Birlikteliği

Batman

- Çevre Gönüllüleri Derneği

Bayburt

- Tema Vakfı İl Temsilciliği

Bingöl

- Tema Vakfı İl Temsilciliği

Bitlis

- Tema Vakfı İl Temsilciliği

Bolu

- Erozyon Önleme ve Ağaçlandırma Gönüllüleri Derneği

Bursa

- ÇEKÜL Vakfı İl Temsilciliği
- Yerel Gündem 21 Çevre Platformu
- Türkiye Tabiatını Koruma Derneği
- TEMA İl Temsilciliği

Çanakkale

- Çanakkale Çevre Gönüllüleri

Çankırı

- TEMA İl Temsilciliği

Çorum

- Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Çorum Şubesi
- TEMA İl Temsilciliği

Denizli

- Buldan Doğal Hayatı Koruma Derneği
- Denizli Orman Çevre Vakfı
- Çevre Korumacılar Derneği
- Denizli Çevre Meclisi
- TEMA Vakfı Denizli Temsilciliği
- Çivril Ağaçlandırma Çevre ve Doğayı Koruma Derneği

Diyarbakır

- Çevre Gönüllüleri Derneği
- Tema Vakfı İl Temsilciliği

Düzce

- TEMA Vakfı Temsilciliği

Edirne

- Edirne Çevre Gönüllüleri Derneği
- Keşan Doğa Çevre ve Kültür Derneği

Elazığ

- Sivrice Hazar Gölü ve Çevresini Koruma Ve Geliştirme Derneği
- Tabii Güzellikleri ve Çevreyi Koruma Derneği

Erzurum

- Erzurum Çevre Gönüllüleri Derneği

Eskişehir

- Eskişehir Hayvanları Koruma Derneği
- Çevre Koruma ve Geliştirme Derneği
- TEMA Vakfı Eskişehir Temsilciliği

Gaziantep

- Türkiye Tabiatını Koruma Derneği
- Gaziantep Üniversitesi Genç Temacılar Derneği
- Çevre Dostları Derneği
- TEMA İl Temsilciliği

Giresun

- Deniz Dağcılık Spor Kulübü
- TEMA Vakfı İl Temsilciliği

Gümüşhane

- TEMA Vakfı İl Temsilciliği

Hakkâri

- Temiz Çevreciler Derneği
- Yüksekova Yeşillendirme Derneği

Hatay

- Antakya Çevre Koruma Derneği
- İskenderun Çevre Koruma Derneği
- Samandağ Çevre Koruma Derneği
- Harbiye Çevre Koruma Derneği
- Erzin Çevre Koruma Derneği
- TEMA Vakfı İl Temsilciliği

İğdır

- TEMA Vakfı İl Temsilciliği

Isparta

- TEMA Vakfı İl Temsilciliği

İçel

- Çevre Gönüllüleri Derneği
- Kazanlı Chelonia Mydas Çevre Koruma Derneği
- Doğal Hayatı Koruma Derneği(DOĞAKOD)
- Mersin Çevre Dostları Derneği
- Kum. Mah.Kül. Güz.Doğayı ve Doğal Yaşamı Koruma Derneği
- Arkadaş Çevre Grubu
- Taşucu Eğitim ve Doğal Hayatı Koruma Vakfı
- Büyükeceli Çevre ve Doğayı Koruma Derneği
- Deniz Kamlumbağları Ve Doğal Hayatı Koruma Derneği

İstanbul

- WWF Türkiye
- Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği
- Çevre Dostları Derneği
- Büyükçekmece Çevre Koruma ve Güzelleştirme Derneği
- Doğa İle Barış Derneği
- Ekoloji Ve Çevre Dostları Derneği
- ÇEKÜL Çevre ve Kültür Değerlendirme Ve Tanıtım Vakfı
- ÇEVKO Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı
- Çevre Gönüllüleri Derneği
- Deniz Temiz Derneği
- İskov İstanbul Çevre Koruma Vakfı
- Kasev Kadıköy Sağlık Eğitim Vakfı
- Kilyos Doğa ve Çevre Koruma Derneği

- TEMA Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaç Doğa Varlıklarını Koruma Vakfı
- TÜDAV Türk Deniz Araştırma Vakfı
- Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu
- Yeşiladımılae Çevre Eğitim Derneği
- ZEYÇED Zeytinburnu Çevre Ve Kültür Derneği
- SOS Sivil Organize Semtler Çevre Kültür Kooperatifi
- Habitat Ve Gündem 21 Gençlik Derneği
- Kadıköyü Bil. Kül. San. Dost Der.(KADOS)
- Çevre Teknolojilerini Uygulama Derneği
- Doğu Karadeniz Ekolojik ve Kültür Araştırma Derneği
- Akdeniz Çevre Platformu(AKÇEP)

İskenderun

- DAÇE (Doğu Akdeniz Çevre Platformu)

İzmir

- Su Ürünler Derneği
- Akdeniz Foku Araştırma Grubu Foça
- Akdeniz Foku Araştırma Grubu Karaburun
- Ege Orman Vakfı
- Güzelbahçe Kültür ve Güzelleştirme Derneği
- Çeşme Doğa ve Hayvan Severler Ve Koruma Derneği
- ÇEKÜL Vakfı İl Temsilciliği
- Ege Doğal Yaşamı Koruma Derneği
- Kordon Derneği
- ETO Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği

Kahramanmaraş

- Nida Hanımlar Dostluk ve Çevre Derneği
- Merdan Ahlaki, Kültür ve Çevre Derneği
- TEMA İl Temsilciliği

Karaman

- TEMA İl Temsilciliği

Kastamonu

- ÇEKÜL İl Temsilciliği

Kayseri

- Kayseri Çevre Koruma Vakfı
- Ali Dağlı Yürüyüşçüleri ve Çevre Koruma Derneği
- Çevre Dostları Derneği
- Erozyonla Mücadele ve Ağaçlandırma Vakfı(KAYEMA)
- TEMA Vakfı Kayseri Temsilciliği
- Merkez Avcılık ve Atıcılık Derneği

Kıbrıs

- KUŞ-KOR Kuzey Kıbrıs Kuşları Koruma Derneği

Kırıkkale

- TEMA İl Temsilciliği

Kırşehir

- TEMA İl Temsilciliği

Kilis

- TEMA İl Temsilciliği

Kocaeli

- İzmit Doğayı Koruma ve Güzelleştirme Derneği
- Çevre Eğitimi ve Koruma Derneği
- Çevre Ekolojisini Koruma Derneği
- TEMA İl Temsilciliği

Konya

- Ereğli Sazlıklarını Koruma ve Güzelleştirme Derneği
- Konya Doğayı ve Hayvanları Koruma Derneği
- Beyşehir Çevre Gönüllüleri Derneği
- TEMA Vakfı İl Temsilciliği
- ÇEKÜL Vakfı İl Temsilciliği
- Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Çevre Kom.
- Akgöl Çevresini Koruma ve Kurtarma Derneği

Kütahya

- Doğa ve Hayvan Severler Derneği
- Kütahya Avcılık ve Atıcılık Kulübü

Manisa

- Gediz Havzası Er. Müc. Ağ. Çevre Ve Kalk. Vakfı
- Katı Atık Maddeleri Değerlendiren Sanayiciler Derneği
- Mesir Çevreciler Derneği
- Çevre Eğitimi ve Hizmet Derneği
- Sancak Çevre Ahlak Kültür Derneği
- TEMA Vakfı İl Temsilciliği

Mardin

- TEMA Vakfı İl Temsilciliği

Muğla

- Fethiye Tur. Tan. Eğt.Kült. ve Çevre Kor Derneği
- Muğla Belediyesi Çevre Geliştirme Derneği
- Marmaris Çevre Koruma Derneği
- TEMA Vakfı İl Temsilciliği
- Gökova Sürekli Eylem Kurulu
- Baçep Batı Akdeniz Çevre Platformu

Nevşehir

- Erciyes Üniversitesi
- Nevşehir İİBF Çevre Kulübü
- Tema Vakfı Nevşehir Temsilciliği

Niğde

- Tema Vakfı Nevşehir Temsilciliği

Ordu

- Ordu Doğa Aktiviteleri Derneği
- Ordu Çevre Derneği
- Tema İl Temsilciliği

Osmaniye

- Çevre Dostları Derneği
- Ahlak Kültür Ve Çevre Derneği

Rize

- Tema İl Temsilciliği

Sakarya

- Çevre Ağaçlandırma Ve Sapanca Gölü Derneği

Samsun

- Samsun Doğayı Koruma Derneği
- Tema İl Temsilciliği
- Tüketici Hakları D. Samsun Şubesi Çevre Kolu

Siirt

- Tema İl Temsilciliği

Sinop

- Sinop Çevre Dostları Derneği
- Tema İl Temsilciliği

Sivas

- Tema İl Temsilciliği

Şanlıurfa

- Çevre Gönüllüleri Derneği

Tekirdağ

- Çevre Eğitim ve Koruma Derneği
- Doğayı ve Çevreyi Koruma Derneği

Trabzon

- Çevre Kültür Girişimcileri Derneği
- Karadeniz Teknik Üniv. Çevre Kolu
- Tema İl Temsilciliği
- Karadeniz Çevrecileri
- KTÜ Tema
- Doğa Karadeniz Çevre Platformu

Tunceli

- Munzur Vadisi ve Doğal Yaşamı Koruma Derneği

Uşak

- Çevre Gönüllüleri Derneği
- Çevreyi Koruma ve Yeşillendirme Derneği
- Tema İl Temsilciliği

Şanlıurfa

- Agrogap Önder Çiftçi Danışmanlık Derneği

Van

- Van'a Hizmet Vakfı

Yozgat

- Tema Vakfı Yozgat Temsilciliği

Zonguldak

- Çevre Koruma Derneği
- Tema Karadeniz Ereğli Temsilciliği
- Alaplı Çevre Yardımlaşma Derneği

EK : 4 TÜRKİYE'NİN BİYOCOĞRAFİK BÖLGELERİNİN EKOSİSTEM ÇEŞİTLİLİĞİ

Türkiye, Avrupa-Sibiryaya, İran-Turan ve Akdeniz olmak üzere üç farklı biyocoğrafik bölgenin kesişme noktasıdır.

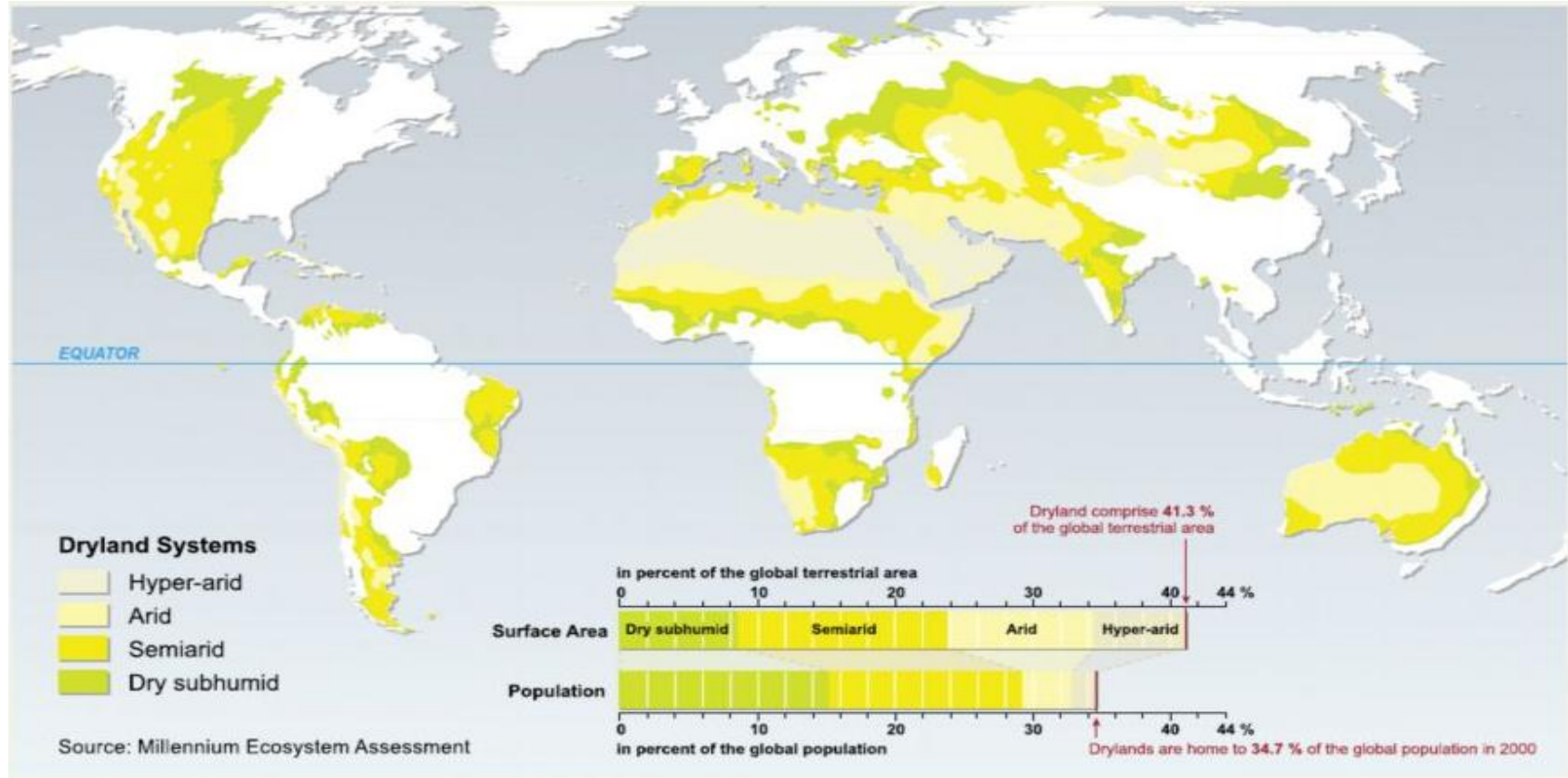
Kaynak: Mustafa Kemal Yalçinkılıç, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve Ulusal Uygulamaları, www.did-cevreorman.gov.tr/bcs.ppt (Erişim Tarihi: 09.01.2010)

EK:5 TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ DÜNYANIN ÖNEMLİ KUŞ GÖÇ YOLLARI

Kaynak: Mustafa Kemal Yalçinkılıç, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve Ulusal Uygulamaları, www.did-cevreorman.gov.tr/bcs.ppt (Erişim Tarihi: 09.01.2010)

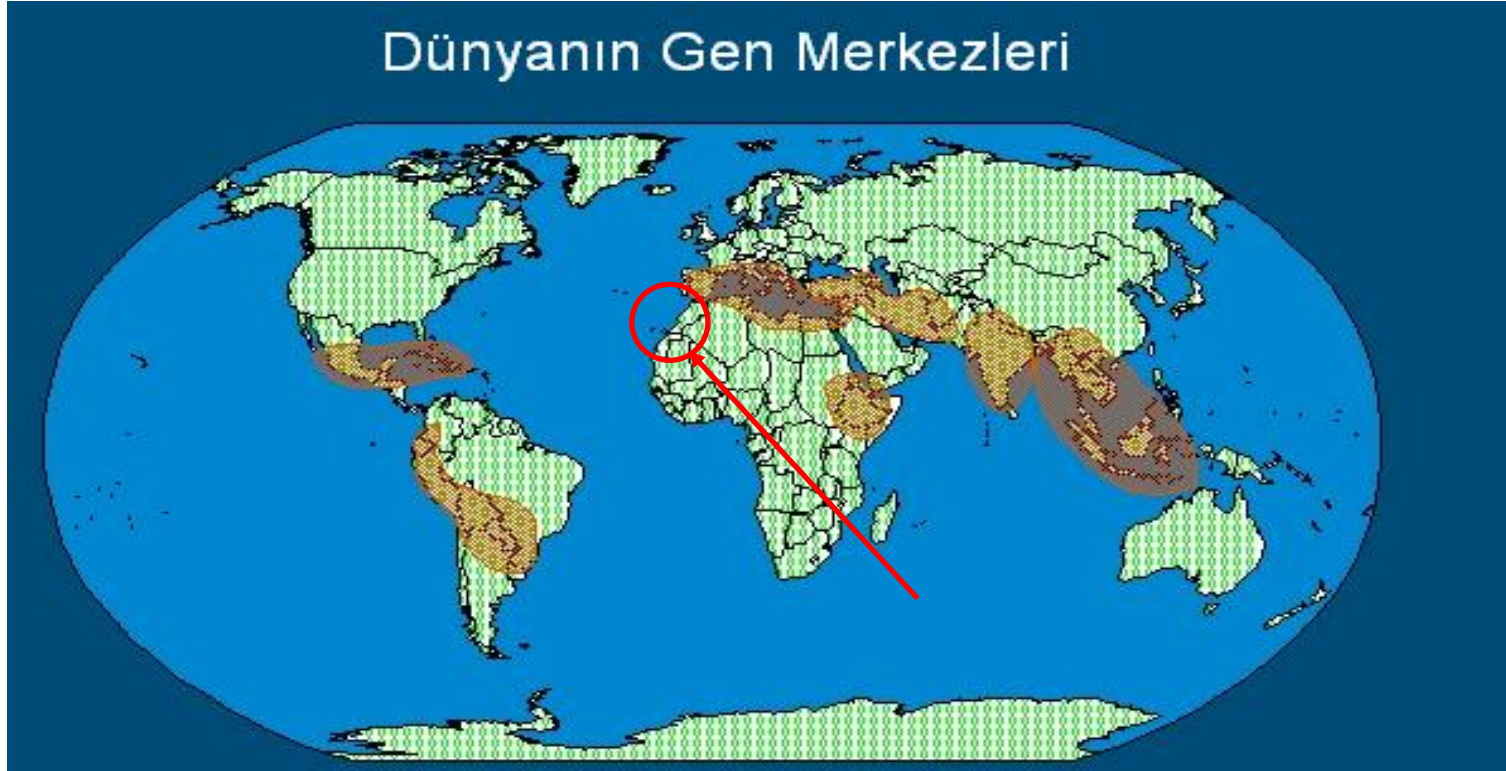
EK : 6 DÜNYADAKİ KURAK ALANLAR VE KATEGORİLERİ

Kaynak: <http://geodata.grid.unep.ch/> (09.01.2010) (Grafikte belirtilen veriler, MA'nın 2000 yılı ana veritabanına dayanmaktadır.)

EK : 7 DÜNYANIN GEN ÇEŞİTLİLİĞİ VE GEN MERKEZLERİ

Türkiye iki önemli gen merkezinin kesiştiği noktada yer almaktadır: Akdeniz ve Yakındoğu. Bu iki bölge tahılların ve bahçe bitkilerinin ortaya çıkışında çok önemli bir role sahiptir.

Kaynak : Mustafa Kemal Yalçinkılıç, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve Ulusal Uygulamaları, www.did-cevreorman.gov.tr/bcs.ppt (Erişim Tarihi: 09.01.2010)

ÖZET

AKBAYIR, Sıla, Türkiye’de Çevre Politikasının Dönüşümü: 1980-2006, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Hazırlanan bu tezde, Türkiye’de 1980-2006 yılları arasında uygulanan çevre politikaları ve bu politikalarda yaşanan dönüşüm incelenmeye çalışılmıştır. 1982 Anayasa’sında doğrudan çevreyle ilgili bir maddeye yer verilmiş ve herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir. Başta 1983 yılında çıkarılan Çevre Kanunu olmak üzere çevre ile ilgili düzenleme yapan birçok kanun ve yönetmelik çıkarılmış, kalkınma planlarında çevre ile ilgili önemli düzenlemelere yer verilmiştir. Yapılan düzenlemeler incelendiğinde önceleri sadece kirliliği giderici politikalar benimsenirken, zaman içinde kirliliği önleyici ve sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun politikaların benimsendiği görülmektedir. Özellikle 2006 yılında çıkarılan 5491 sayılı yeni Çevre Kanunu bir dönüm noktası olmuştur. Kanunda sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımı yapılmış ve önemi vurgulanmıştır. Ayrıca yine bu kanunla ceza müeyyideleri arttırılmış ve caydırıcı hale getirilmiştir. Ulusal alanda yapılan bu düzenlemelerin yanı sıra, uluslararası alanda da çevreyle ilgili birçok anlaşmaya taraf olunmuş ve bazı düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan tüm bu çalışmalardan çevre politikalarıyla ilgili olumlu bir değişimin yaşandığı görülmektedir. Ancak politika belirlemede sağlanan bu başarının politikaların hayata geçirilmesinde de yaşandığını söylemek pek mümkün değildir. Uygulamada birçok aksaklık yaşanmaktadır. Alınan kararlar ve hazırlanan düzenlemeler uygulamaya aktarılmalıdır. Çevreyi korumak için devlet, ilgili kurum kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmelidirler.

Anahtar Kelimeler

1. Çevre
2. Çevre Politikası
3. Çevre Kirliliği
4. Sürdürülebilir Kalkınma
5. Çevre ve Orman Bakanlığı

ABSTRACT

AKBAYIR, Sila, The Conversion Of Environmental Policy in Turkey Between The Years 1980-2006, Master Thesis, Ankara, 2010.

Prepared this thesis, environmental policies carried out between the years 1980-2006 and the changes of these policies are analysed. In 1982 constitution, there is an article of a law about environment. In this article it is explained that everybody have to have a right to live in healthy environment. After that, in 1983 environment law was which is the first major attempt on environment health, was made. Following this, there was many legal arrangements about environment, such as laws, regulations and improvement plans were made. When the regulations are investigated, firstly there were policies only in order to only to get rid of pollution. Later, preventing policies are appropriated. The new environment law which can be considered as a milestone was made 2006 was explained the concept of sustainable development. This law increased the criminal sanction. Having being made this national arrangements Turkey was involved in many international agreements and also tried to create necessary agreements. All of these agreements which realized recently shows that positive alteration was formed. However, this succes in determining policy haven't been put into practice. Decisions taken and arrangements prepared should be realized despite difficulties in practice. As a result, for protecting the environment, the government, interested institutions and civil society have to take their responsibility.

Key Words

1. Habitat
2. Environmental Policy
3. Environmental Pollution
4. Sustainable Development
5. Ministry of The Environment and Forestry